

AVALUACIÓ DEL PLA DE XOC CONTRA LA SEGREGACIÓ ESCOLAR DEL CONSORCI D'EDUCACIÓ DE BARCELONA

Equip d'investigació	Dr. Xavier Bonal (Direcció) Dra. Sheila González Dr. Alejandro Montes Dr. Rosario Scandurra Dr. Adrián Zancajo
Suport treball de camp	Pol Alliste Aina Roca Núria Roca

Bellaterra, octubre de 2021

Amb el suport del Fons de promoció per a l'avaluació (PROAVA)

Continguts de l'informe

1. Introducció al PX i a l'avaluació	1
1.1 Disseny de l'avaluació	2
1.1.1 Qüestionari a famílies	5
1.1.2 Entrevistes	6
1.1.3 Observació directa	6
1.1.4 Anàlisi de dades de registre	6
1.2 Evolució PX i limitacions per a l'avaluació	7
1.3 Estructura de l'informe	9
2. La detecció d'alumnat vulnerable en el procés de preinscripció	10
2.1 Els criteris per a la identificació de l'alumnat vulnerable	10
2.1.1 Els perfils socioculturals de les famílies vulnerables	14
2.2. L'alumnat beneficiari del Pla de Xoc	15
2.2.1 Els perfils socioculturals de les famílies del PX	17
2.3 El procés d'identificació de l'alumnat vulnerable	18
2.3.1 L'ús de dades de registre	19
2.3.2 El Fons Social i el Fons Covid	19
2.3.3 La certificació de la vulnerabilitat: Serveis Socials i altres organismes	19
2.3.4 NESE B i informes de necessitats socials i econòmiques dels EAPs	20
2.3.5 El concepte de vulnerabilitat social: més ampli però no sempre compartit	21
2.3.6 Requisits territorials	21
2.3.7 La coordinació entre els diferents agents	22
2.3.8 La detecció qualitativa durant el procés de preinscripció	23
2.4 Punts forts i punts febles dels sistema de detecció	27
3. Reserva de places i distribució d'alumnat beneficiari en el procés de pre-inscripció	28
3.1. La determinació de la reserva de places per zones	29
3.2. De la reserva de places a l'escolarització efectiva a cada zona	32
3.3 Distribució entre xarxa pública i concertada	33
3.4 Distribució de l'alumnat pre-assignat entre centres d'una mateixa zona. Impactes desiguals a P3 i ESO	34
3.5 Les limitacions a la distribució	37
3.5.1 L'escolarització de germans	37
3.5.2 L'acceptació o no de la plaça pre-assignada per part de les famílies	40
3.6 El procés d'entrada a PX	44

3.6.1 La proposta de plaça per a la pre-assignació	44
3.6.2 El procés de comunicació amb les famílies potencialment beneficiàries	45
3.6.3 El procés de preinscripció i matrícula.....	50
3.6.4 La gestió de la informació sobre l'assignació de plaça per part del CEB.....	54
3.6.5 Les oficines d'escolarització durant la preinscripció	56
3.7 Punts forts i punts febles del sistema de distribució	59
4. El PX durant el curs	60
4.1 L'acollida als centres.....	61
4.1.1 Els centres educatius davant l'arribada de "nous" perfils familiars.....	61
4.1.2 Les percepcions de l'alumnat i les famílies del PX	62
4.2 Les condicions de gratuïtat de l'educació per a les famílies	66
4.2.1 Posicionaments dels centres respecte a la gratuïtat de l'escolarització.....	67
4.2.2 El cobrament de quotes dels centres educatius i la gratuïtat de l'escolarització a l'alumnat PX	69
4.2.3 L'alumnat d'ESO davant la gratuïtat.....	72
4.2.4 La realització d'activitats extraescolars.....	74
4.2.5 El coneixement del PX per part de les famílies no vulnerables	75
4.3 La cobertura del PX un cop iniciat el curs.....	77
4.3.1 La detecció en centre	77
4.3.2 La matrícula viva	78
4.3.3 Les baixes del PX.....	80
4.5 Punts forts i punts febles del desplegament del PX al llarg del curs.....	83
5. Efectes del Pla de xoc sobre la segregació escolar: primers indicis	84
5.1 La segregació escolar al conjunt de la ciutat.....	84
5.2. Segregació escolar per zones educatives	86
5.3 Punts forts i punts febles de l'efecte del PX sobre la segregació escolar	92
6. Bases per a l'avaluació periòdica, econòmica i d'impacte	93
6.1. Impacte sobre la distribució de l'alumnat vulnerable.....	93
6.1.1. Dimensions d'avaluació i operativització	93
6.1.2. Mètode d'avaluació	95
6.1.3. Limitacions del disseny d'avaluació.....	96
6.2. Impacte sobre el rendiment educatiu	96
6.2.1. Dimensions d'avaluació i operativització	96
6.2.2. Mètode d'avaluació	97
6.2.3. Limitacions del disseny d'avaluació.....	98
6.3. Avaluació econòmica	98

6.3.1. Avaluació cost-efectivitat	99
7. Conclusions i propostes	100
7.1 Disseny	100
7.2 Implementació	102
7.3. Impacte	104

Índex de taules

Taula 1.1 Selecció de zones educatives per a la recollida d'informació	5
Taula 2.1. Alumnat vulnerable a la ciutat de Barcelona, per nivell i curs acadèmic.....	11
Taula 2.2. Evolució de l'alumnat NESEB, Fons Social i beques menjador, per nivell i any acadèmic.....	12
Taula 2.3. Característiques de l'alumnat de P3, segons vulnerabilitat i curs acadèmic.	14
Taula 2.4. Característiques de l'alumnat de 1r d'ESO, segons vulnerabilitat i curs acadèmic.....	15
Taula 2.5. Beneficiaris de Pla de xoc per curs i any acadèmic	15
Taula 2.6. Característiques socials de l'alumnat del PX; segons curs i any acadèmic....	17
Taula 3.1. Reserva de places d'alumnat vulnerable per grup a P3, cursos 2019/2020 i 2020/2021.	30
Taula 3.2. Reserva de places d'alumnat vulnerable per grup a 1r d'ESO, cursos 2019/2020 i 2020/2021	31
Taula 3.3. Escolarització a la xarxa pública d'alumnat vulnerable i PX de P3 i 1r ESO...	34
Taula 4.1. Modificacions de matrícules d'alumnat beneficiari del PX de P4	82
Taula 4.2. Modificacions de matrícules d'alumnat beneficiari del PX de 2n d'ESO	82
Taula 5.1. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat vulnerable de P3, Barcelona.	85
Taula 5.2. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat beneficiari del PX de P3, Barcelona.....	85
Taula 5.3. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat vulnerable de 1r d'ESO, Barcelona.....	85
Taula 5.4. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat beneficiari del PX de 1r d'ESO, Barcelona.....	85
Taula 5.5. Índex de Composició dels centres d'alumnat vulnerable i PX de P3 i 1r ESO	86
Taula 6.1. Dimensions i indicadors de l'avaluació d'impacte sobre la distribució de l'alumnat vulnerable.....	94
Taula 6.2. Distribució de cursos escolars previs i posteriors a la intervenció	95
Taula 6.3. Dimensions i indicadors d'avaluació.....	97
Taula 6.4. Dimensions i indicadors d'avaluació.....	97

Taula 6.5. Costos del PX.....	99
-------------------------------	----

Índex de gràfics

Gràfic 2.1 Percentatge d'estudiants vulnerables respecte el total d'alumnat per curs, a P3 i ESO1	11
Gràfic 2.2. Alumnes vulnerables sobre total alumnat per zones, P3	13
Gràfic 2.3. Alumnes vulnerables sobre total alumnat per zones, 1r d'ESO	13
Gràfic 2.4. Proporció d'alumnat del PX sobre el total de vulnerables, per curs i nivell. 16	
Gràfic 2.5. Percentatge d'alumnat del PX de P3 resident respecte alumnat vulnerable resident a cada zona educativa i mitjana de ciutat.....	17
Gràfic 2.6. Escenaris possibles d'ampliació de la cobertura del PX. Percentatge d'augment de la cobertura del PX al 75%, 80% i al 90% d'alumnat vulnerable, per curs i any acadèmic.....	18
Gràfic 3.1. Nombre de beneficiaris del PX residents i escolaritzats, per zones educatives	32
Gràfic 3.2 Alumnat pre-assignat a P3 sobre el total de l'alumnat, per zones.....	33
Gràfic 3.3. Alumnat pre-assignat a 1r d'ESO, sobre el total de l'alumnat, per zones....	33
Gràfic 3.4. Distribució de l'alumnat pre-assignat del PX per grup-classe i escola, per zones educatives, P3, curs 2020-21.....	35
Gràfic 3.5. Distribució de l'alumnat pre-assignat del PX per grup-classe i escola, per zones educatives, 1r ESO, curs 2020-21.....	36
Gràfic 3.6. Alumnat pre-assignat amb i sense germans, respecte al total d'alumnat beneficiari del PX, per curs acadèmic i nivell	37
Gràfic 3.7. Alumnes beneficiaris del PX de P3 amb germans i sense germans, curs 2019/2020 (nombres absoluts)	38
Gràfic 3.8. Alumnes beneficiaris del PX de P3 amb germans i sense germans, curs 2020/2021 (nombres absoluts)	39
Gràfic 3.9. Alumnes beneficiaris del PX de 1r ESO amb germans i sense germans, curs 2019/2020 (nombres absoluts)	39
Gràfic 3.10. Alumnes beneficiaris del PX de 1r d'ESO amb germans i sense germans, curs 2019/2020 (nombres absoluts)	40
Gràfic 3.11. Vies d'accés i d'exclusió del PX de l'alumnat vulnerable potencialment beneficiari	41
Gràfic 3.12. Percentatge de famílies que afirmen haver tingut clar un centre escolar on no haguessin acceptat la plaça.....	42
Gràfic 3.13. Vies d'accés a la informació d'escoles per part de les famílies de segon cicle d'educació infantil	47
Gràfic 3.14. Vies d'accés a la informació d'escoles per part de les famílies de l'ESO....	47

Gràfic 3.15. Satisfacció amb la informació rebuda sobre PX.....	50
Gràfic 3.16. Nombre d'escoles visitades o contactes per a la preinscripció per les famílies de 2n cicle d'educació infantil.....	51
Gràfic 3.17. Nombre d'escoles visitades o contactes per a la preinscripció per les famílies d'ESO	52
Gràfic 4.1. Nivell de satisfacció dels infants amb l'escola	63
Gràfic 4.2. Nivell de satisfacció de les famílies amb l'escola.....	63
Gràfic 4.3. Valoració de “molt bé” de diferents aspectes de l'escolaritat per part de les famílies a centres d'educació infantil i primària	65
Gràfic 4.4. Valoració de “molt bé” de diferents aspectes de l'escolaritat per part de les famílies a centres d'educació secundària.....	65
Gràfic 4.5. Informació sobre quotes de famílies del PX de P4	70
Gràfic 4.6. Informació sobre quotes de famílies del PX de 2n d'ESO.....	70
Gràfic 4.7. Participació en activitats extraescolars.....	74
Gràfic 4.8. Percentatge d'alumnes PX pre-assignats i detectats en curs respecte el total d'alumnat del PX de P3 i 1r d'ESO dels cursos 2019/2020 i 2020/2021	78
Gràfic 4.9. Percentatge d'alumnes PX pre-assignats, detectats en curs i matrícula viva respecte el total d'alumnat del PX de P3 i 1r d'ESO dels cursos 2019/2020 i 2020/2021	80
Gràfic 4.10. Retenció de beneficiaris del PX durant el curs 2020/2021.....	81
Gràfic 4.11. Manteniment o sortida del sistema educatiu de Barcelona	81
Gràfic 5.1. Canvi relatiu de l'índex de dissimilitud per als dos anys d'aplicació del PX, P3	87
Gràfic 5.2. Canvi relatiu de l'índex de dissimilitud per als dos anys d'aplicació del PX, 1r d'ESO.....	87
Gràfic 5.3. Diferència en l'índex de dissimilitud entre alumnat de P3 i P4 del fons social (2018-19) i alumnat beneficiari del PX, per zones educatives	89
Gràfic 5.4. Diferència en l'índex de dissimilitud entre alumnat de 1r i 2n d'ESO del fons social (2018-19) i alumnat beneficiari del PX, per zones educatives	89
Gràfic 5.5. Índex de dissimilitud alumnat Fons Social (2018/2019) i alumnat preassignat del PX de P3 (2019/2020 i 2020/2021).....	90

Índex d'imatges, mapes i figures

Mapa 1.1. Selecció de zones educatives per a la recollida d'informació.....	4
Imatge 3.1. Carta adreçada a famílies a realitzar la preinscripció de P3 per al curs 2020/2021	46
Figura 6.1. Disseny sèries temporals interrompudes.....	95

1. Introducció al PX i a l'avaluació

Els informes recents sobre les desigualtats en l'escolarització a Catalunya i a Barcelona (Síndic de Greuges, 2016; Bonal i Zancajo, 2018) revelen nivells significatius de segregació escolar de l'alumnat d'origen estranger i de l'alumnat socioeconòmicament desafavorit en tots els districtes de la ciutat. Aquests informes ens indiquen que són diversos els factors que intervenen en l'existència de segregació escolar a les diferents zones i districtes de la ciutat: la desigual geografia de les oportunitats educatives, la segregació residencial, l'especial rellevància de la doble xarxa o els costos diferencials entre centres educatius entre xarxes i dins de les xarxes són elements que condicionen el procés de polarització en l'escolarització. Les diferències són importants entre zones i barris desiguals, però la iniquitat és prou rellevant per situar els índex de dissimilitud propers a 0,5 a la majoria de districtes (és a dir, a la necessitat de redistribuir un 50% de l'alumnat desafavorit).

Davant d'aquesta realitat, el Consorci d'Educació de Barcelona (CEB) ha dissenyat un Pla de xoc contra la segregació, per la igualtat d'oportunitats i l'èxit educatiu (PX). El Pla s'inicià de manera experimental el curs 2018/19 i es va generalitzar al conjunt de la ciutat a partir del curs 2019/20.

El Pla respon a dos objectius:

- 1) Evitar la concentració d'alumnat amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat en determinats centres educatius mitjançant la distribució equitativa d'aquest alumnat entre el conjunt de centres educatius, tant públics com concertats, de la ciutat de Barcelona.
- 2) Garantir la igualtat d'oportunitats educatives de l'alumnat amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat, assegurant la gratuïtat de l'alumnat beneficiari en l'accés a les diferents activitats i serveis educatius.

La distribució equilibrada de l'alumnat amb risc socioeconòmic durant la preinscripció i la nova admissió s'articula a partir de la detecció primerenca dels alumnes amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat a través dels registres dels Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona (i més recentment d'altres organismes com la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència -DGAIA-, el Servei d'Atenció a Immigrants, Emigrants i Refugiats -SAIER- o el Servei d'Inserció Social de Famílies ROM -SISFAROM-).

Un cop detectat l'alumnat amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat, el CEB es posa en contacte amb les famílies, informant-les de l'existència del PX, comunicant-li la preassignació d'una plaça escolar que pot acceptar (i que comporta la gratuïtat de l'escolarització) o rebutjar si prefereix fer la preinscripció en un altre centre. La preassignació de plaça es realitza amb l'objectiu d'assolir una distribució equilibrada dels infants en situació de vulnerabilitat entre el conjunt de centres sostinguts amb fons públics de cada zona educativa.

Quan l'alumnat accedeix al sistema educatiu fora del procés ordinari de preinscripció, la família ha de sol·licitar plaça al Consorci d'Educació o a les oficines d'escolarització. El CEB fa una valoració de l'infant i el seu risc de vulnerabilitat i, d'igual forma que en el procés de preinscripció ordinària, fa una proposta de centre a la família per a escolaritzar dins la zona educativa de residència. Aquesta proposta ha de garantir una distribució equilibrada de l'alumnat vulnerable entre els centres educatius de la zona.

Si bé el gruix de l'alumnat objecte del PX s'identifica durant el procés de preinscripció dels cursos d'accés a les diferents etapes (P3 i 1r d'ESO), també són objecte de detecció o distribució els alumnes ja escolaritzats o arribats fora de termini dels cursos on és vigent el PX. El PX es va aplicar a l'alumnat de P3 i 1r d'ESO durant el curs 2019/2020, i a l'alumnat de P3, P4, 1r ESO i 2n ESO durant el curs 2020/2021. El programa va incrementant de forma progressiva la seva cobertura, que en el curs 2021/2022 ja engloba tota l'educació infantil de segon cicle i els tres primers cursos de l'ESO.

Entre les mesures per assegurar la igualtat d'oportunitats dels infants amb situació de vulnerabilitat socioeconòmica, el PX garanteix la gratuïtat de l'educació pel que fa als llibres i material, com les sortides i altres quotes, com la sisena hora en el cas dels centres concertats. També es concedeixen d'ofici els ajuts de menjador a l'alumnat beneficiari del PX. Així mateix, durant el primer any de vigència del PX (2019/2020) el PX garantia la gratuïtat d'activitats esportives homologades per l'Institut Barcelona Esports.

A més del Pla de xoc, el CEB ha realitzat actuacions de transformació integral de centres educatius que patien una situació crònica de baixa demanda i baixos resultats. En els darrers quatre anys s'han fet un total de 15 actuacions entre fusions de centres, increment de línies estructurals o creixement d'escoles de primària que han esdevingut nous instituts escola. S'ha fet també efectiva la incorporació de cinc centres concertats a la xarxa pública. L'objectiu d'aquestes actuacions, que impliquen mesures a nivell de planificació de l'oferta, de reestructuració dels equips docents, de reformes de l'equipament i de transformació pedagògica, és el de l'equivalència entre centres i, de retruc, l'escolarització equilibrada.

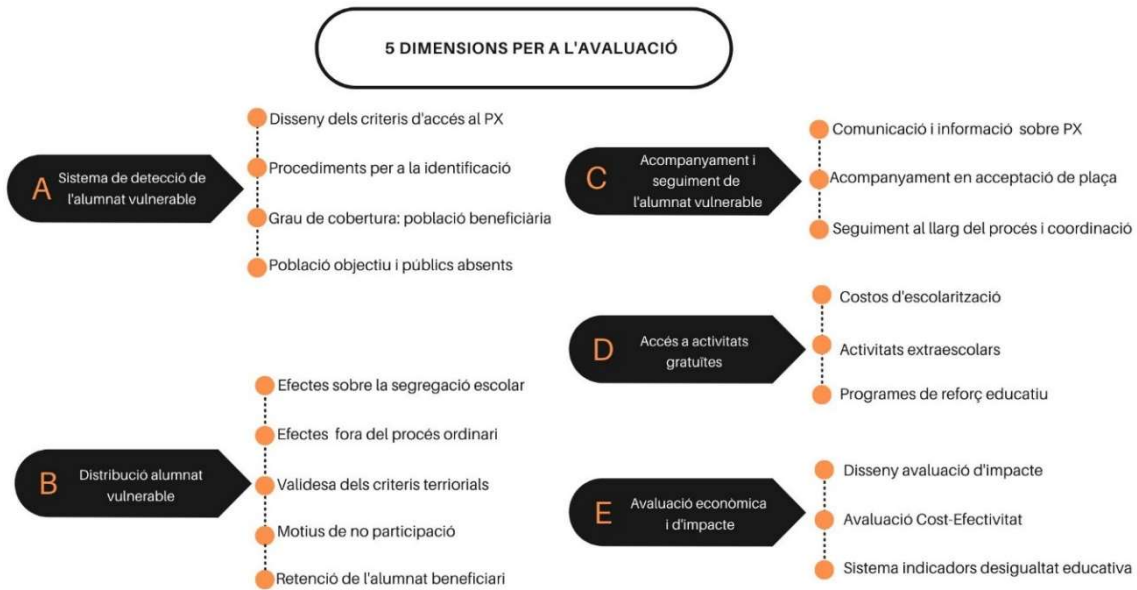
La present avaluació cobreix els dos primers cursos d'implementació del PX (2019/2020 i 2020/2021). Tot i que el curs 2018/2019 va tenir lloc un pilot al districte de Sants, la manca d'algunes dades per a cursos anteriors aconsellen l'establiment d'aquest curs com a any de referència, previ a la generalització del programa al conjunt de la ciutat. Aquest marc temporal obliga a advertir de dos processos que han tingut lloc durant l'avaluació: d'una banda, la irrupció de la pandèmia derivada de la Covid-19, que va alterar el funcionament ordinari dels centres i els protocols de preinscripció i matrícula i, de l'altra, l'aprovació del nou decret d'admissió i programació de l'oferta educativa 11/2021, que comparteix els objectius del PX i afecta alguns dels seus procediments.

L'objectiu de l'avaluació és identificar els aspectes del disseny i la implementació del programa que poden millorar per assolir una distribució més equilibrada de l'alumnat. En conseqüència, l'informe es centra en el marge de millora del programa, tot i que al llarg del text s'identifiquen aquells elements del PX que es mostren efectius.

1.1 Disseny de l'avaluació

La present avaluació té per objectiu aportar evidència sobre l'adequació dels diferents components del disseny del Pla de Xoc als objectius del mateix i sobre els mecanismes i les estratègies desplegats en la seva implementació.

Avaluació Pla de Xoc contra la Segregació Escolar a Barcelona

La complexitat del PX pel que fa al seu disseny i implementació ha fet necessària una aproximació avaluadora multidimensional, que combina elements d'avaluació de disseny, avaluació d'implementació, avaluació dels primers efectes i una proposta d'avaluació d'impacte. L'hem estructurat a partir de cinc dimensions que engloben el conjunt de criteris, processos i accions amb què el CEB proposa reduir la segregació escolar a Barcelona a partir de l'escolarització equilibrada de l'alumnat vulnerable entre els centres educatius de la ciutat. Cadascuna d'aquestes dimensions compta tanmateix amb sub-objectius específics sobre els quals s'ha recollit informació per poder oferir una visió completa del seu grau de compliment.

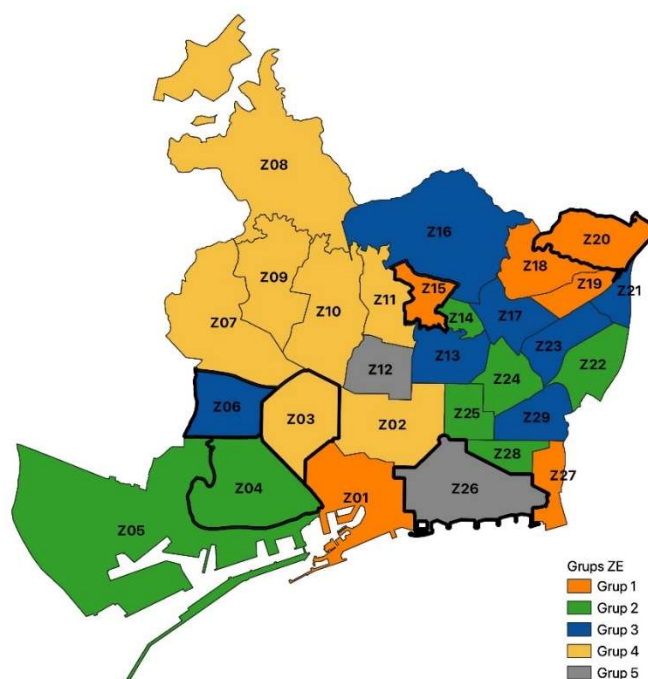
A les cinc dimensions proposades es planteja la recollida i anàlisi d'informació amb un triple objectiu operatiu: avaluar el disseny del PX en aquest àmbit, conèixer i valorar la seva implementació i, quan sigui possible, identificar el grau d'adequació dels resultats obtinguts amb els objectius del PX. D'altra banda, la proposta d'avaluació parteix de la necessitat de dotar a l'administració pública d'eines i recursos per a l'autoavaluació. Així, tant el disseny dels mecanismes de recollida d'informació com els instruments d'anàlisi de dades contemplen eines per a garantir la capacitat autònoma de seguiment per part del CEB.

Es presenten a continuació els principals mètodes de recollida de dades primàries amb què es complementen les fonts d'informació de registre de l'administració educativa.

MÈTODES DE RECOLLIDA DE DADES	A Sistema de detecció de l'alumnat vulnerable	B Distribució alumnat vulnerable	C Acompanyament i seguiment de l'alumnat vulnerable	D Accés a activitats gratuïtes	E Avaluació econòmica i d'impacte
1/ Revisió de literatura i programes de lluita contra la segregació escolar	●	●	●	●	●
2/ Revisió d'informes sobre Barcelona	●	●	●	●	●
3/ Qüestionari a famílies	●	●	●	●	●
4/ Entrevistes a tècnics, direccions, alumnat i famílies	●	●	●	●	●
5/ Fitxes de recollida i sistematització de la informació	●	●	●	●	●
6/ Observació directa	●	●	●	●	●

L'aproximació a través de dades de registre i les entrevistes exploratòries s'han realitzat per al conjunt de la ciutat, mentre que la generació de dades primàries a través d'enquesta i d'entrevistes a famílies i alumnat s'ha focalitzat en cinc zones educatives. Per a la selecció de zones, s'han classificat les 29 zones educatives de primària segons renda mitjana, percentatge d'alumnat beneficiari del fons social i percentatge d'alumnat matriculat en escoles públiques. Les primeres dues variables s'han recodificat en percentils (hem seleccionat <25, 26-74, 75>) i la tercera variable s'ha dicotomitat agafant la mitjana com a referència. Del creuament de les tres variables han sortit 5 "zones tipus" i la selecció de zones dins de cada grup s'ha realitzat en funció de la discussió entre el CEB i l'equip avaluador, establint com a criteri l'interès de seleccionar zones limítrofes per poder analitzar les dinàmiques entre elles.

Mapa 1.1. Selecció de zones educatives per a la recollida d'informació

Al grup 1 pertanyen les zones educatives de menor nivell de renda, amb força presència de beneficiaris de Fons Social i elevat percentatge d'escolarització a la xarxa pública. El grup 2 l'integren zones educatives de renda mitjana, amb percentatges de beneficiaris de Fons Social sobre la mitjana de la ciutat i elevada cobertura de la xarxa escolar pública. En el grup 3 trobem les zones educatives que es troben en la mitjana de renda, beneficiaris de fons social i pes d'escolarització en centres públics. Al grup 4 pertanyen les zones de major renda de la ciutat, amb baix nombre de beneficiaris del Fons Social i baixa escolarització en escoles públiques. Finalment, el grup 5 està integrat per zones educatives de renda mitjana/alta, baix nombre de beneficiaris de Fons Social i elevat pes de la xarxa pública.

Taula 1.1 Selecció de zones educatives per a la recollida d'informació

Zones educatives seleccionades per al treball de camp	
Z3	Eixample Esquerre
Z4	Poble Sec
Z6	Sants Hostafrancs
Z15	El Carmel
Z20	Zona Nord
Z26	Poblenou

1.1.1 Qüestionari a famílies

El qüestionari s'estructura en quatre blocs amb l'objectiu de recollir dades i informació sobre quatre dimensions de l'avaluació: entrada al PX i processos d'informació (detecció, procés de contacte), procés de preinscripció i matrícula (distribució i acompanyament), experiència i valoració de l'escolarització de l'alumne/a (satisfacció, procediments, expectatives, motivació de canvi o baixa, etc.) i participació en activitats extraescolars (accés a activitat complementàries gratuïtes).

Aquesta recollida d'informació i dades no disponibles en els registres del CEB té per objectiu, d'una banda, captar aquelles qüestions més subjectives (satisfacció, valoracions, condicionants de la presa de decisió, motivacions per a la participació en el PX o en activitats complementàries) i, de l'altra, identificar qüestions clau en la implementació del PX (processos de contacte, d'informació, d'acollida en els centres escolars, necessitats no cobertes).

El qüestionari s'ha distribuït entre un conjunt de famílies beneficiàries del PX de P4 i 2n d'ESO (n=100). La tria d'aquests cursos ens permetia, d'una banda, accedir a beneficiaris amb més d'un any d'experiència en el programa i d'altra banda, evitar l'excepcionalitat de la pre-inscripció del curs 2020-21, fortament marcada per la crisi de la Covid. Així mateix, el qüestionari es va distribuir a dos grups de control. D'una banda, a un grup de famílies, també vulnerables però no participants del programa, de 1r de primària i 4t d'ESO (n=100) i de l'altra, a famílies no vulnerables de P4 (n=1404) i 2n d'ESO (n=467).¹

¹ En el cas de les famílies vulnerables, la selecció aleatòria de la mostra garanteix la seva representativitat. Per a les famílies no vulnerables, la distribució online ha permès la confecció d'una mostra molt més àmplia però no aleatòria, de forma que s'ha realitzat una ponderació ex-post a partir de nivell d'estudis de les famílies escolaritzades per tal d'evitar un biaix mostral. La mostra és, doncs, representativa per al grup del PX i els dos grups de control. L'anàlisi de resultats es realitza sempre per a cadascun d'aquests grups i no per al total de famílies enquestades per tal de controlar l'efecte derivat del diferent volum de respostes obtingudes de cada col·lectiu.

Els criteris de vulnerabilitat aplicats al grup de control són els mateixos que els criteris de selecció del Pla de Xoc: ser receptor de la beca de menjador, estar catalogat com a NESE B o ser receptor del Fons Social. L'elecció dels cursos responen a la cronologia del PX, de forma que les dades permeten la comparació entre població vulnerable i no vulnerable dels cursos en els quals el PX està en vigor (P4 i 2n ESO) i entre vulnerables afectats i no afectats pel PX (1r primària i 4t ESO).

S'ha fet ús de dues vies d'accés a les famílies. Per a les famílies vulnerables s'ha optat per una distribució CATI (telefònica assistida per ordinador), mentre que a les no vulnerables el qüestionari s'ha distribuït online.

1.1.2 Entrevistes

L'avaluació del disseny i, especialment, de la implementació del PX ha requerit la recollida d'informació de caràcter qualitatiu sobre les percepcions, opinions o valoracions de diferents actors que interactuen entre ells al llarg del procés d'implementació del PX. Les entrevistes semiestructurades permeten copsar les especificitats de la implementació i les circumstàncies en què aquesta s'ha produït. La informació qualitativa amplia la informació disponible de caràcter quantitatiu i aporta elements per a la seva interpretació. De la mateixa manera, permet l'aproximació a dimensions d'avaluació on no hi ha dades recollides de forma sistemàtica, com és el cas dels sistemes d'acompanyament i seguiment de l'alumnat.

S'han realitzat entrevistes semiestructurades a 7 perfils d'agents:

- 3 Responsables tècnics del CEB
- 5 Responsables i tècnics d'altres serveis (Institut Municipal de Serveis Socials, Institut Barcelona Esports, Prograss).
- 4 Equips d'Atenció Psicopedagògica (EAP)
- 9 direccions d'escoles, instituts i centres concertats
- 7 Alumnes beneficiaris del PX de 2n d'ESO
- 16 Famílies beneficiàries del PX
- 35 Famílies no beneficiàries del PX

Les entrevistes a direccions, alumnat i famílies s'han realitzat en les zones seleccionades per a la distribució del qüestionari (veure mapa 1.1). La selecció de les direccions i alumnat d'ESO ha cercat diversitat de titularitat, nivell de complexitat social i posicionament (favorable/reticent) del centre al Pla de Xoc. En el cas de les famílies, tant beneficiàries com no beneficiàries del PX, per a cada zona s'han entrevistat quatre perfils segons si han optat per centres públics i concertats i si ho han fet amb o sense puntuació de proximitat.

1.1.3 Observació directa

S'ha realitzat observació directa durant el procés de preinscripció a tres oficines d'escolarització (Oficina d'Atenció del Consorci d'Educació de Barcelona, Oficina d'escolarització de Ciutat Vella i Oficina de Suport Presencial de Sants) L'observació directa dels processos i accions contemplats en el PX ha de permetre identificar possibles desajustos respecte a allò establert en el disseny original, així com recollir elements de millora desenvolupats durant el procés d'implementació davant necessitats no contemplades a priori.

1.1.4 Anàlisi de dades de registre

L'avaluació ha requerit la consulta i anàlisi de les dades sobre l'alumnat recollides als registres del CEB a partir del Registre d'alumnes de Catalunya (RALC) i el Registre d'Alumnat Vulnerable

(RAV). S'hi inclouen tres tipus d'informació. En primer lloc, les característiques individuals (Identificador de l'Alumne -IDALU-, identificació fiscal, nom i cognoms, data de naixement, país de naixement, adreça i sexe). En segon terme, informació sobre la seva situació al sistema educatiu (data d'incorporació al sistema educatiu català, tipus de NEE A o B, Pla de Xoc, nom i codi del centre matriculat, ensenyament i nivell en què està matriculat). Finalment, es recullen dades de caràcter familiar (identificació fiscal dels tutors, ajut de menjador i import, fons social, i geolocalització de les adreces de la llar de residència). Es complementa aquesta informació amb el creuament amb dades de padró per accedir a informació sobre el nivell d'estudis i la procedència dels progenitors.

També s'han inclòs a l'avaluació les dades disponibles al registre de centres del CEB, com el codi i titularitat, districte, zona escolar, grups per ensenyament, informació sobre la preinscripció, alumnat matriculat i places vacants. Ha estat també necessari comptar amb altres dades disponibles com el nivell de complexitat social dels centres, les ràtios, la proporció de matrícula viva assumida i les baixes durant el curs escolar.

El tercer conjunt de dades el configuren elements de la política d'escolarització que tenen relació amb les decisions sobre reserva de places, obertura o tancament d'escoles i grups i ampliacions o reducció de ràtios. Es tracta d'analitzar el seu impacte sobre la distribució de l'alumnat entre els diferents centres educatius. De la mateixa manera, s'ha recollit informació sobre l'evolució i distribució de la matrícula viva a la ciutat.

Totes aquestes dades han estat requerides per a l'alumnat de segon cicle d'educació infantil, primària i l'ESO, desglossades per nivells educatius i per cursos acadèmics des del 2018/2019 (any anterior a la implementació del pla) fins al curs 2020/2021.

Finalment, la connexió entre la segregació escolar i les característiques territorials ha fet necessària la recollida de dades que permeti caracteritzar els territoris. S'ha analitzat la informació disponible sobre nivell d'estudis i procedència de la població (padró d'habitants), i de l'INE (renda familiar disponible).

1.2 Evolució PX i limitacions per a l'avaluació

El PX va ser posat en marxa pel Consorci d'Educació de Barcelona (CEB) com a pla pilot al districte de Sants el curs 2018/2019 i va ser ampliat al conjunt de la ciutat el curs 2019/2020. Durant els dos anys d'aplicació que abraça la present avaluació (2019/2020 i 2020/2021), el PX ha experimentat canvis en alguns dels criteris i procediments. L'avaluació, tant de disseny i implementació com d'impacte, requereix de l'aplicació de forma estable i sostinguda en el temps dels programa, de forma que les modificacions en cadascuna de les edicions dels programa, malgrat persegueixen millores d'implementació, suposen una limitació important a l'avaluació.

Recollim aquí les principals variacions experimentades pel PX des del curs 2018/2019 fins a l'actualitat:

- **Detecció d'alumnat vulnerable:** la detecció d'alumnat en risc de vulnerabilitat ha experimentat una evolució tant pel que fa als criteris de selecció com als processos d'identificació. Per al curs 2019/2020 era el compliment d'un doble requisit (percepció del Fons Social i disposar d'un informe de Serveis Socials) el que formalment donava accés a la pre-selecció com a família en risc de vulnerabilitat. En canvi, per al curs 2020/2021 la desaparició del Fons Social va forçar la cerca d'un nou indicador, els ajuts

d'emergència (un sistema més automatitzat d'ajuts socials a partir de la crisi derivada de la Covid-19)

- **Accés a informació per a la detecció:** es van ampliar els canals d'accés a la informació per al curs 2020/2021, de forma que als informes de vulnerabilitat emesos pels Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona s'hi van sumar els d'organismes com la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), el Servei d'Atenció a Immigrants, Emigrants i Refugiats (SAIER) o el Servei d'Inserció Social de Famílies ROM (SISFAROM).
- **Pre-assignació de plaça:** el curs 2019/2020 i 2020/2021 es va realitzar una pre-assignació de plaça a partir del criteri de proximitat de l'escola a la llar de residència de l'infant. En canvi, per al curs 2021/2022,² no s'ha realitzat aquesta preassignació, sinó que les famílies beneficiàries han pogut escolaritzar en qualsevol centre amb reserva de places i, en cas de sobredemanda, s'han aplicat els criteris de prioritització establerts al nou decret d'admissió d'alumnes. Per a l'assignació, per al curs 2019/2020 es va consultar amb els tutors de 6è de primària l'adequació de la plaça preassignada per a 1r d'ESO, no així per al curs 2020/2021.
- **Comunicació amb les famílies i acceptació plaça preassignada:** per al curs 2019/2020 es va comunicar per carta a les famílies seleccionades l'existència del Pla de Xoc durant el procés de preinscripció i a través del tutor en el cas de 6è de primària per a l'alumnat a escolaritzar a l'ESO. En canvi, per al 2020/2021, en el cas d'alumnat de 6è de primària es va comunicar la informació sobre PX durant la cita presencial per a la distribució dels dispositius mòbils (ordinadors i tablets) per a reduir l'escletxa digital en l'aprenentatge a distància durant el confinament per la Covid-19.
- **Acceptació de la plaça preassignada:** només per al curs 2020/2021 es va implementar la preinscripció delegada, de forma que les famílies potencials beneficiàries del PX que acceptaven la plaça preassignada no havien de fer el procés de preinscripció.
- **Reducció de beneficis vinculats al PX:** per al curs 2019/2020 la gratuïtat del PX cobria les quotes d'escolarització, les colònies i sortides i la beca de menjador. Establia també que els centres educatius actuessin com a intermediaris en la gestió de beques per a i activitats esportives i activitats d'estiu i el CEB assumia el 10% d'aquestes beques per a assegurar-ne la gratuïtat total. En canvi, a partir del curs 2020/2021 les activitats esportives i d'estiu queden al marge del PX i la seva subvenció torna a gestionar-se a través dels canals ordinaris.
- **Modificacions en el procés de preinscripció:** la preinscripció per al curs 2019/2020 es va fer pel sistema ordinari, a través dels centres educatius i oficines d'escolarització i amb la possibilitat d'assistir a jornades de portes obertes. La preinscripció per al curs 2020/2021 va tenir lloc durant el primer confinament derivat de la Covid-19 i, ateses la incertesa i les restriccions sanitàries, es va realitzar de forma telemàtica. Així, l'atenció presencial en oficines d'escolarització va esdevenir un recurs excepcional, i sense possibilitat per a les famílies d'assistir a les jornades de portes obertes a partir del març.

² Tot i que el curs 2021-2022 no és objecte d'avaluació, l'observació d'alguns dels processos del PX s'ha hagut de realitzar -per raons temporals òbvies- durant el procés d'admissió per a aquest nou curs, motiu pel qual cal tenir en compte aquestes modificacions.

- **Ús dels increments i reduccions de ràtio per a la matrícula fora de termini:** la distribució equilibrada de l'alumnat vulnerable durant la matrícula viva va fer ús durant el curs 2019/2020 de la reducció i els increments de ràtio, amb independència de les vacants existents. En canvi, durant el curs 2020/2021, ateses les limitacions d'ocupació de les aules per la Covid-19, es va optar per no fer ús de les modificacions de ràtio i prioritzar l'ocupació de les places vacants.

Canvis en la programació de l'oferta (tancament de línies, obertura d'instituts-escola): l'oferta escolar de la ciutat es modifica a través de la creació i tancament de línies i centres educatius, així com la fusió de centres o la creació d'instituts escolars. Aquesta modificació de l'oferta dificulta la comparació directa entre cursos escolars d'una mateixa zona i pot alterar la lectura d'alguns indicadors.

Al marge d'aquestes modificacions, una segona limitació per a l'avaluació és la falta d'explicitació d'alguns d'aquests criteris i procediments. Malgrat la resolució de preinscripció i la instrucció i resolució del PX estableixen les pautes i guies de funcionament del programa, la reconstrucció dels processos i de la presa de decisions ha estat sovint difícil per la manca de registre dels mateixos o bé la dispersió de la informació en departaments, àrees o persones dipositàries de la informació. La col·laboració dels agents implicats durant el procés d'avaluació ha ajudat a la comprensió del programa però no sempre ha estat possible la compleció de les diferents fases del PX.

1.3 Estructura de l'informe

Aquest informe avalua principalment el disseny i la implementació del PX durant els cursos 2019/2020 i 2020/2021, i complementa aquesta anàlisi amb una proposta per a l'avaluació econòmica i d'impacte. La presentació dels resultats ressegueix al procés del mateix PX. El capítol que segueix a aquesta introducció avalua el procés de detecció de l'alumnat vulnerable durant el procés de preinscripció (capítol 2). El següent es fixa en els mecanismes de reserva de places i en la distribució de l'alumnat beneficiari detectat en el procés de preinscripció (capítol 3). El capítol 4 es fixa en el procés de desplegament del PX al llarg del curs escolar. Fa referència tant als aspectes més qualitatius de l'acollida en els centres com als sistemes d'identificació de nou alumnat vulnerable al llarg del curs i la seva incorporació al PX. El capítol 5 se centra en explorar uns primers indicis dels efectes del PX sobre la segregació escolar a la ciutat, i avalua els possibles elements que n'expliquen la seva eficàcia i les seves limitacions. El capítol 6 es planteja una estratègia per a la realització d'una avaluació econòmica i d'impacte del PX a llarg termini. Aquesta proposta assenyalava la importància de disposar d'una informació robusta i comparable per a garantir una avaluació consistent del PX a llarg termini. El capítol 7 tanca l'informe presentant les principals conclusions de l'avaluació i assenyalant un conjunt de propostes de millora. Els capítols 2 a 5 inclouen un apartat al final on es sintetitzen els punts forts i febles relatius al disseny, implementació i efectes d'algunes mesures del Pla.

2. La detecció d'alumnat vulnerable en el procés de preinscripció

Un dels avenços que suposa l'aplicació del PX ha estat la introducció de millores significatives en la detecció de l'alumnat vulnerable i susceptible de ser beneficiari del pla. L'actual sistema d'identificació d'alumnat NEE regulat pel Departament d'Educació té mancances importants que el PX ha intentat superar. Aquestes mancances fan referència especialment a la seva baixa cobertura (aproximadament un 5% del total d'alumnat en ensenyaments no universitaris, per tant, molt per sota de les xifres de pobresa) i a la manca d'un sistema homogeni de detecció (amb significatives diferències territorials).

El sistema de detecció de l'alumnat vulnerable potencial beneficiari del PX descansa sobre 4 eixos, a partir dels quals s'han formulat les preguntes que guien l'avaluació del disseny i implementació de la identificació de l'alumnat vulnerable en el procés de preinscripció:

- a) El **disseny dels criteris** de selecció per a la identificació de l'alumnat beneficiari del PX, a partir dels quals es construeixen els processos de distribució equilibrada i garantia d'igualtat d'oportunitats d'infants i joves. S'ha avaluat l'acomodació entre els criteris de selecció de la població beneficiària dissenyats i els objectius del PX.
- b) Els **procediments utilitzats** per a la identificació de l'alumnat vulnerable beneficiari del PX, els quals inclouen els mecanismes de cooperació amb serveis socials, els sistemes d'intercanvi i circulació de la informació i les variables temporals associades a aquest procediment.
- c) El grau de **cobertura** actual de l'alumnat potencialment beneficiari i la revisió dels possibles criteris associats a un augment de la mateixa. Es tracta aquí d'avaluar l'efectivitat en la identificació (segons els llistats de pobresa estimats per altres organismes) i atracció de l'alumnat que compleix els criteris de selecció.
- d) La distància entre la població objectiu i la població beneficiària, que ha de permetre avaluar l'existència de **públics absents** en el procés de detecció.

2.1 Els criteris per a la identificació de l'alumnat vulnerable

La detecció dins del PX incorpora algunes millores que el CEB ja havia començat a establir en cursos anteriors a la seva posada en marxa. Els criteris a partir dels quals s'identifica l'alumnat vulnerable (per tant, potencialment beneficiari del PX) són els següents:

- Alumnat beneficiari del Fons social d'emergència de l'Ajuntament de Barcelona (per al curs 2019/2020) i el Fons Covid (curs 2020/2021).
- Alumnat beneficiari de beca de menjador del 100%.
- Alumnat classificat amb Necessitats de Suport Educatiu (NESE) tipus B (de caràcter socioeconòmic) en qualsevol de les combinacions possibles (NESE B, NESE AB, NESE BC)

El compliment d'algun d'aquests tres criteris de vulnerabilitat converteix l'alumnat en potencial beneficiari del PX. La taula 2.1 ens mostra l'evolució de l'alumnat vulnerable a la ciutat de Barcelona en nombres absoluts i en percentatge, pels tres cursos escolars de referència (2018/2019, anterior a l'aplicació del PX, i 2019/2020 i 2020/2021, cursos d'aplicació del Pla).

Per als nivells educatiu d'aplicació del PX (en gris a la taula), les dades mostren la quasi estabilitat en el volum d'alumnat vulnerable a P3 (tot i un lleuger increment en el percentatge respecte al total d'alumnat de P3) i un augment en els cursos d'educació infantil i primària posteriors. En el cas de l'educació secundària, en canvi, tant el volum d'alumnat vulnerable com el seu percentatge respecte al total d'alumnat del nivell augmenta a 1r d'ESO i a la resta de cursos de manera significativa any rere any.

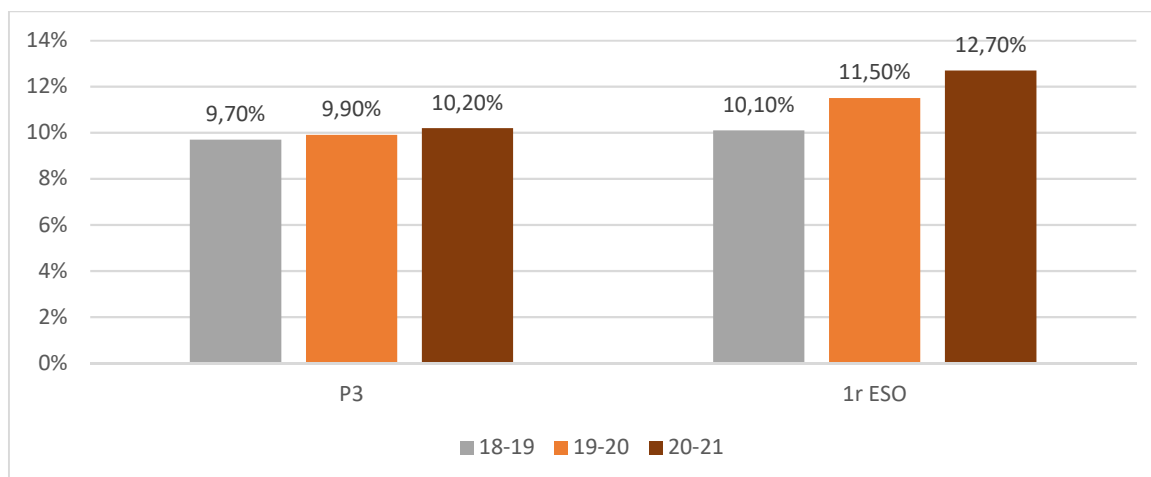
Taula 2.1. Alumnat vulnerable a la ciutat de Barcelona, per nivell i curs acadèmic.

Nivell	18-19		19-20		20-21	
	Alumnat vulnerable (N)	% vulnerable / total alumnat	Alumnat vulnerable (N)	% vulnerable / total alumnat	Alumnat vulnerable (N)	% vulnerable / total alumnat
P3	1265	9,7%	1272	9,9%	1233	10,2%
P4	1277	9,7%	1417	10,6%	1554	12,3%
P5	1320	10,2%	1443	10,8%	1651	12,6%
PRIM1	1445	10,7%	1507	11,3%	1700	12,9%
PRIM2	1468	10,9%	1558	11,3%	1716	13,1%
PRIM3	1561	11,6%	1629	11,9%	1752	12,9%
PRIM4	1526	11,2%	1689	12,3%	1836	13,6%
PRIM5	1624	11,5%	1647	11,9%	1868	13,7%
PRIM6	1514	11,2%	1767	12,3%	1879	13,7%
ESO 1	1454	10,1%	1662	11,5%	1860	12,7%
ESO 2	1467	10,1%	1449	9,9%	1828	12,8%
ESO 3	1224	8,5%	1360	9,3%	1478	10,2%
ESO 4	919	6,8%	986	7,0%	1256	8,7%

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Les xifres de proporció de l'alumnat vulnerable per a P3 i 1r d'ESO dels tres cursos de referència (gràfic 2.1) constaten una major capacitat de detecció del sistema un cop l'infant ja ha estat escolaritzat (ESO), mentre que la detecció abans d'iniciar-se l'escolarització (P3) ha crescut de forma menys accentuada.

Gràfic 2.1 Percentatge d'estudiants vulnerables respecte el total d'alumnat per curs, a P3 i ESO1

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Una mirada al comportament dels components que defineixen la vulnerabilitat, però, permet veure com ha canviat el sistema de detecció de la vulnerabilitat a la ciutat.

La taula 2.2. mostra l'evolució, en termes absoluts, de l'alumnat per a les tres variables que componen la vulnerabilitat. Es pot observar l'elevat creixement de l'alumnat NEEB, el canvi en el sistema d'atorgament dels ajuts d'emergència a partir del curs 2020-21 en el marc de la crisi de la Covid per un sistema més automatitzat d'ajuts socials (que fa desaparèixer el fons social tal i com estava dissenyat) i l'estabilitat de les xifres dels ajuts de menjador des del 2018/2019 fins al 2020/2021.

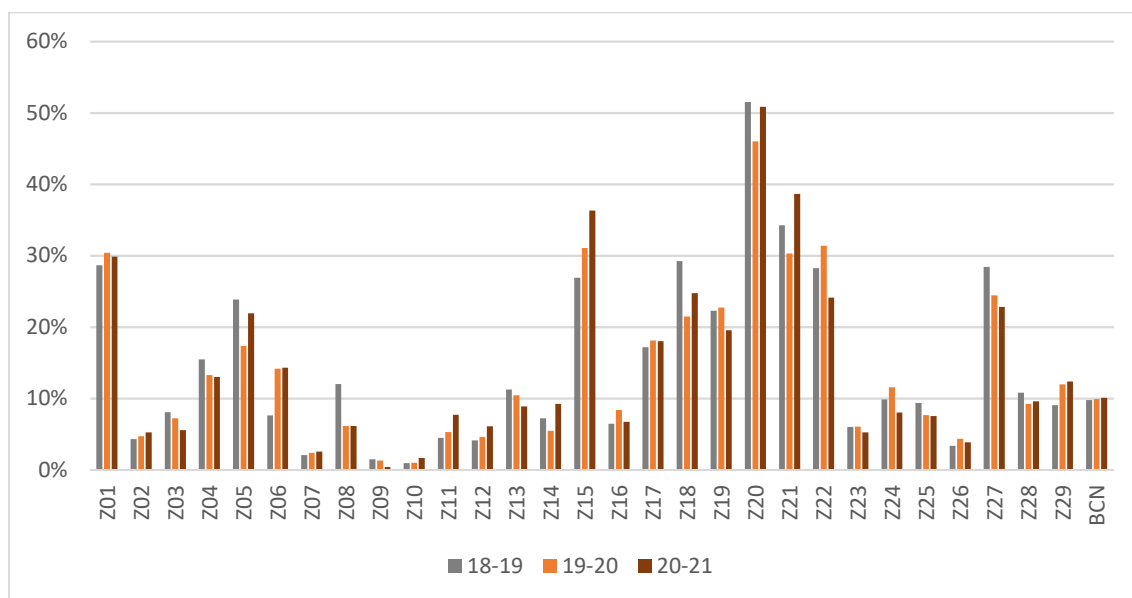
Taula 2.2. Evolució de l'alumnat NESEB, Fons Social i beques menjador, per nivell i any acadèmic

	Volum alumnat			% respecte total alumnat del nivell		
NESE B	18-19	19-20	20-21	18-19	19-20	20-21
P3	523	762	1018	5,9%	8,5%	4,0%
P4	448	627	1361	4,7%	10,7%	3,4%
ESO 1	500	852	1588	5,9%	10,9%	3,5%
ESO 2	540	525	1517	3,6%	10,6%	3,7%
Fons Social	18-19	19-20	20-21	18-19	19-20	20-21
P3	736	609	1	5,7%	4,7%	---
P4	804	684	595	6,1%	5,1%	4,7%
ESO 1	917	817	823	6,4%	5,7%	5,6%
ESO 2	883	746	794	6,1%	5,1%	5,5%
Menjador	18-19	19-20	20-21	18-19	19-20	20-21
P3	986	1000	964	7,8%	8,0%	7,6%
P4	1028	1131	1279	8,5%	10,1%	7,8%
ESO 1	843	1001	1039	7,0%	7,1%	5,8%
ESO 2	787	841	821	5,8%	5,7%	5,4%

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Les dades de vulnerabilitat per zones educatives queden recollides en els gràfics 2.2, per a P3, i 2.3 per a l'ESO. Les diferències territorials són significatives. A P3, amb una mitjana de ciutat que oscil·la entre el 10 i l'11.4%, els percentatges d'alumnat vulnerable superen el 50% a la Z20 (Ciutat Meridiana-Torre Baró-Vallbona) i tripliquen la mitjana de ciutat a la Z15 (El Carmel-La Teixonera) i la Z1 (Ciutat Vella). Les proporcions són mínimes en canvi a les zones Z7 (Les Corts), Z9 (Sarrià -les Tres Torres), Z10 (el Putxet i el Farró- Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany) o la Z26 (el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim - Poblenou).

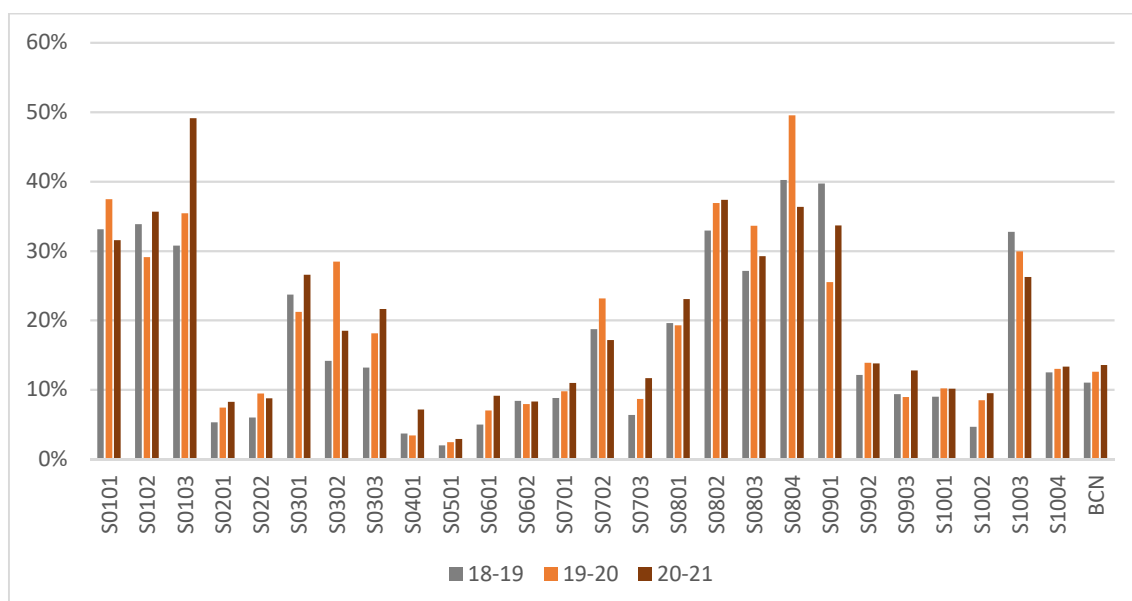
Gràfic 2.2. Alumnes vulnerables sobre total alumnat per zones, P3

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Pel que fa a 1r d'ESO, la proporció d'alumnat vulnerable varia també segons el territori. Els percentatges són especialment elevats en algunes zones del districte de Nou Barris (S08), i de Ciutat Vella (S01). Als districtes de Les Corts (S04) i Sarrià-St. Gervasi (S05), en canvi, les proporcions de vulnerables són molt baixes. Els canvis entre anys a secundària són més significatius en algunes zones. Com veurem, els canvis en la programació de l'oferta han estat significatius en aquest nivell educatiu (tancament de línies, obertura d'instituts-escola) i han fet oscil·lar més la distribució de l'alumnat vulnerable.

Gràfic 2.3. Alumnes vulnerables sobre total alumnat per zones, 1r d'ESO

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

2.1.1 Els perfils socioculturals de les famílies vulnerables

Les taules 2.3 i 2.4 ens mostren les característiques socials de l'alumnat vulnerable i no vulnerable a P3 i a 1r d'ESO per als tres cursos de referència. Aquestes taules han estat construïdes a partir del creuament de les dades familiars disponibles al RALC amb dades de padró i de l'INE. Els indicadors recollits són el nivell d'estudis de les famílies (% d'infants amb almenys un progenitor amb estudis universitaris), la procedència (% d'infants amb nacionalitat espanyola i % infants nascuts a Espanya) i la renda mitjana bruta de la secció censal de residència (corresponents a dades per secció censal de 2017, última dada disponible).

Els descriptius de nivell d'estudis i procedència mostren perfils marcadament diferents entre l'alumnat en situació de vulnerabilitat i l'alumnat ordinari. Sense grans variacions entre cursos, aproximadament el 70,7% de l'alumnat ordinari de P3 té com a mínim un progenitor amb estudis universitaris, xifra que es redueix al 28-29% en el cas de l'alumnat vulnerable. Pel que fa a la procedència, el 91,5% dels infants no vulnerables són nascuts a Espanya, xifra que se situa entorn 85-87% entre els infants en situació de vulnerabilitat. Les distàncies s'eixamplen en tenir en compte la nacionalitat, així, mentre que el 83% de l'alumnat ordinari té nacionalitat espanyola, només la tenia el 59,4% dels infants vulnerables el curs 2018/2019, i el 55% dels darrers dos cursos. Les diferències són també clares segons renda mitjana bruta de la secció censal de residència. Mentre que la renda mitjana bruta de les famílies no vulnerables de P3 se situa entorn els 50.000€ (2018/2019) i els 48.700€ (2020/2021), en el cas de les famílies vulnerables es redueix als 38.000€ (2018/2019) i 35.300€ (2020/2021).

En el cas de l'ESO, s'observen també perfils diferents entre l'alumnat vulnerable i el no vulnerable, amb algunes diferències respecte a allò observat a P3. En primer lloc, pel que fa al nivell d'estudis, hi ha un menor percentatge de famílies ordinàries amb titulació universitària en el cas d'alumnat d'ESO (entorn el 63%) i una major presència de joves de famílies instruïdes entre els vulnerables (33-34%). En relació a la procedència, es redueix la proporció de joves nascuts a Espanya, que se situa en el 77% per al curs 2020/2021, alhora que s'incrementa el percentatge de joves vulnerables que tenen nacionalitat espanyola. Pel que fa a la renda bruta mitjana per secció censal, les dades mostren, de nou, una important diferència entre les famílies ordinàries (amb una renda mitjana entorn els 50.000€) i les famílies vulnerables (36.000€).

Taula 2.3. Característiques de l'alumnat de P3, segons vulnerabilitat i curs acadèmic.

	18-19			19-20			20-21		
	No Vul	Vul	Total	No Vul	Vul	Total	No Vul	Vul	Total
Estudis universitaris	70,7%	28,5%	66,6%	69,8%	25,5%	65,5%	70,1%	29,4%	65,7%
Nacionalitat Espanyola	83,6%	59,4%	81,3%	83,2%	54,8%	80,4%	83,3%	55,2%	80,4%
Naixement Espanya	91,5%	86,0%	90,9%	91,5%	87,1%	91,1%	92,8%	84,8%	92,0%
Renda mitjana SC	50.455€	38.188€	49.229€	48.907€	36.055€	47.606€	48.782€	35.338€	47.345€

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Avaluació Pla de Xoc contra la Segregació Escolar a Barcelona

Taula 2.4. Característiques de l'alumnat de 1r d'ESO, segons vulnerabilitat i curs acadèmic.

	18-19			19-20			20-21		
	No Vul	Vul	Total	No Vul	Vul	Total	No Vul	Vul	Total
Estudis universitaris	63,6%	34,4%	60,6%	63,5%	32,7%	60,0%	62,9%	32,3%	59,0%
Nacionalitat Espanyola	89,3%	71,3%	87,5%	87,9%	69,6%	85,8%	88,2%	67,6%	85,6%
Naixement Espanya	90,6%	80%	89,5%	89,8%	77,7%	88,4%	91%	77,6%	89,3%
Renda mitjana SC	50.669	35.985	49.136	50.653	35.957	48.855	50.045	35.838	48.190

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

2.2. L'alumnat beneficiari del Pla de Xoc

El CEB identifica els potencials beneficiaris del PX a partir dels criteris de vulnerabilitat presentats en el punt anterior (Fons social, beques menjador i NESE B). Els registres del CEB (Juny de 2021) identifiquen el següent nombre de beneficiaris del PX i el seu pes entre el conjunt d'alumnes del nivell i entre l'alumnat vulnerable (taula 2.5).

Taula 2.5. Beneficiaris de Pla de xoc per curs i any acadèmic

	2019/2020			2020/2021		
	Alumnat PX	PX / total alumnat	PX/ alumnat vulnerable	Alumnat PX	% PX / total alumnat	PX / alumnat vulnerable
P3	853	6,6%	67,1%	716	5,9%	58,1%
P4				898	7,1%	57,8%
ESO 1	1.196	8,3%	72,0%	1.368	9,4%	73,5%
ESO 2				1.145	8,0%	62,7%

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

La taula 2.5 permet fer les consideracions següents. En primer lloc, la major capacitat de detecció de vulnerabilitat a l'educació secundària es correspon amb un número de beneficiaris del PX significativament més elevat, el qual augmenta el curs 2020-21 (si bé es perden alguns beneficiaris en passar de 1r d'ESO el curs 2019-2020 a 2n d'ESO el curs 20-21).

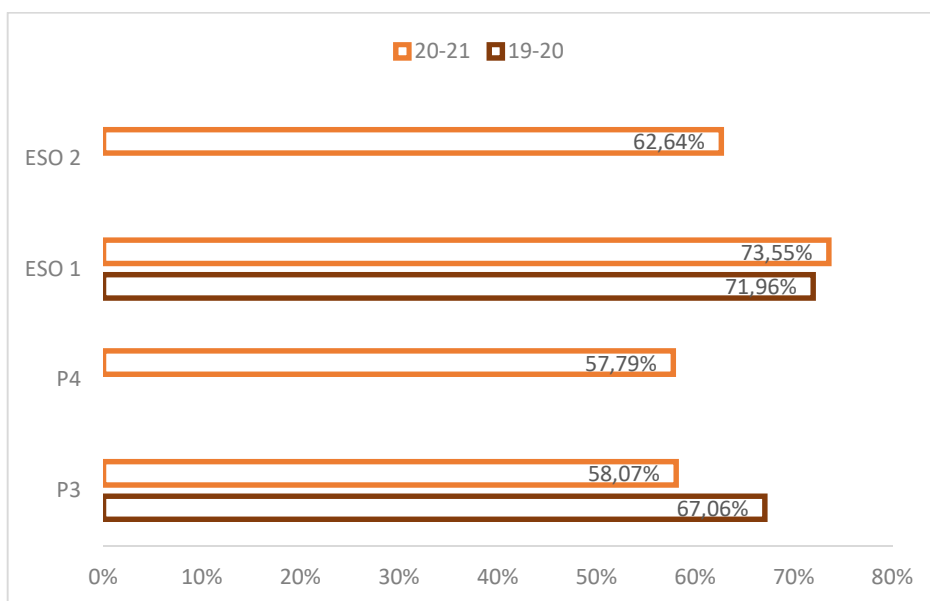
En segon lloc, les dades de cobertura del PX es troben entorn el 60% i el 70% per a tots els cursos i nivells. Per tant, malgrat que apuntàvem una millora en la capacitat de detecció de la vulnerabilitat, el programa la cobreix només parcialment. El PX experimenta una davallada en el nombre de beneficiaris de P3 el curs 20-21, tant pel que fa a nombres absoluts com al percentatge d'alumnat vulnerable i alumnat total. Cal apuntar que la preinscripció per al curs 2020/2021 es va fer telemàtica i en context de pandèmia, el que va provocar unes taxes més reduïdes de preinscripció i matrícula, especialment en els nivells educatius no obligatoris com P3.

Cal assenyalar, tanmateix, que la correspondència entre alumnat beneficiari del PX i alumnat classificat com a vulnerable no ha estat exacte per al curs 2019/20. En els registres d'aquest curs no només s'observen els casos de vulnerabilitat no coberta pel PX sinó que, de forma contrària, apareixen alguns beneficiaris del PX que no reuneixen cap de les característiques de vulnerabilitat. L'existència de beneficiaris de P3 (51 casos) i de 1r d'ESO (140 casos) sense classificació de vulnerables reflecteix problemes de registre. Aquests casos no es produeixen

durant el curs 2020-2021, en la mesura que tot l'alumnat beneficiari del PX passa a ser considerat també alumnat vulnerable (identificat a RALC com a NESE B). Tot plegat fa que les xifres relatives (proporció de beneficiaris sobre vulnerables) s'hagin d'interpretar amb cura i alhora, que s'hagi de tenir present aquest canvi de procediment registral per a la seva interpretació. L'automatització per al curs 2020/2021 de la resolució de vulnerabilitat per a tot l'alumnat PX facilita la congruència en el registre entre alumnat del PX i alumnat vulnerable, però impossibilita la comprovació de l'entrada a PX, atès que la vulnerabilitat no queda registrada amb anterioritat a la inclusió en el pla i és la inclusió en el pla el que comporta la catalogació com a vulnerable.

El gràfic 2.4 resumeix els canvis en la cobertura del PX respecte a l'alumnat vulnerable. S'observen nivells més elevats de cobertura a ESO, la qual creix el curs 20-21 pel que fa a 1r d'ESO, però també més pèrdua d'alumnat beneficiari en el pas de 1r d'ESO a 2n d'ESO. La cobertura a P3 es redueix en el curs 20/21 respecte al P3 de curs anterior però, en canvi, es manté la proporció en el pas de P3 a P4.

Gràfic 2.4. Proporció d'alumnat del PX sobre el total de vulnerables, per curs i nivell

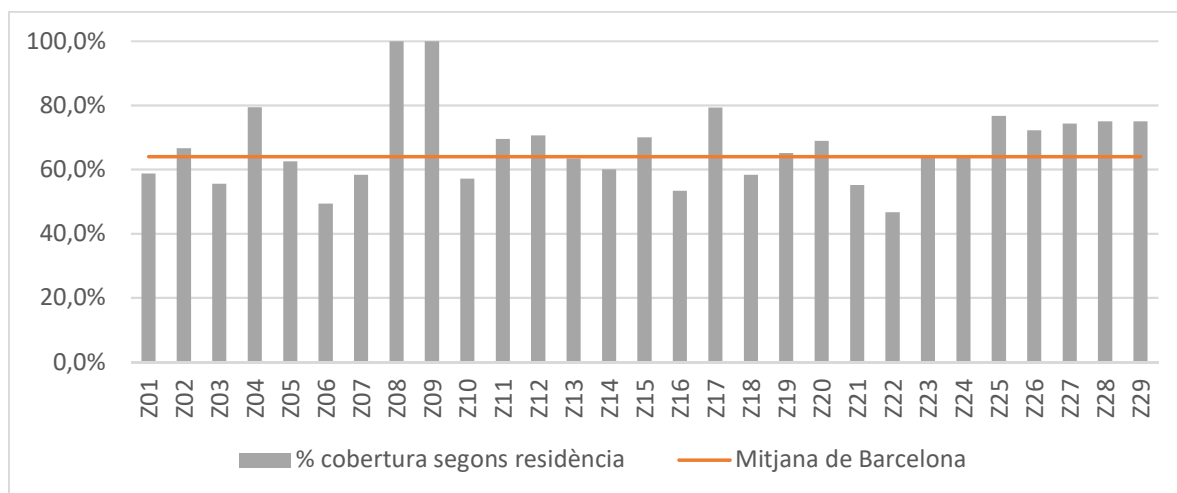

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

El gràfic 2.5 mostra el grau de cobertura de les places pre-assignades respecte a la vulnerabilitat detectada a cada zona educativa. S'observen importants diferències entre zones. Així, mentre que a la Z01 el nombre d'alumnat del PX resident suposa el 60% de l'alumnat vulnerable de la zona, a les zones Z08 i Z09 el PX cobreix la totalitat de l'alumnat resident. La comparació permet observar que existeix un 'efecte territorial' en la capacitat de pre-assignació d'alumnat beneficiari, més elevada en les zones de menor vulnerabilitat social i amb marge de millora en les àrees amb més vulnerabilitat social. Ara bé, les diferències entre zones no són totalment explicades per aquesta variable.

Avaluació Pla de Xoc contra la Segregació Escolar a Barcelona

Gràfic 2.5. Percentatge d'alumnat del PX de P3 resident respecte alumnat vulnerable resident a cada zona educativa i mitjana de ciutat

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

2.2.1 Els perfils socioculturals de les famílies del PX

La taula 2.6 ens mostra les característiques socials de l'alumnat beneficiari del PX, de P3 i 1r d'ESO, a partir dels mateixos indicadors presentats per a les taules 2.3 i 2.4 per al conjunt de l'alumnat vulnerable. Les característiques entre alumnat PX i la resta de l'alumnat són marcadament diferents, tal i com observàvem per al conjunt de l'alumnat vulnerable. Entre els beneficiaris del PX la proporció d'alumnat amb nacionalitat estrangera és sensiblement superior a la mitjana, essent fins i tot més accentuada que entre l'alumnat vulnerable, si bé la majoria, especialment a P3, és nascuda a Espanya. De la mateixa manera, la proporció d'alumnat de famílies sense estudis universitaris és major entre l'alumnat beneficiari del PX que en el conjunt de vulnerables. En definitiva, l'alumnat del PX és d'especial vulnerabilitat, amb uns percentatges d'instrucció familiar, de nacionalitat espanyola i de renda mitjana més baixos que la del conjunt de vulnerables.

Taula 2.6. Característiques socials de l'alumnat del PX; segons curs i any acadèmic.

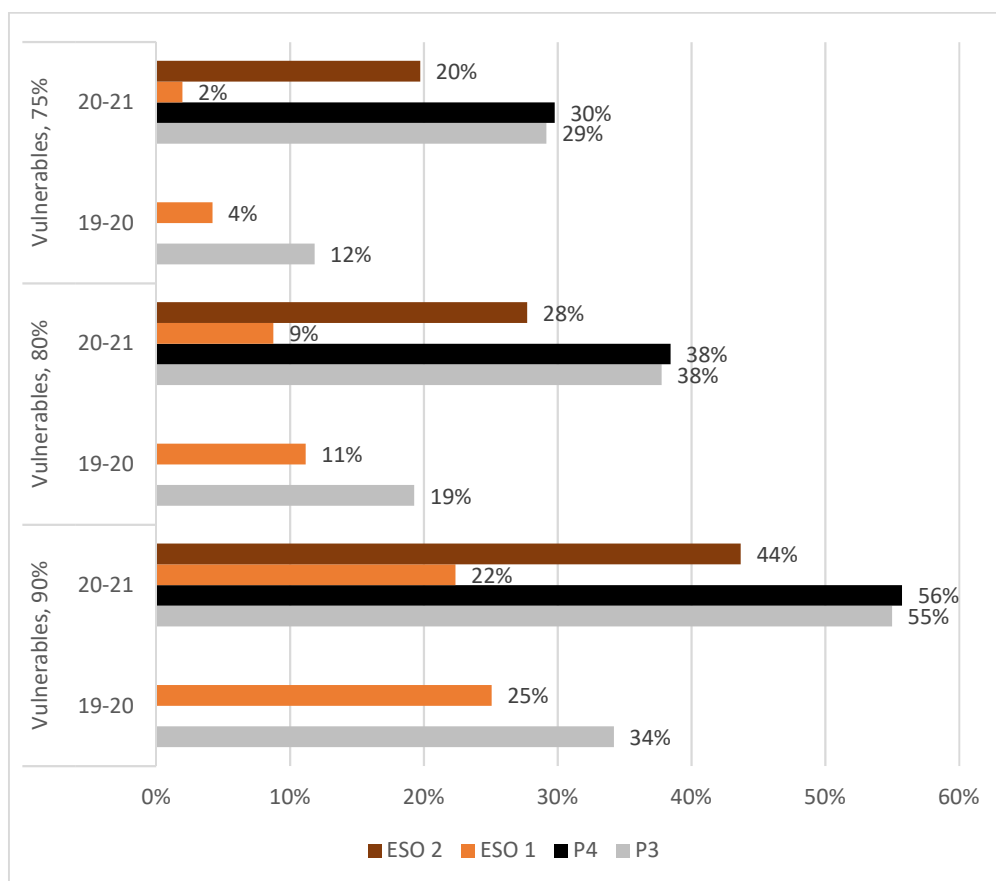
	P3						1r ESO					
	19-20			20-21			19-20			20-21		
	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total
Vulnerabilitat	4%	96%	10%	5%	98%	10%	5%	88%	12%	4%	99%	13%
Estudis universitaris	69%	21%	66%	68%	27%	66%	63%	31%	60%	62%	31%	59%
Nacionalitat Espanyola	82%	55%	80%	82%	53%	80%	87%	72%	86%	87%	69%	86%
Naixement Espanya	91%	90%	91%	92%	86%	92%	89%	80%	88%	90%	80%	89%
Renda mitjana SC (en milers €)	48.4	36.1	47.6	48.1	34.8	47.3	50.0	36.3	48.8	49.5	35.6	48.1

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Finalment, el gràfic 2.6 ens aproxima a escenaris de possible ampliació de la cobertura del PX. Es projecten tres escenaris possibles, corresponent als 90%, al 80% i al 75% de l'alumnat vulnerable. El gràfic mostra que per tal d'assolir una cobertura del 90% de l'alumnat vulnerable de P3 del curs 2019/2020, el PX hauria d'haver augmentat els beneficiaris en un 34%. Aquest

percentatges es redueixen a un 19% i a un 12% en els altres dos escenaris d'inferior cobertura. Aquestes proporcions s'incrementen en el cas del curs 2020-21 a causa de la cobertura inferior observada. En el cas de l'ESO, els increments necessaris són menors, atès que el PX ja respon a un nivell més elevat de beneficiaris en aquesta etapa. Tot i així, són superiors el curs 2020/2021 a causa de la inferior cobertura respecte al curs anterior. Sobre aquesta qüestió tornarem en l'anàlisi de les implicacions econòmiques de l'expansió del Pla de xoc.

Gràfic 2.6. Escenaris possibles d'ampliació de la cobertura del PX. Percentatge d'augment de la cobertura del PX al 75%, 80% i al 90% d'alumnat vulnerable, per curs i any acadèmic

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

2.3 El procés d'identificació de l'alumnat vulnerable

El CEB ha treballat en l'automatització d'una primera selecció de l'alumnat en situació de vulnerabilitat, susceptible de ser beneficiari del PX. Aquesta identificació inicial es fa durant els mesos previs a l'inici del procés ordinari de preinscripció i compta amb la col·laboració de l'Institut Municipal de Serveis Socials i, més recentment, amb DGAIA, SISFAROM i SAIER. A partir dels registres de beneficiaris del Fons Social (o Fons Covid) i del llistat d'usuaris de serveis socials (DGAIA, SISFAROM o SAIER) es configura una llista inicial de potencials beneficiaris del PX. Aquesta selecció inicial s'amplia a partir de RALC i el registre d'alumnat NESE B, tant pel que fa als infants d'incorporació a P3 amb germans ja escolaritzats com l'alumnat a escolaritzar a 1r d'ESO.

La necessitat de detectar la vulnerabilitat amb antelació de l'escolarització per tal de permetre la distribució equilibrada durant el procés d'admissió ha requerit d'algunes modificacions. En primer lloc, s'han desenvolupat instruments que, a partir de dades de registre, permeten

avançar la detecció amb anterioritat a l'entrada a l'escola. En segon terme, la detecció es fonamenta en criteris de caràcter familiar i en clau de prevenció, no de l'afectació dels mateixos al desenvolupament escolar de cada infant. I, per últim, la funció de detecció, que fins al curs 2018/2019 requeia en els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) a través dels informes de necessitats específiques de suport educatiu tipus B, ha passat a ser responsabilitat des del curs 2019/2020 del propi CEB, a través de personal propi o extern (Progress, empresa contractada per l'Ajuntament de Barcelona per als processos de diagnosi inicial de famílies en situació de vulnerabilitat).

2.3.1 L'ús de dades de registre

L'ús de dades de registre ha permès accelerar el procés de detecció i ampliar la seva cobertura. Per al curs 2018/2019, quan la detecció es basava en informes elaborats pels EAPs, la detecció prèvia a l'escolarització se situava en el 3% i ha crescut entorn al 10% com hem vist en l'apartat 2.1. No obstant això, el procés de detecció per a la preinscripció presenta algunes disfuncions.

A les entrevistes realitzades a direccions, EAPs i famílies es plantegen alguns errors de detecció, tant pel que fa la inclusió en el programa de "falsos positius" com a la no selecció d'infants en situació de vulnerabilitat. Algunes de les causes d'aquests desajustos són de difícil resolució, atès que es deuen als problemes habituals en el registre de les rendes informades per part de les famílies. D'una banda, les dades de registre responen a l'any previ a l'entrada al programa i, de l'altra, en contextos d'elevada economia submergida el registre veu limitada la seva capacitat per copsar la realitat econòmica real. Per tal de reduir l'impacte d'aquestes limitacions, el PX contempla la revisió del llistat de seleccionats a través de la informació proporcionada pels propis centres educatius i la comprovació de documentació econòmica per a la tramitació de la beca de menjador. Tots dos mecanismes de comprovació s'inicien, però, un cop s'ha produït l'escolarització i, per tant, les revisions arriben tard per a fer una redistribució equilibrada.

2.3.2 El Fons Social i el Fons Covid

En segon lloc, s'ha de tenir en consideració que el Fons Social (i el Fons Covid), malgrat suposar un important avenç en la identificació de la vulnerabilitat, planteja algunes limitacions. El nombre de beneficiaris del fons s'ajusta a la disponibilitat de recursos del mateix, motiu pel qual el grau de cobertura no és un indicador del total de vulnerabilitat existent. A més a més, l'accés al fons es produeix a petició de les famílies, de forma que es produeixen problemes d'autoselecció, és a dir, famílies potencialment beneficiàries que no hi accedeixen per manca d'informació o altres motius. Per superar aquesta limitació, el PX planteja la possibilitat d'ampliar el nombre de beneficiaris a través de la "detecció en curs" en els mateixos centres educatius, que veurem en propers apartats, però aquests infants identificats com a vulnerables un cop iniciat el curs no seran objecte de canvis de centre i, per tant, de nou, queden al marge de la distribució equilibrada.

2.3.3 La certificació de la vulnerabilitat: Serveis Socials i altres organismes

Entre els criteris de selecció s'estableix la certificació de la vulnerabilitat a través de diverses vies. Per als dos cursos de vigència del PX la principal via de certificació ha estat l'informe SIAS, elaborat pels serveis socials. Aquest informe és de caràcter individual, no familiar, element que

dificulta parcialment el creuament de dades amb el CEB. A més a més, el CEB es limita a conèixer si la família d'un determinat infant es troba o no en seguiment, sense que hi hagi accés als continguts de l'informe. Des del curs 2020/2021, es tenen també en consideració els informes de vulnerabilitat elaborats per la DGAIA, SISFAROM, SAIER o Creu Roja. En aquests casos, igual que amb els informes de Serveis Socials, s'accepta el seguiment d'aquestes institucions com a comprovació de la vulnerabilitat, sense que es produeixi un traspàs d'informació sobre la situació de l'infant. Ara bé, a diferència de la col·laboració amb Serveis Socials, l'intercanvi és en aquestes casos de caràcter més informal i sense protocol, fet que dificulta la sistematització del procés, que descansa sovint en la relació que s'estableixi entre el personal de l'administració educativa i de la resta d'organismes.

2.3.4 NESE B i informes de necessitats socials i econòmiques dels EAPs

Durant el primer any d'aplicació del PX, per a la identificació de l'alumnat vulnerable a escolaritzar a 1r d'ESO, també es van fer servir els expedients de necessitats econòmiques i socials, que havien elaborat els EAPs fins a aquell curs per a identificar l'alumnat NESE B. La categoria NESE B ha estat força discutida, tant pels processos de detecció (que poden variar entre centres) com per la manca de sistematització en el seu registre (que depèn dels centres). El fet que els centres educatius fossin els responsables de marcar en el RALC que l'alumne és Alumne NESE tipus B i que no hi hagués revisió periòdica d'aquesta identificació plantejava alguns dubtes per al seu ús. Per tal d'actualitzar els llistats de NESE B, per al curs 2019/2020 el CEB va revisar els expedients de vulnerabilitat social i econòmica de tot l'alumnat escolaritzat en centres concertats. Per al curs 2020/2021 ja no es van tenir en consideració aquests informes de vulnerabilitat. El CEB ha implementat el Registre d'Alumnes Vulnerables (RAV), sistematitzat i amb informació fiable. No obstant això, a RALC, els centres hi continuen tenint accés i això provoca alguns desajustos en les bases de dades per la disparitat de criteris d'identificació. Cal recordar que l'EAP realitzava la identificació de NESE B a iniciativa de les escoles, que sol·licitaven la seva intervenció a través de les Comissions Socials, i ho feien, segons els EAPs entrevistats, amb intensitat divergents segons els criteris de les direccions. L'automatització del procés posat en marxa per al PX dona resposta a aquesta arbitrarietat en la detecció de la vulnerabilitat i n'assegura la seva revisió anual, atès que l'acompanyament de recursos econòmics exigeix l'actualització de les dades. Alhora, el finançament addicional als centres vinculat a la catalogació de l'alumnat com a vulnerable exerceix una major predisposició als centres per a actualitzar aquestes dades.

Les limitacions dels EAPs per a la detecció i seguiment de la vulnerabilitat social són reconegudes per tots els agents entrevistats. El nombre de treballadores socials dels EAPs és clarament insuficient per a donar cobertura al volum d'alumnat vulnerable dels centres. D'aquí la importància de la incorporació de les dades de l'IMSS en la detecció de la vulnerabilitat. Les treballadores socials visiten els centres educatius amb menor freqüència que les psicopedagogues de l'equip i la impossibilitat d'arribar a totes les comissions socials les força a prioritzar-ne les de major vulnerabilitat. Davant d'aquesta situació, la modificació dels processos d'identificació de la vulnerabilitat, que allibera els EAPs d'aquesta funció, podria ser entesa com un mecanisme de suport i reforç de l'atenció als centres en temes socials i econòmics. No obstant això, des dels EAPs s'expressa la manca de comprensió dels nous processos lligats al PX,

es mostra una certa resistència a avalar els nous procediments i s'expressa una sobrecàrrega derivada de la seva col·laboració en tasques relacionades amb el PX.

2.3.5 El concepte de vulnerabilitat social: més ampli però no sempre compartit

Des del CEB s'ha volgut avançar en una ampliació del concepte de vulnerabilitat social, en la línia d'allò recollit recentment en el nou decret de programació de l'oferta i del procediment d'admissió (Decret 11/2021). Aquesta ampliació se sustenta en la prevenció de la desigualtat educativa a partir de la identificació de les situacions familiars socioeconòmiques que incrementen el risc d'infants i joves de patir-la.

Des dels centres educatius i des dels EAPs es manifesta una certa incomprensió dels nous criteris d'identificació de la vulnerabilitat i de selecció dels infants del PX. La major part de les crítiques s'adrecen a l'establiment d'una relació de causalitat entre dificultats econòmiques i socials i desigualtat educativa, malgrat la relació entre origen social i rendiment acadèmic ha estat àmpliament demostrada per la recerca educativa. Una part de les direccions de centre i els EAPs consideren que la intervenció educativa s'ha d'iniciar quan apareixen mostres del desavantatge educatiu i no abans, i manifesten que el PX provoca una certa confusió en demanar la preparació de Plans Individuals per a infants que encara no han mostrat dificultats en el terreny educatiu. Aquí s'observa un nou error de comprensió del programa per part d'alguns centres educatius i EAPs, atès que, a diferència dels informes que elaboraven els EAPs, la consideració del PX no comporta l'elaboració d'un Pla Individual. Els informes de necessitats educatives i socials que elaboraven els EAPs tenien en consideració principalment les qüestions educatives, motiu pel qual s'associaven a una adaptació curricular. No és el cas, però, de la inclusió en PX.

Aquesta disparitat de criteris pot suposar un problema en la implementació del PX. Si bé ni els centres ni els EAPs no participen de la detecció inicial, sí que col·laboren en la revisió dels llistats de beneficiaris del PX a través de les comissions socials de centre. Per a aquesta revisió el CEB ha recordat als diferents actors l'existència de procediments i protocols dins les comissions socials per fer seguiment escolar i social. No obstant això, no s'han creat espais d'intercanvi i formació per a compartir els nous criteris de vulnerabilitat.

2.3.6 Requisits territorials

En el cas de l'escolarització a 1r d'ESO, un dels criteris és que l'alumne hagi cursat 6è de primària a Barcelona. Aquest requisit, segons el propi CEB, s'ha anat relaxant davant la constatació que un volum d'alumnat vulnerable escolaritzat a Barcelona ni resideix ni ha fet l'educació primària a la ciutat. L'establiment de limitacions de caràcter territorial per a la inclusió al pla ha comportat alguns desajustos en la capacitat de redistribució del pla, especialment a les zones de frontera amb altres municipis. El CEB ha demostrat capacitat de resposta en flexibilitzar aquest criteri, però la modificació del criteri no s'ha fet de forma clara ni sistemàtica.

2.3.7 La coordinació entre els diferents agents

Malgrat l'automatització d'una part del procés d'identificació de la vulnerabilitat social i assignació a PX, són diversos els moments del procés de detecció que requereixen de la col·laboració de diferents agents: treballadores socials dels EAP, treballadora social de Progress, educadores socials de l'IMSS, direccions de centre, tècnics del CEB. Les entrevistes realitzada als diferents agents posen de manifest les dificultats per a la coordinació i el desconeixement per cada agent de la tasca i objectius de la resta. Aquests són alguns exemples de la falta de coordinació:

- Els EAPs manifesten desconèixer el procés de cribratge que duu a terme el CEB i Progress no sap si els EAPs treballaven o treballen amb els mateixos criteris.³ No obstant això, des del CEB s'afirma que a les reunions de coordinació rutinàries amb els EAP s'ha compartit en diverses ocasions el procés de detecció tant en la preinscripció ordinària com en la nova admissió. També es va convocar reunió extraordinària de direccions d'EAP i treballadores socials per compartir el procediment i quina era la funció de les treballadores socials en el nou model.
- Des del CEB no es realitza cap traspàs als EAPs sobre el procés de detecció i només un cop començat el curs es faciliten llistats de beneficiaris del PX a ser revisats. Quan l'EAP identifica possibles casos de vulnerabilitat durant el curs ha de demanar informació, cas per cas, al CEB o a l'IMSS, sense que hi hagi plataformes interoperatives d'intercanvi d'informació. Durant el curs 2020/2021 en alguns centres disposen d'un qüestionari de demanda de valoració i des del CEB s'hi està treballant en mecanismes de sistema per facilitar la comunicació amb els centres.
- Els EAP mantenen reunions amb serveis com CDIAP o DGAIA per planificar el curs següent però no es fa traspàs d'informació al CEB, que, alhora, també estableix contacte amb aquests organismes.
- Les comissions socials són espais de trobada entre diferents agents però no hi ha ni protocols ni sistematització de la recollida d'informació, de forma que només els integrants de la comissió estan al corrent dels casos tractats, sense que hi hagi canals de registre dels casos.

La insuficiència dels recursos humans per a l'atenció a l'alumnat vulnerable se suma a la fragmentació d'aquesta atenció i la manca de protocols compartits d'intervenció. Ha estat recurrent a les entrevistes la falta de definició dels processos de derivació i intervenció dels diferents agents implicats. Als centres educatius hi assisteixen educadors socials de l'IMSS (a les escoles de Pla de Barris) i treballadors socials de l'EAP, però la funció de detecció la realitza el CEB a través de Progress (tot i que durant el curs 2020/2021 les educadores del Pla de Barris també han realitzat tasques de detecció). Preguntats tots ells per la seva tasca, es posa de manifest una certa descoordinació i falta de comprensió dels canals de comunicació.

³ Amb posterioritat a les entrevistes realitzades, durant el curs 2020/2021 s'ha dut a terme la revisió de l'eina de cribratge amb la col·laboració entre CEB i els EAPs.

Les dinàmiques de treball de cada organisme són també una barrera per a la coordinació. Com apuntàvem abans, els informes SIAS són individuals i no familiars, i no són de consulta per part de treballadores socials d'altres organismes com els EAPs o el propi CEB.⁴ En el cas dels EAPs els informes elaborats no estan digitalitzats ni són d'accés a altres organismes i cada escola treballa amb un *excel*/ compartit només amb l'EAP de referència. Les formes de treball dels EAPs també varien en funció del territori, alguns opten per visitar periòdicament els centres educatius, d'altres només a petició de les direccions. Els centres educatius s'han de coordinar amb diversos centres de serveis socials de referència, de forma que per a cada infant cal convidar a les comissions socials els equips que en són responsables.

2.3.8 La detecció qualitativa durant el procés de preinscripció

Les limitacions de les dades de registre per a la identificació dels potencials beneficiaris del PX ha fet necessari l'impuls d'altres vies de detecció durant el procés de preinscripció. Aquesta avaluació de la vulnerabilitat es realitza si la família marca NESE B en el procés de preinscripció, o a petició dels centres educatius o les tècniques de les oficines municipals d'escolarització, si observen en atendre les famílies indicis que pot tractar-se d'un infant en situació de vulnerabilitat social.

Per al curs 2019/2020 aquesta avaluació la va realitzar personal tècnic del CEB i, a partir de gener de 2020, s'hi van incorporar treballadores socials de *Progress*, empresa que ja havia treballat per a l'Institut Municipal de Serveis Socials en els processos de diagnosi de famílies en situació de vulnerabilitat.

Aquesta diagnosi qualitativa, a partir d'entrevista amb treballadora social, es realitza per a infants de tots els nivells educatius, no només dels nivells on aplica el Pla de Xoc, amb la voluntat que la informació pugui ser d'utilitat per al futur, ja sigui en la transició a l'educació secundària, ja sigui per l'escolarització de germans a cursos del PX.

L'observació del procés de recepció i diagnosi de les famílies potencials beneficiàries del PX es va realitzar durant la preinscripció del curs 2021/2022. Aquest curs queda fora de la present avaluació però, per limitacions temporals òbvies, ha estat necessària l'observació d'aquesta part del procés per a aquest curs. A diferència del curs 2019/2020, quan la preinscripció va ser presencial, i del curs 2020/2021 que va ser principalment telemàtica per les restriccions Covid; per al curs 2021/2022 es va impulsar el procés telemàtic però es va reservar una franja horària de matins a les oficines d'escolarització per a l'atenció amb cita prèvia a les famílies identificades pels centres educatius o les escoles bressol com a possibles beneficiàries del PX.

L'atenció a les oficines municipals d'escolarització per al curs 2021/2022 s'ha incrementat reforçant els punts especialment complexes. Es van obrir quatre oficines de suport a la preinscripció a Sants, Nou Barris Nord, Gràcia i Sant Martí (barri Besòs). L'atenció de suport a la preinscripció telemàtica s'ha realitzat amb personal tècnic del CEB i un equip de deu persones

⁴ S'està treballant actualment en un conveni amb Serveis Socials per tenir accés mutu a dades de cada organisme.

de suport procedents d'un plan d'ocupació de Barcelona Activa. Per primera vegada es van incorporar treballadores socials (dels EAP) a les quatre oficines de suport.

Des del CEB s'ha proporcionat formació a les tècniques i informadores que atenen les famílies durant el procés de preinscripció i s'ha construït un formulari com a eina de cribratge a ser emprada per les tècniques de les oficines d'escolarització. Aquesta eina ha estat perfeccionada en els diferents cursos de vigència del PX, de forma que l'instrument ha patit variacions. També ha experimentat modificacions el procés de detecció, d'una banda, per la incorporació de personal extern (Progeess i EAP) i, de l'altra, per les restriccions derivades de la COVID que van traslladar a telefòniques les entrevistes per al curs 2020/2021.

L'observació a les oficines apunta a la manca de coneixement per part de les informadores del procés de detecció de necessitats. Això provoca que les diferents tècniques i informadores hagin de recórrer a la treballadora social per demanar informació referent a l'alumnat NESEB. Amb certes diferències entre les diferents oficines d'escolarització observades, la treballadora social rep consultes constants, el que l'obliga a desplaçar-se per l'oficina, de taula en taula. En alguns casos puntuals es produeix una situació de caos, amb informadores demanant per qüestions vinculades a les preferències d'escolarització mentre que la treballadora social indaga qüestions de vulnerabilitat. Aquest solapament provoca dificultats de comprensió per a les famílies, especialment aquelles amb limitacions lingüístiques, que semblen respondre sense entendre completament les preguntes.

Si bé les informadores comenten que les famílies amb carta de Pla de Xoc no cal que siguin ateses per la treballadora social, no s'observa l'existència d'un protocol clar de quins casos han de ser atesos per la treballadora social i quins no, de forma que famílies ja identificades per PX o clarament no vulnerables passen per la treballadora social i famílies potencials beneficiàries del PX són marcades pel personal tècnic com a NESE B sense la intervenció de la treballadora social.

Durant l'atenció a les famílies a les oficines d'escolarització no s'utilitza el qüestionari de cribratge i s'observa una manca de sistematització en el procés de diagnosi. Algunes informadores realitzen un major nombre de preguntes i amb major insistència, mentre que d'altres manifesten una certa incomoditat per haver "d'entrar en la vida personal de les famílies" i ho eviten. A més a més, les treballadores socials no estan disponibles durant tot l'horari de les oficines d'escolarització de forma que les que tècniques "tiren de la seva experiència" per catalogar les famílies com a NESE B.

En el marc de les entrevistes es percep una certa preocupació per part d'algunes famílies, que se senten intimidades per les preguntes. El context en què es produeix la detecció, amb limitació de temps, manca d'espai, les dificultats lingüístiques i la percepció per part de les famílies que les preguntes no tenen relació amb el que elles han anat a fer allà (la inscripció a una escola) genera una certa incomoditat. Les treballadores socials i informadores són conscients d'aquesta incomoditat i intenten explicar el PX però es fa de forma poc sistematitzada, ordenada i no sempre amb informació clara i veraç.

La intervenció tant de la treballadora social com de les informadores no està adaptada al nivell de comprensió lingüística o de coneixement de l'administració per part de les famílies. Es formulen sovint preguntes amb un vocabulari poc adequat o de difícil comprensió:

“¿Es usted monoparental?”

“¿Tenéis alguna renda garantida?”

Algunes de les preguntes es formulen de forma que indueixen a una resposta “desitjable” i, per tant, desvirtuen la recollida d'aquesta informació. És el cas, per exemple de les qüestions que tenen a veure amb la comprensió lingüística dels infants:

“¿Tu hija entiende el catalán? No, no?”

“Catalán y castellano no hay problema, no?”

Davant les possibles dificultats de comprensió per part de les famílies es fan unes definicions poc ajustades de conceptes centrals, com el de NESE B.

NESE B es si no tienes trabajo

NESE B es si tienes problemas para pagar una concertada

NESE B es si tienes beca comedor

Aquesta simplificació dificulta que les famílies puguin avaluar si són o no potencials beneficiàries de forma correcta, ja sigui perquè se sentin exclòs (si tens feina no pots ser NESEB?) o perquè considerin que ho són sense complir els requisits (si no pots pagar la concertada). Les converses entre les pròpies informadores posen de manifest que la imprecisió de les definicions responen també a la manca de coneixement del procés de detecció per part del personal de les oficines d'escolarització (“¿cómo detectas si es NESE B si no ha ido a guardería?”).

L'entrevista per part de la treballadora social es planteja de forma diferent a les diferents oficines d'escolarització. En alguns casos, la treballadora social els atén en un despatx a part, en d'altres, fa l'entrevista a la taula on es realitza la preinscripció. Els protocols per a realitzar l'entrevista semblen clars però s'observen algunes disfuncions que semblen respondre al tarannà de cada treballadora social. En alguns casos s'ha observat que la transmissió de la informació és poc curosa i poc ajustada a la realitat, com la que planteja l'entrada a PX com una qüestió de sort i amb certa arbitrarietat:

“si le dicen que sí a la vulnerabilidad”

“si no estáis vinculados ya a Servicios sociales, ya no lo veo, (...) si ya tuviérais la tarjeta covid o algo... però podéis ir trabajándolo”

També hi ha una comunicació errònia de la selecció com a beneficiari de Pla de Xoc, com quan es transmet a la família que la valoració de la vulnerabilitat és individual i no familiar, de forma que és possible que no tots els fills siguin identificats com a vulnerables.

“Eso lo tendrá que ver el EAP, su hijo mayor es PX pero eso no quiere decir que éste también”

El procés de diagnosi qualitativa no sembla sustentar-se en la pre-selecció realitzada a través de les dades de registre. Si bé a totes les oficines d’escolarització hi ha un llistat amb els pre-seleccionats que preinscriuen a 1r d’ESO, segons les informadores aquest és un llistat incomplet, conté errors i no està ordenat per ordre alfabètic, el que dificulta la seva consulta. Per a P3 no hi ha llistats disponibles, malgrat també existeix una preselecció i, per tant, les informadores i treballadores socials pregunten a les famílies si han rebut una carta informant-los de la seva inclusió en PX. L’obtenció d’aquesta informació no és senzilla, les informadores pregunten de diverses formes i, en algun cas, quan hi ha germans grans escolaritzats, s’opta per trucar al centre escolar i demanar-ne la informació.

“¿El que tienes ya en P3 no te ha entrado en PX?, ¿te suena?”

“tu saps si el seu fill gran és o no PX?”

“¿No recibiste una carta como esta que te hablaba de Pla de Xoc y de unas becas?”

La informació proporcionada per les famílies planteja també l’existència d’alguns errors en el procés de pre-selecció. Així, algunes famílies manifesten ser beneficiàries de beques menjador del 100% per als fills ja escolaritzats o fins i tot tenir ja un fill gran beneficiari del PX i no haver rebut cap carta informativa sobre Pla de Xoc. Si bé no és comprovable que la carta no hagi estat enviada, sembla que la informació no ha arribat a les famílies destinatàries en alguns casos.

2.4 Punts forts i punts febles dels sistema de detecció

Punts forts	Punts febles
✓ Increment en la detecció de vulnerabilitat prèvia a l'escolarització	X Dificultats de detecció de vulnerabilitat a P3
✓ Millora de les fonts d'informació per a la detecció d'alumnat vulnerable	X Cobertura del PX inferior a P3 que a 1r d'ESO
✓ Col·laboració amb IMMS i altres organismes per a millora dels processos d'identificació	X Criteris canviants de definició de vulnerabilitat que dificulten l'avaluació, i disfuncions en la certificació de la vulnerabilitat
✓ Millora de la cobertura de l'alumnat NESE B i en conseqüència millora de la cobertura d'alumnat vulnerable	X Manca de coneixement per part del personal del CEB en informació del PX en el procés de preinscripció
✓ Bon sistema de selecció (<i>targeting</i>) del Pla de xoc segons indicadors de composició social	X Falta de claredat en la inclusió de beneficiaris: 'falsos positius' i exclusió d'infants vulnerables
✓ Capacitat de detecció amb antelació a la preinscripció i matrícula	X Falta de sistematització i transparència en els processos de flexibilització del Pla
✓ Flexibilitat i capacitat de resposta per a la inclusió d'infants que no han realitzat l'educació primària a la ciutat	X Manca de comprensió del PX i de coordinació amb altres organismes (EAP, direccions...)
	X Desajustos en el procés de detecció a les oficines d'escolarització

3. Reserva de places i distribució d'alumnat beneficiari en el procés de pre-inscripció

L'avaluació de la reserva de places i de la distribució de l'alumnat vulnerable posa el seu focus d'atenció en la congruència entre el disseny dels criteris de distribució de l'alumnat beneficiari del PX i els objectius del programa i la seva implementació durant el procés d'admissió. El projecte avalua dos grans objectius relacionats amb els criteris de distribució de l'alumnat vulnerable durant el procés de preinscripció, d'una banda l'assignació de reserva de plaça per a l'alumnat vulnerable i, de l'altra, el procés d'acompanyament a les famílies durant el procés de preinscripció. A partir d'aquests dos grans objectius, són cinc els punts que s'avaluen en aquest capítol:

- a) **Valoració dels criteris territorials de determinació de la distribució.** El sistema actual de distribució pren la zona educativa com a unitat geogràfica de referència per a la distribució. El projecte d'avaluació valora l'ajust d'aquesta unitat territorial als objectius del PX.
- b) **Distribució de l'alumnat vulnerable** entre els diferents centres educatius de la zona educativa per al curs 2019/2020 i 2020/2021 per a P3 i 1r d'ESO. Es controla en aquesta anàlisi l'efecte de l'existència de germans escolaritzats en el centre i les variacions en l'oferta escolar.
- c) **Motius de no participació de beneficiaris.** Per bé que les dades fins ara demostren que una gran majoria de beneficiaris accepta la plaça escolar proposada pel CEB, hi ha alguns casos de potencials beneficiaris que rebutgen aquesta possibilitat. Els motius poden anar associats a diversos factors (desig d'escolarització en un altre centre, canvi de domicili, distància, desconfiança respecte de l'administració). El projecte explorarà, a través de mètodes qualitatius, les raons de no participació en el programa amb l'objectiu de proposar millores als processos del mateix PX que puguin reduir les reticències de les famílies identificades com a potencials beneficiàries.
- d) **Comunicació i informació sobre el PX.** La participació de l'alumnat en el PX s'inicia a partir del contacte i comunicació per part del CEB amb la família. La informació proporcionada i el procés inicial de comunicació entre administració i família esdevenen centrals, en tant que el PX no és obligatori i és la família qui ha de decidir si s'hi acull o no. S'observen aquí els processos i els protocols de contacte inicial amb la família per tal d'identificar la seva adequació amb els objectius del pla.
- e) **Acompanyament en el procés d'acceptació de la plaça.** El pas de la reserva de places a la preinscripció i a la matrícula efectiva en el centre proposat pel CEB depèn en bona mesura de factors que tenen a veure amb l'acollida per part dels centres i amb l'acompanyament i seguiment del procés que es pugui realitzar per part de les professionals del CEB. Són diversos els factors que poden ajudar a fer més satisfactori el procés d'acollida i acompanyament de l'alumnat, especialment si la decisió d'escolarització proposada pel CEB no s'ajusta al plantejament inicial de la família. El projecte observa com són aquestes pràctiques i identifica els possibles aspectes a millorar.

3.1. La determinació de la reserva de places per zones

L'objectiu central del Pla de Xoc contra la segregació escolar desplegat pel CEB és la millora de la detecció de l'alumnat vulnerable i l'assoliment d'una distribució equilibrada del mateix entre els centres escolars de cada zona educativa.

En el moment de posar en marxa el PX al conjunt de la ciutat (curs 2019/2020) el CEB estableix una reserva de places per grup-classe i zona educativa a partir de la correspondència entre l'alumnat detectat com a potencial beneficiari del PX en el procés de pre-inscripció i l'oferta de grups classe de centres públics i concertats del nivell educatiu de referència (P3 i 1r d'ESO) de cada zona educativa. Aquesta distribució, com és lògic, deriva en una reserva de places més elevada en les zones amb major proporció d'alumnat vulnerable.

Les taules 3.1. i 3.2. mostren la reserva de places de l'alumnat pre-assignat a P3 i 1r d'ESO en els dos cursos d'aplicació del PX a la ciutat. S'observa, en primer lloc, que en un nombre significatiu de zones la reserva supera el mínim de dues places que establí el Decret d'admissió d'alumnes de 2007. La detecció prèvia a la preinscripció posa de manifest la insuficiència de la previsió del Decret per assolir una escolarització equilibrada de l'alumnat en diverses zones de la ciutat i la rellevància dels canvis introduïts pel Decret 11/2021 (que no ha estat implementat durant els cursos d'aquesta avaluació)

La reserva de places a cada zona correlaciona clarament amb el nivell de vulnerabilitat detectat en el territori. Així, per a P3 (taula 3.1), la reserva és especialment alta en les zones amb nivells més elevats d'alumnat vulnerable resident, com hem vist en el capítol anterior (Z1, Z18, Z20, Z21). En canvi el nombre de places reservades no supera el mínim establert al Decret 75/2007 en els districtes més benestants de la ciutat (Eixample, Les Corts, Sarrià-St. Gervasi o Gràcia) i en els barris amb nivells socials per sobre la mitjana de la ciutat (Poblenou o Font d'en Fargues).

Com mostra la taula 3.2, la reserva de places és sensiblement més elevada a 1r d'ESO, on només els districtes de Les Corts i de Sarrià-St. Gervasi es queden en el mínim de dues places. De nou, les zones amb major complexitat social presenten les reserves més elevades, com Ciutat Vella o Nou Barris on aquesta arriba als 7/8 alumnes per grup-classe

Així mateix, les dades mostren poca modificació en la reserva de places per grup en el curs 2020/2021 en comparació al 2019/2020. S'observa només una lleugera reducció a zones especialment vulnerables (Z20, Z21, Z22, Z27, Z29), mentre que augmenta en algunes altres zones (Z01, Z13, Z18 i Z25).

L'estabilitat general de la reserva de places contrasta amb la reducció del nombre de beneficiaris del PX que hem observat al punt anterior. Aquest desajust permet afirmar que la reducció de beneficiaris en nombres absoluts no respon a una reducció del programa sinó a la caiguda experimentada per la demanda escolar a les etapes d'educació no obligatòria durant la pandèmia, .

Taula 3.1. Reserva de places d'alumnat vulnerable per grup a P3, cursos 2019/2020 i 2020/2021.

Zona	Reserva 2019/2020	Reserva 2020/2021
Z01 Ciutat Vella	4	5
Z02 l'Eixample – Dreta	2	2
Z03 l'Eixample- Esquerra	2	2
Z04 el Poble Sec - la Font de la Guatlla	3	3
Z05 la Marina del Prat Vermell - la Marina de Port	4	4
Z06 Sants - Hostafrancs - la Bordeta – Badal	3	3
Z07 Les Corts	2	2
Z08 Vallvidrera - el Tibidabo - les Planes	2	2
Z09 Sarrià - les Tres Torres	2	2
Z10 el Putxet i el Farró - Sant Gervasi - la Bonanova - Galvany	2	2
Z11 la Salut - Vallcarca i els Penitents - el Coll	2	2
Z12 la Vila de Gràcia - el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova	2	2
Z13 el Baix Guinardó - Can Baró - el Guinardó	2	3
Z14 la Font d'en Fargues	2	2
Z15 el Carmel - la Teixonera	5	5
Z16 Sant Genís dels Agudells - Montbau - la Vall d'Hebron - la Clota – Horta	2	2
Z17 Porta - el Turó de la Peira - Vilapicina i la Torre Llobeta - Can Peguera	4	4
Z18 la Guineueta - Canyelles - les Roquetes – Verdun	5	6
Z19 la Prosperitat - la Trinitat Nova	4	4
Z20 Torre Baró - Vallbona - Ciutat Meridiana	7	6
Z21 la Trinitat Vella	7	6
Z22 Baró de Viver - el Bon Pastor	4	3
Z23 Sant Andreu	2	3
Z24 Navas - la Sagrera - el Congrés i els Indians	2	3
Z25 el Camp de l'Arpa del Clot - el Clot	2	3
Z26 el Parc i la Llacuna, la Vila Olímpica, Diagonal Mar i el Front Marítim – Poblenou	2	2
Z27 el Besòs i el Maresme	4	3
Z28 Provençals del Poblenou	2	2
Z29 la Verneda i la Pau - Sant Martí de Provençals	3	2

Font: Documentació CEB

Taula 3.2. Reserva de places d'alumnat vulnerable per grup a 1r d'ESO, cursos 2019/2020 i 2020/2021

	Zones	Reserva 2019/2020	Reserva 2020/2021
S0101	Ciutat Vella 1	9	8
S0102	Ciutat Vella 2	9	5
S0103	Ciutat Vella 3	8	7
S0201	Eixample 1	2	4
S0202	Eixample 2	3	4
S0301	Sants - Montjuïc 1	5	4
S0302	Sants - Montjuïc 2	5	7
S0303	Sants - Montjuïc 3	5	8
S0401	Les Corts	2	2
S0501	Sarrià - St. Gervasi	2	2
S0601	Gràcia 1	3	3
S0602	Gràcia 2	3	3
S0701	Horta - Guinardó 1	4	4
S0702	Horta - Guinardó 2	4	6
S0703	Horta - Guinardó 3	4	4
S0801	Nou Barris 1	8	7
S0802	Nou Barris 2	8	7
S0803	Nou Barris 3	8	7
S0804	Nou Barris 4	8	8
S0901	Sant Andreu 1	4	8
S0902	Sant Andreu 2	4	5
S0903	Sant Andreu 3	4	3
S01001	Sant Martí 1	4	3
S01002	Sant Martí 2	4	3
S01003	Sant Martí 3	7	5
S01004	Sant Martí 4	4	4

Font: Documentació CEB

El disseny del PX descansa sobre la planificació de l'oferta a partir de les zones escolars i estableix com a objectiu prioritari millorar l'equilibri en l'escolarització intra-zones i no pas entre zones. L'establiment de la reserva de places per zones planteja algunes limitacions per a la distribució equilibrada de l'alumnat vulnerable, en la mesura que el disseny actual de les zones educatives de Barcelona té marge de millora pel que fa a la seva heterogeneïtat social.

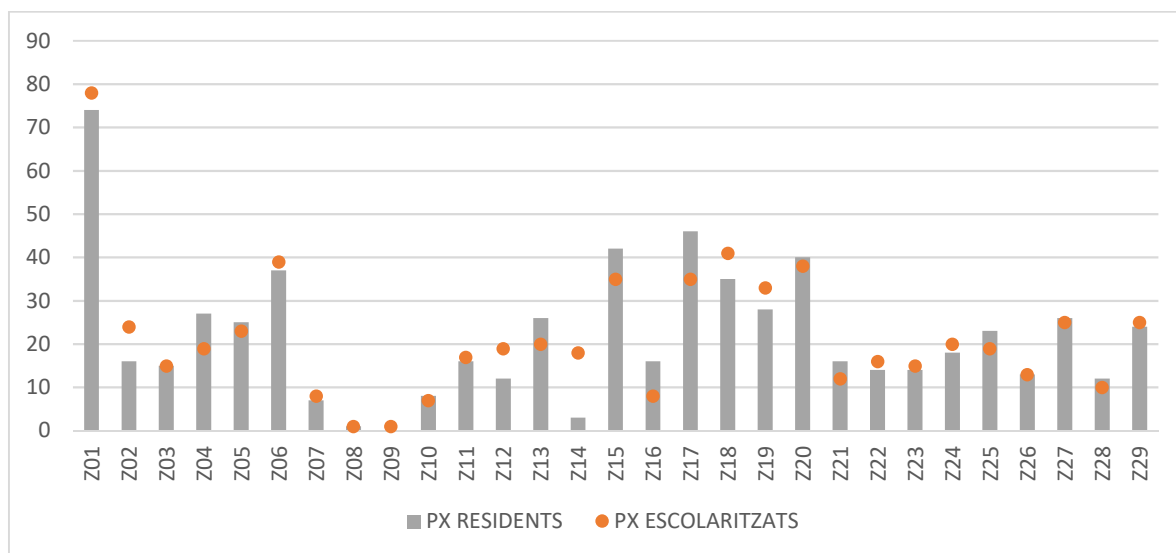
Davant l'evidència de la disparitat social entre zones limítrofes, el CEB ha optat per fer un ajustament. Així, malgrat que la reserva de places es realitza amb una lògica intra zonal, quan aquesta és molt desigual entre zones adjacents i les possibilitats de mobilitat són raonables, el CEB opta per aplicar un mecanisme de compensació d'aquesta desigualtat, augmentant lleugerament la reserva a la zona amb menor volum de vulnerabilitat i reduint-la a la de major presència de potencials beneficiaris. La modificació de la reserva de places està oberta durant tot el procés d'admissió per tal de facilitar l'adaptació a la nova identificació que es produeixi durant el procés. En tot cas, no hi informació sistematitzada de la presa de decisions sobre la flexibilització d'aquesta reserva ni sobre l'ajust entre zones.

3.2. De la reserva de places a l'escolarització efectiva a cada zona

La distribució de l'alumnat vulnerable comença amb la pre-assignació d'una plaça escolar en un dels centres de la zona educativa. Analitzem aquí només les dades d'alumnat beneficiari del PX pre-assignat durant el procés de preinscripció i tractarem en el capítol 4 l'alumnat incorporat a PX a través de la matrícula viva i la detecció en curs.

En concordança amb allò observat amb la reserva de places, el volum d'alumnat pre-assignat varia entre zones, d'acord al nivell de complexitat social de la població resident. El gràfic 3.1 mostra també la diferència entre alumnat PX pre-assignat a les escoles de la zona (punts) i l'alumnat PX pre-assignat que resideix en aquelles zones (columnes). Les escoles de les zones Z01, Z06, Z15, Z18 i Z19 escolaritzen un major nombre d'alumnes pre-assignats del PX, en comparació amb zones de menor complexitat social com la Z02, Z07, Z08, Z09 o Z16.

Gràfic 3.1. Nombre de beneficiaris del PX residents i escolaritzats, per zones educatives

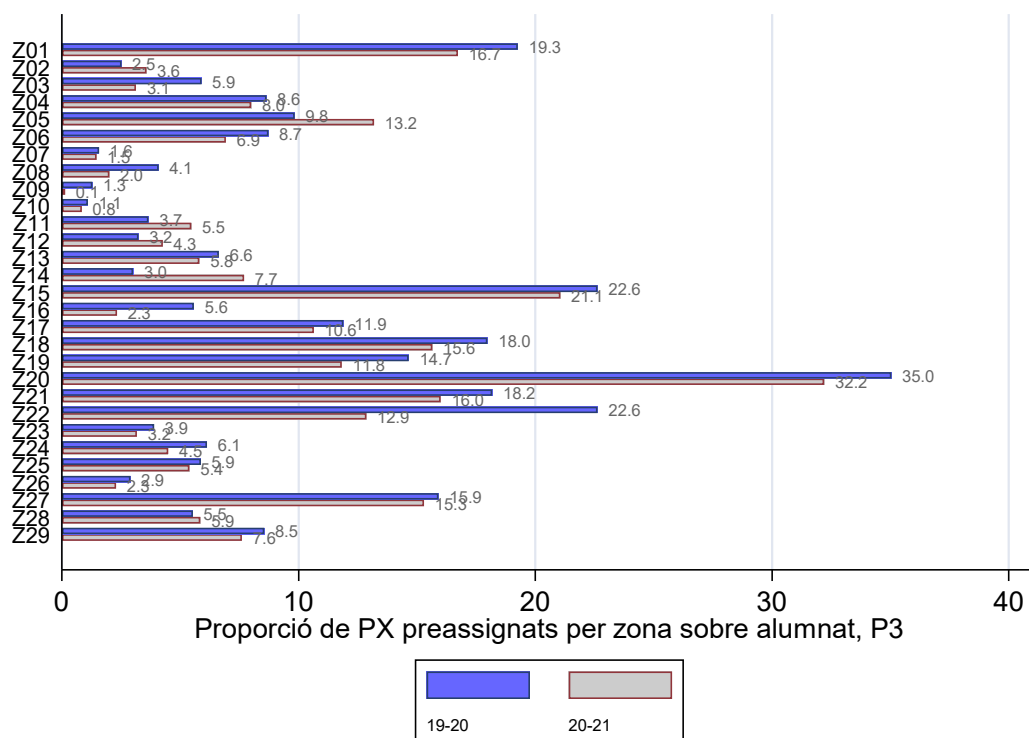

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Ara bé, el gràfic 3.1 mostra també un cert re-equilibri entre zones. Algunes zones de menor complexitat social reben en pre-assignació un volum d'alumnat del PX superior al de vulnerables residents a la zona (Z02, Z12 i Z14). En canvi, a algunes zones de major complexitat social (Z15, Z17) el nombre d'alumnat beneficiari escolaritzat és menor al nombre d'alumnat beneficiari resident, el que implica una escolarització fora de la zona de residència. No obstant això, algunes zones d'elevada vulnerabilitat social com la Z01 o la Z20 no veuen pràcticament reduïda l'escolarització d'alumnat beneficiari respecte al volum de residents. En el cas de la Z01 un volum important d'alumnes no han estat geolocalitzats (manca d'adreça de residència, errors de padró...), motiu que pot explicar el desajust entre alumnat vulnerable escolaritzat i alumnat resident.

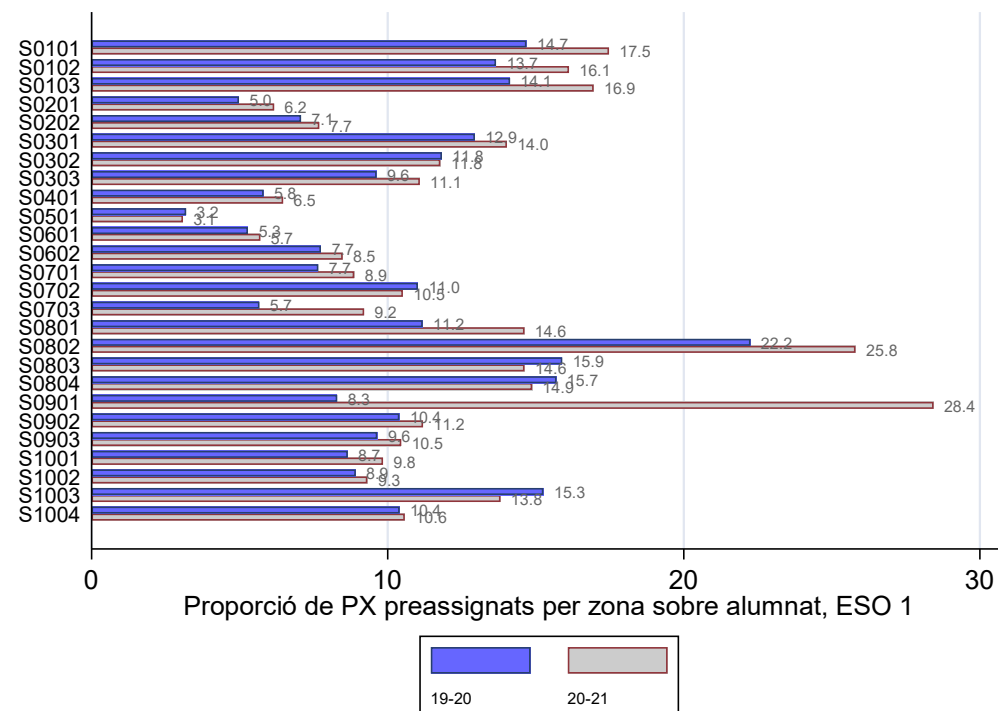
Les proporcions d'alumnat PX respecte el total d'alumnat entre el curs 2019/2020 i 2020/2021 (gràfics 3.2 i 3.3) presenten estabilitat a la majoria de zones, però s'observa alguna diferència sobtada en zones específiques. Així, pel que fa a P3, a la Z22 la proporció d'alumnat beneficiari pre-assignat cau d'un 22,6% a un 12,9%. Pel que fa a ESO, es pot reconèixer l'augment de cobertura derivat de l'augment de beneficiaris i algun canvi brusc, observable a la zona S0901 - districte de St. Andreu.

Gràfic 3.2 Alumnat pre-assignat a P3 sobre el total de l'alumnat, per zones

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Gràfic 3.3. Alumnat pre-assignat a 1r d'ESO, sobre el total de l'alumnat, per zones

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

3.3 Distribució entre xarxa pública i concertada

El PX té com a objectiu incrementar l'escolarització de l'alumnat vulnerable a centres concertats. Per fer-ho, estableix un mòdul de finançament de les places de reserva en centres concertats superior a la dels centres públics. L'infra finançament dels centres concertats pel que fa als recursos d'atenció a la diversitat justifica aquesta diferència segons la titularitat del centre.⁵ Una primera mirada a les dades agregades a nivell de ciutat respecte a l'escolarització de l'alumnat vulnerable i alumnat del PX mostra un increment de l'escolarització d'aquest alumnat a la xarxa concertada en els darrers dos cursos.

La taula 3.3 mostra una lleugera davallada a P3 de la matricula de l'alumnat vulnerable a l'escola pública entre el curs 2018-19 i el 2020-21 (un 2,2%) i de l'alumnat del PX, que passa d'escolaritzar-se en un 72% a la pública, a suposar al 69% en el segon any de funcionament. Aquesta tendència és més accentuada a l'ESO, on l'alumnat vulnerable s'escolaritzava el curs 2018/2019 en un 68,4% a la pública i es redueix al 56,8% per al curs 2020/21. El primer any del PX el 64% de l'alumnat de 1r d'ESO del programa es va escolaritzar en centres públics, mentre que ho va fer el 57% durant el curs 2020/2021. Aquesta reducció de la concentració a la xarxa pública per a alumnat vulnerable i alumnat del PX és especialment destacable atès que, per al conjunt de l'alumnat, ha crescut l'escolarització en centres de titularitat pública.

Taula 3.3. Escolarització a la xarxa pública d'alumnat vulnerable i PX de P3 i 1r ESO

	18-19			19-20			20-21		
	No vul	Vul	Total	No vul	Vul	Total	No vul	Vul	Total
P3	44,9%	75,0%	47,8%	46,6%	74,7%	49,3%	47,8%	72,8%	50,5%
1r ESO	34,3%	68,4%	37,8%	33,9%	67,9%	37,8%	36,1%	56,8%	38,7%
	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total
P3				48%	72%	49%	49%	69%	51%
1r ESO				36%	64%	38%	37%	57%	39%

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

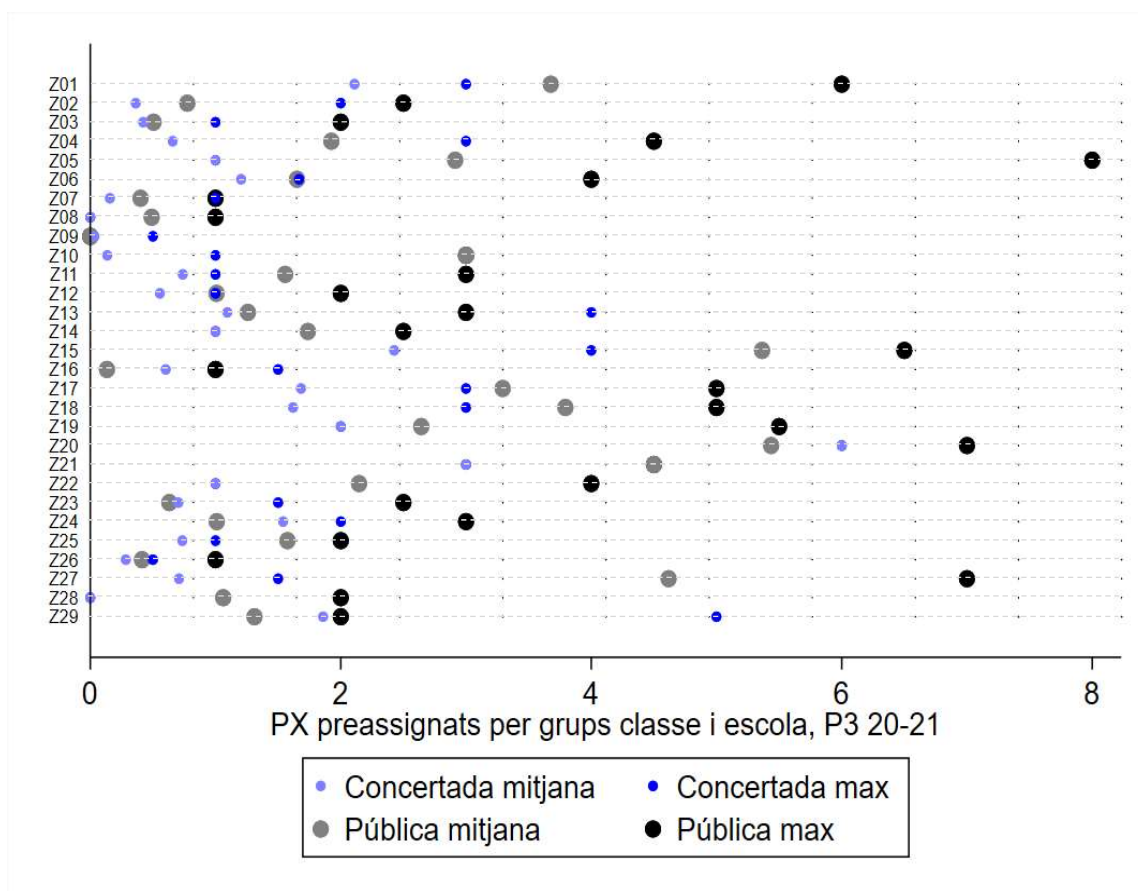
3.4 Distribució de l'alumnat pre-assignat entre centres d'una mateixa zona. Impactes desiguals a P3 i ESO

Una segona aproximació per a observar si la reserva teòrica de places es tradueix en millores en l'equilibri d'escolarització dins les zones educatives és analitzar el grau d'homogeneïtat o heterogeneïtat en l'escolarització dels beneficiaris entre les escoles de cada zona. Els gràfics 3.4 i 3.5 presenten indicadors del grau de dispersió de l'escolarització a cada zona. Els gràfics fan referència exclusivament a l'alumnat pre-assignat. D'aquesta manera podem valorar la capacitat redistributiva del disseny inicial del PX sense la distorsió que suposa la detecció de nou alumnat beneficiari al llarg del curs o l'alumnat de matrícula viva.

Els gràfics recullen quatre informacions per zona: les mitjanes per grup-classe d'alumnat beneficiari de centres públics i concertats, i el màxim d'alumnat beneficiari per grup classe tant en centres públics com concertats. En una situació de distribució equilibrada, haurien de coincidir els 4 punts a cada zona, o almenys situar-se de manera molt propera. Com es pot constatar, tant en el gràfic de P3 com en el de 1r d'ESO això no es produeix.

⁵ Vegeu Síndic de Greuges (2020) *Estimació del cost de la plaça escolar a Catalunya*. Barcelona: Síndic de Greuges.

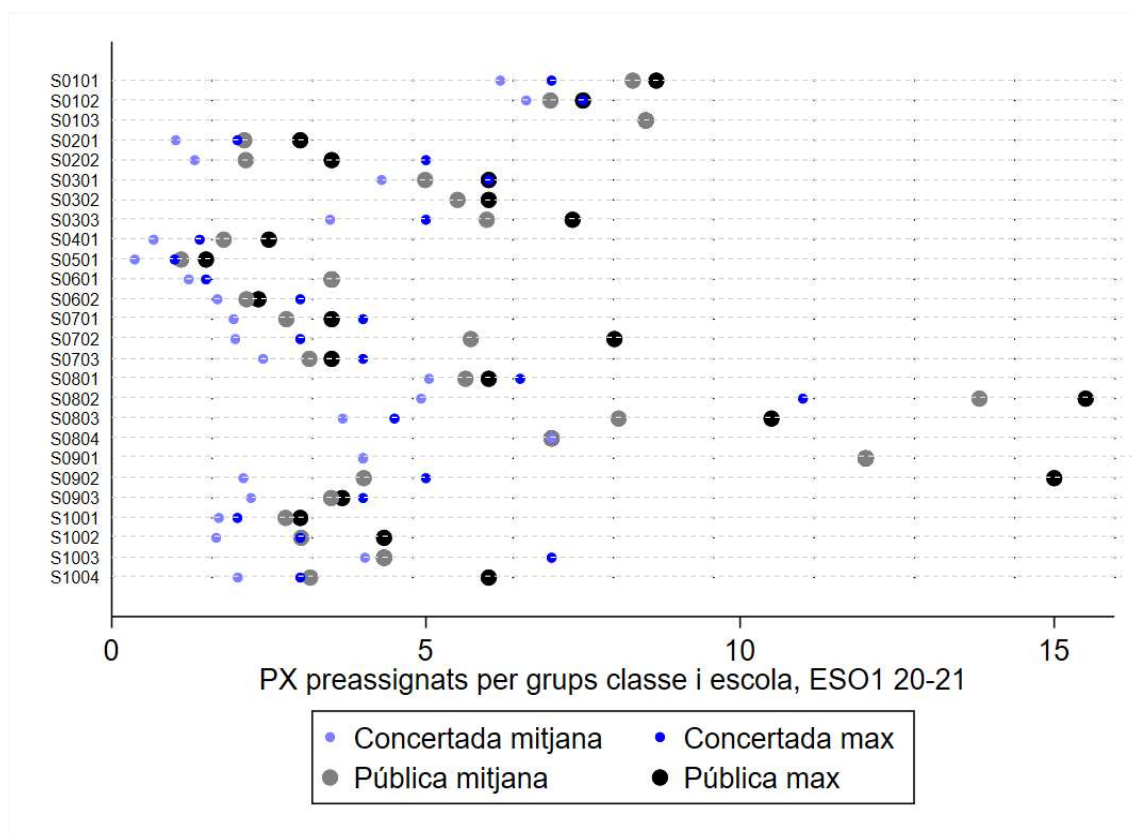
Gràfic 3.4. Distribució de l'alumnat pre-assignat del PX per grup-classe i escola, per zones educatives, P3, curs 2020-21.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

La dispersió és especialment elevada a P3. Es pot observar com la dispersió de mitjanes i de màxims és més elevada a les zones amb una proporció més elevada d'alumnat vulnerable. Les zones Z1, Z5, Z15, Z20 o Z27 són zones amb mitjanes i màxims d'alumnat beneficiari a centres públics molt elevades i, en general, significativament superiors a les mitjanes i màxims de centres concertats. A zones més benestants, en canvi, les mitjanes entre centres públics i concertats se situen en nivells més semblants -amb proporcions menors d'alumnat beneficiari als seus centres (Z2, Z3, Z7, Z11, Z26). Cal destacar que algunes zones tenen valors de 0 o molt propers a 0 de mitjana -sobretot en centres concertats (Z8, Z9, Z10), malgrat existeix una reserva de places per a alumnat pre-assignat. En sentit contrari, a la Z13 la mitjana i el màxim són més alts als centres concertats que als centres públics.

Gràfic 3.5. Distribució de l'alumnat pre-assignat del PX per grup-classe i escola, per zones educatives, 1r ESO, curs 2020-21.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

En el cas de la distribució de l'alumnat d'ESO (gràfic 3.5), s'observa que les mitjanes d'alumnat del PX pre-assignat per zones són notablement més elevades que a P3. Això es correspon amb una capacitat superior de detecció del programa a ESO que, com hem vist, es tradueix en una reserva de places per zona més elevada.

En segon lloc, cal destacar un millor efecte redistributiu a l'ESO que a P3. Les mitjanes de centres públics i concertats són, amb poques excepcions (S802, S702), força properes. No obstant això, en algunes zones (S902 i S802) els màxims d'escolarització d'alumnat pre-assignat en alguns centres públics són especialment acusats.

En definitiva, l'assignació de places del PX durant la preinscripció no resulta en una distribució totalment equilibrada d'alumnat vulnerable entre els centres d'una mateixa zona educativa. La dispersió és especialment acusada a l'educació infantil, mentre que a l'ESO s'observa menor distància entre centres. Atès que la reserva de places, com hem vist, s'estableix per a tots els centres d'una mateixa zona, es fa necessari analitzar les limitacions a la distribució equilibrada en preinscripció que sorgeixen durant el procés d'implementació del PX. Ho tractem en els propers punts.

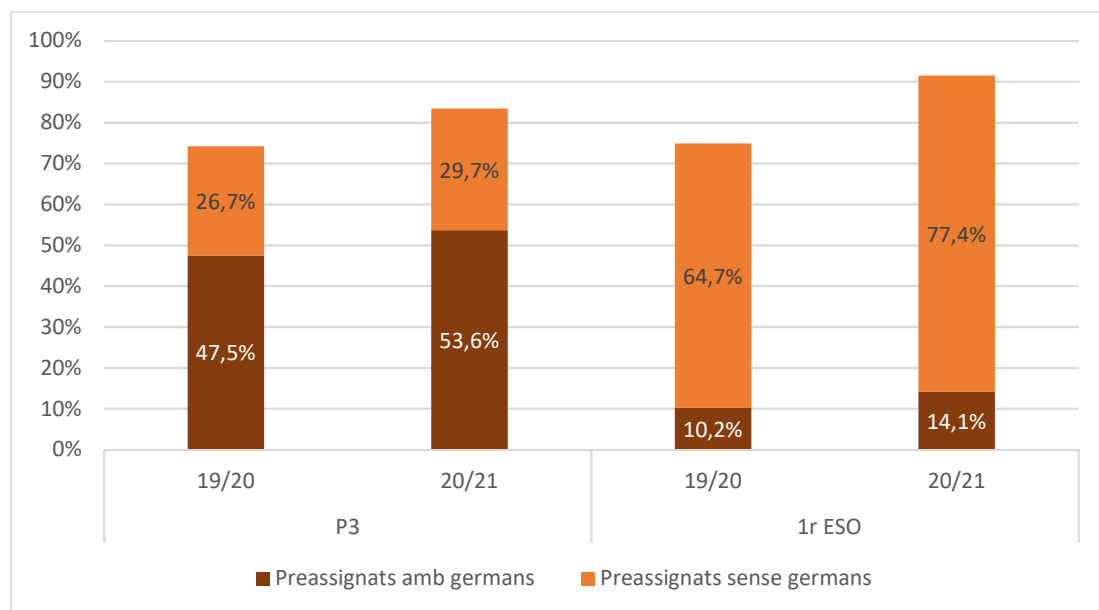
3.5 Les limitacions a la distribució

3.5.1 L'escolarització de germans

Un dels mecanismes més complexos de la política de lluita contra la segregació escolar és aconseguir traduir la reserva de places en escolarització efectiva, i per tant, equilibrada. La traducció de la reserva teòrica en escolarització pràctica depèn, entre d'altres factors, del comportament de la demanda, que cal evitar que es concentri en determinades escoles. En el cas del PX, aquest mecanisme s'evita gràcies a la proposta de plaça que es realitza a la població beneficiària i a l'elevat nivell d'acceptació d'aquesta proposta. Ara bé, aquesta pre-assignació de plaça es troba limitada pel volum d'alumnat vulnerable a distribuir en cada zona, pel nombre de centres i grups existents i per l'efecte germans, és a dir, pel volum de places condicionades a la presència de germans, les quals poden alterar les previsions inicials de distribució d'alumnat vulnerable entre centres.

Un cop iniciat el curs, l'escolarització equilibrada depèn, com veurem, del volum d'alumnat vulnerable i beneficiari del PX que es detecta al llarg del curs escolar i del volum de matrícula viva. Si la proporció d'aquest alumnat és elevada, afectarà inevitablement l'eficàcia distributiva del PX.

Gràfic 3.6. Alumnat pre-assignat amb i sense germans, respecte al total d'alumnat beneficiari del PX, per curs acadèmic i nivell

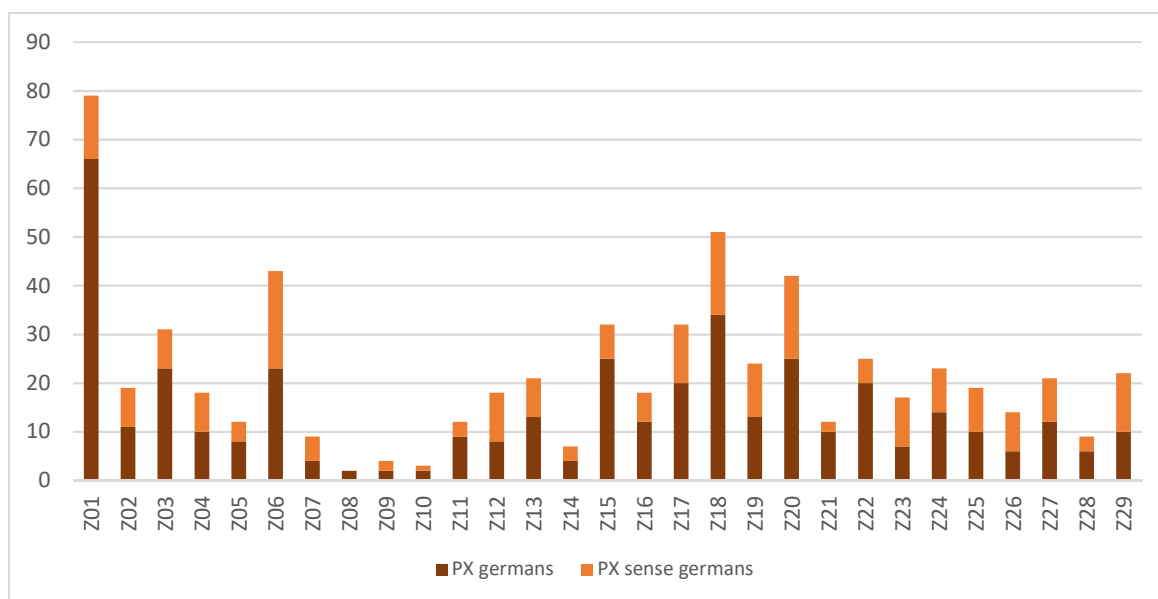
Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

El gràfic 3.6. recull el sistema d'entrada de l'alumnat beneficiari del PX, alhora que permet veure 'l'efecte germans' entre l'alumnat pre-assignat. A P3, el volum d'alumnat pre-assignat amb germans al centre arriba a un 48% el curs 2019/2020 i un 54% el curs 2020/2021. Aquest efecte germans és molt menor a ESO (un 10% al 2019/2020 i un 14% al 2020/2021). La diferència s'explica pel nombre d'anys d'escolarització a cada nivell educatiu i hipotèticament per una major diversitat d'escolarització en centres de secundària en comparació als d'infantil i primària.

Els gràfics 3.7 a 3.10 recullen aquesta informació per zones educatives. A partir dels nombres absoluts, els gràfics permeten comparar la distribució entre zones de cada categoria i alhora el pes específic de cada categoria en el conjunt d'alumnat de l'alumnat beneficiari.

Pel que fa als gràfics de P3 (3.7. i 3.8), es pot constatar que l'efecte germans és especialment significatiu a la Z01, on 66 dels 79 alumnes pre-assignats tenien ja germans escolaritzats. A d'altres zones amb elevada proporció d'alumnat vulnerable, com les zones Z18, Z20, Z15, i Z22 els germans suposen també una proporció elevada de l'alumnat PX pre-assignat. S'observa també un volum elevat d'alumnat que hi accedeix amb puntuació de germans a algunes zones de menor complexitat com la Z3, i la Z6.

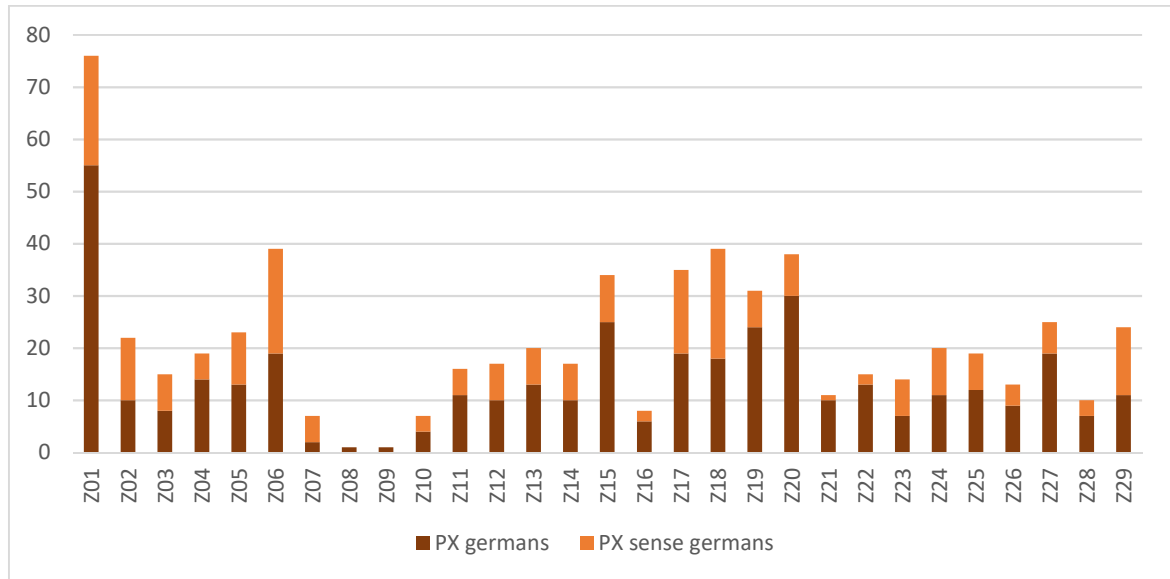
Gràfic 3.7. Alumnes beneficiaris del PX de P3 amb germans i sense germans, curs 2019/2020 (nombres absoluts)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Avaluació Pla de Xoc contra la Segregació Escolar a Barcelona

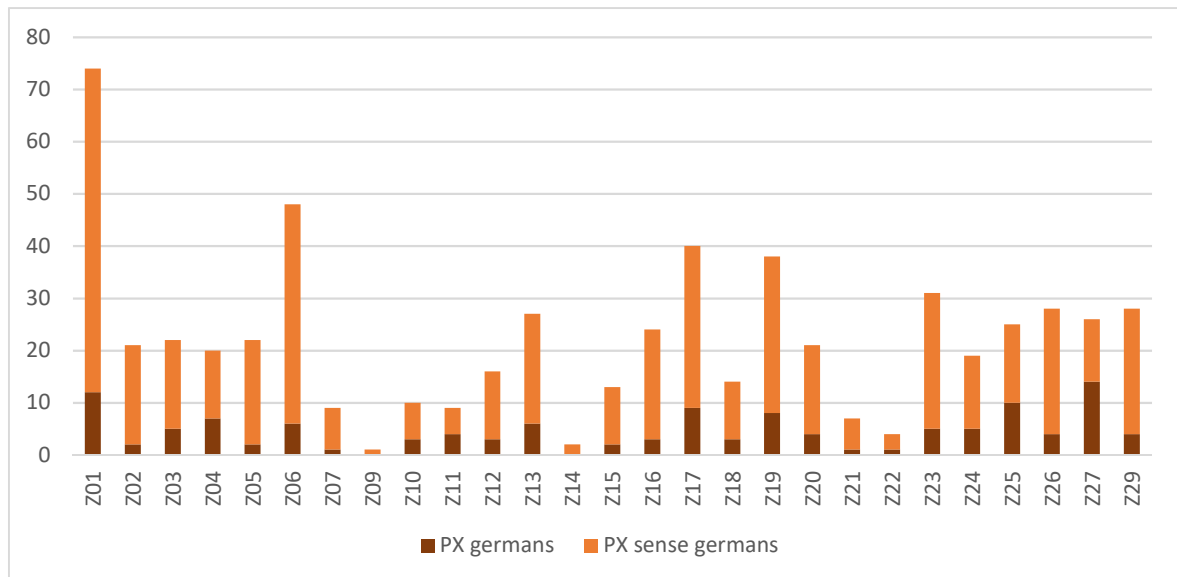
Gràfic 3.8. Alumnes beneficiaris del PX de P3 amb germans i sense germans, curs 2020/2021 (nombres absoluts)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

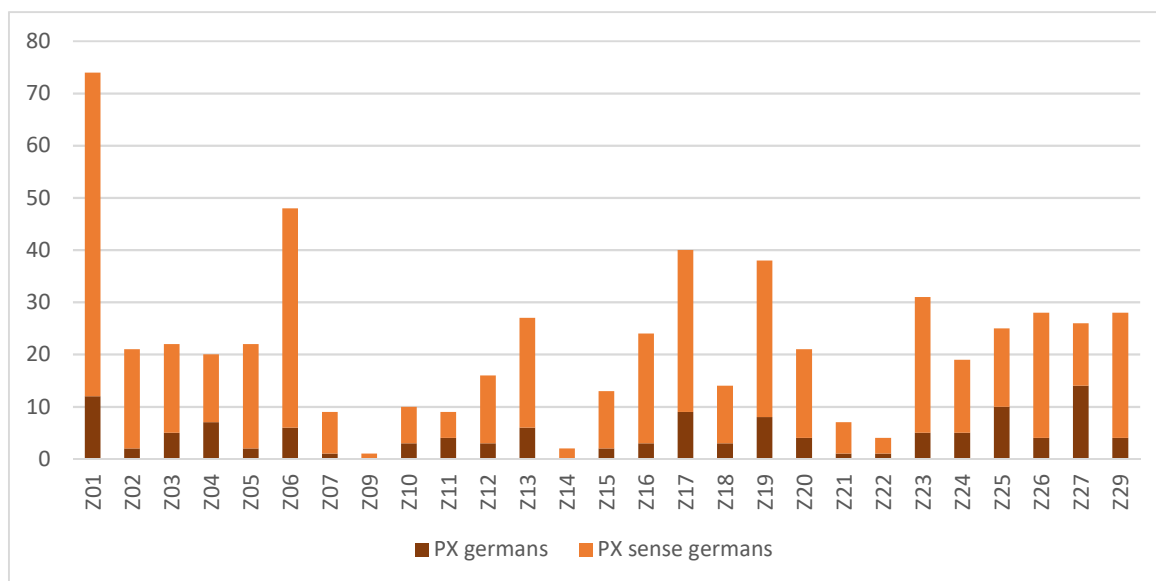
A l'educació secundària el volum d'alumnat PX que accedeix amb puntuació de germans al centre és marcadament inferior i, tot i existir diferències entre zones, el seu pes respecte al conjunt d'alumnat del PX és baix a tots els territoris.

Gràfic 3.9. Alumnes beneficiaris del PX de 1r ESO amb germans i sense germans, curs 2019/2020 (nombres absoluts)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Gràfic 3.10. Alumnes beneficiaris del PX de 1r d'ESO amb germans i sense germans, curs 2019/2020 (nombres absoluts)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

L'efecte germans, que com hem vist és superior a les zones més vulnerables impacta significativament més als centres públics, atès que és on tradicionalment s'ha concentrat major proporció d'alumnat vulnerable i, per tant, on major probabilitat tenen els germans de l'alumnat del PX d'estar escolaritzats. Aquest desequilibri en la distribució dels germans dels nous infants a escolaritzar suposa una important limitació per a PX i explica parcialment els desajustos observats en les mitjanes i volum d'alumnat del PX escolaritzat entre els centres d'una mateixa zona.

El cas de Ciutat Vella, per exemple, permet evidenciar que una reserva de 5 places d'alumnat beneficiari establerta pel curs 2020-21, té una mitjana d'escolarització d'alumnat beneficiari a grups-classe de centres públics propera a 4, mentre que a centres concertats el valor s'acosta a 2. Hi ha però, alguns grups-classe de centres públics que se situa en 6 alumnes per grup. L'efecte germans explica sens dubte la dificultat de reequilibrar l'escolarització dins la zona.

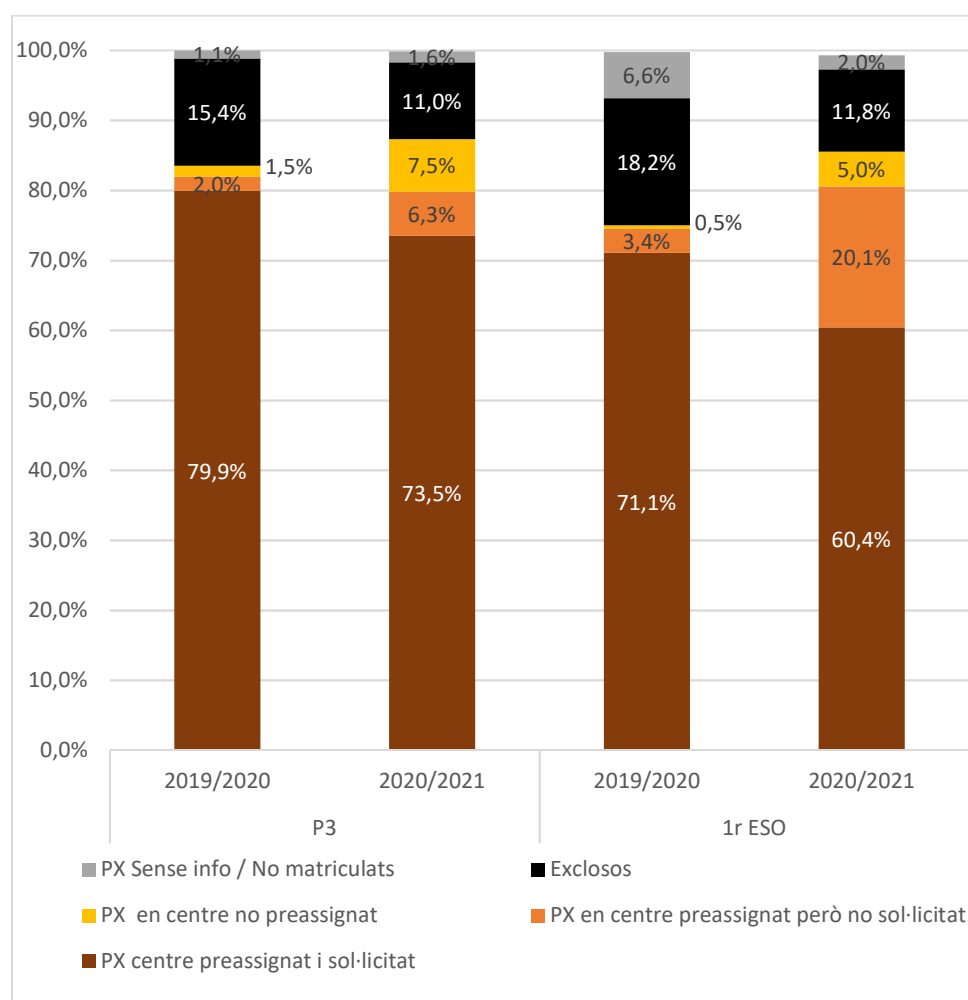
3.5.2 L'acceptació o no de la plaça pre-assignada per part de les famílies

La distribució de l'alumnat vulnerable durant el procés de preinscripció es realitza amb l'acord de la família, que per al curs 2019/2020 i 2020/2021 havia d'acceptar la plaça pre-assignada pel CEB.

Les dades de registre del CEB sobre la inclusió en PX (gràfic 3.11) mostren diferents vies d'accés al programa en funció de la reacció de la família davant la proposta d'escolarització: acceptació i sol·licitud en primera opció de la plaça pre-assignada pel CEB, matrícula en la plaça pre-assignada però sense que la família l'hagi sol·licitat en primera opció, alumnat que continua al mateix centre on va cursar l'educació primària (instituts escoles i centres concertats). Figuren com a exclosos del PX aquells alumnes que no escolaritzen en el centre pre-assignat. Hi ha, però, una part de l'alumnat matriculat en centres no pre-assignats que sí que han estat reconeguts com a PX. Finalment, hi ha també un petit volum d'alumnes considerats PX respecte als quals no hi ha informació bé de la pre-assignació, bé de la matrícula.

Les vies d'accés a PX⁶ varien en funció de l'etapa i de l'any d'accés. Així, en el curs 2019/2020 un 79,4% de les famílies pre-assignades de P3 van acceptar la plaça en primera opció, xifra que es va reduir al 73,5% en el curs 2020/2021. En canvi, els exclosos durant el curs 2020/2021 van ser només de l'11% (15,4% el curs anterior), atès que es va incrementar l'acceptació al programa de famílies que matriculaven en centres no pre-assignats. En el cas de l'ESO, el curs 2019/2020 un 18,2% de les famílies van quedar excloses en no sol·licitar el centre pre-assignat, xifra que es redueix a l'11,8% en el curs 2020/2021. Aquesta reducció es deu principalment, a l'increment de l'entrada a PX d'alumnat matriculat en centres pre-assignats que la família no havia escollit en primera opció i alumnat matriculat en centres educatius no pre-assignats.

Gràfic 3.11. Vies d'accés i d'exclusió del PX de l'alumnat vulnerable potencialment beneficiari

Font: elaboració pròpia a partir de dades de registre del CEB

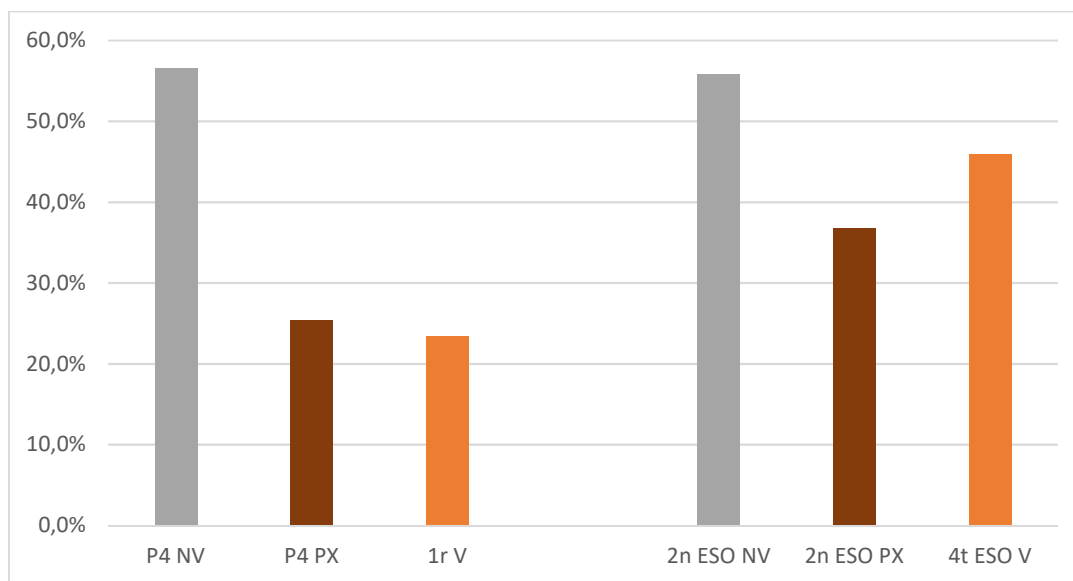
Les dades d'enquesta a famílies vulnerables ens permeten aproximar-nos a les justificacions per la no acceptació de la plaça. Hi destaquen alguns arguments que indiquen un cert desajust en el procés d'assignació o d'informació. Algunes famílies de P4 manifesten haver estat informades

⁶ El registre de dades varia del curs 2019/2020 al 2020/2021. Per tal de fer comparables ambdós cursos s'han englobat algunes categories. Per exemple, s'ha tractat l'alumnat sobrevingut durant la preinscripció a qui se li ha assignat un centre com a alumnat a qui se li ha pre-assignat un centre, malgrat que no se li va comunicar amb antelació a la preinscripció. L'alumnat que ha quedat fora del PX per qüestions de residència s'ha englobat amb l'alumnat exclòs del PX per no haver estat escolaritzat en centres pre-assignats. Finalment, l'alumnat d'ESO que continua en el mateix centre s'ha considerat alumnat pre-assignat a aquell centre.

que no disposaven de punts per accedir a l'escola pre-assignada i d'altres que ja tenien germans/germanes més grans en altres centres educatius. Entre les justificacions de les famílies de l'ESO té major pes el fet d'haver escollit un altre institut perquè coneixien ja gent o perquè estava més a prop que el centre pre-assignat.

Els resultats del qüestionari mostren que les famílies no vulnerables presenten major reticència a escolaritzar en determinats centres que les famílies vulnerables o del PX. Preguntades per si durant el procés de preinscripció tenien clar algun centre on no estarien disposades a escolaritzar el seu fill o filla (gràfic 3.12), entorn el 56% d'aquestes famílies (tant a P3 com a l'ESO) afirmen tenir en ment un centre descartat. El percentatge és inferior en el cas de les famílies del PX o vulnerables d'educació infantil i primària, però una quarta part manifesta haver descartat un centre. Entre les famílies de l'ESO, el 36,8% de les famílies del PX i el 45,9% de les vulnerables de 4t d'ESO afirmen haver descartat un centre concret. Les justificacions d'aquest descart són variades. Entre les famílies vulnerables i del PX el motiu més freqüent de descart és evitar centres que escolaritzin famílies i/o alumnat conflictiu i centres amb volums importants d'alumnat gitano i/o algunes minories migrants. Entre les famílies no vulnerables, malgrat que aquestes dues justificacions han estat també freqüentment recollides, tenen també pes la preferència per centres on no hi hagi pobresa ni diferències de classe social ("ni per sota ni per dalt"), on les famílies "comparteixin els mateixos valors" i donin "la mateixa importància a l'educació".

Gràfic 3.12. Percentatge de famílies que afirmen haver tingut clar un centre escolar on no haguessin acceptat la plaça

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Les entrevistes als joves beneficiaris del PX ajuden a entendre les dificultats que les famílies acceptin la proposta de plaça quan es tracta d'un centre educatiu que no era l'esperat per l'alumne. Entre l'alumnat del PX és majoritari aquell que afirma haver estat en desacord amb la tria realitzada per la família, la majoria dels quals desconeix que es tracta d'una tria orientada des de l'administració.

Els alumnes que ho atribueixen a una elecció familiar mostren especial desacord en el centre escollit, fonamentalment perquè aquesta decisió va provocar que no poguessin seguir amb els

seus amics de l'escola. No obstant això, són conscients que van escollir aquest centre perquè era una bona opció per a ells, i per tant, no ho qüestionen més enllà d'un primer desacord.

És també recurrent, tot i que de forma implícita, la consciència d'aquests alumnes d'estar escolaritzats en instituts de menor conflictivitat.

"Para mí no era la primera opción pero para mi familia sí (...) Yo quería ir a ese, porque iban mis amigos. Mis padres, bueno, si hubiera plazas podría haberlos convencido, pero, tampoco querían porque, a ver, hay mucha gente como mala"

Alumne PX 2n ESO Institut Públic

"Com vaig acabar en aquest centre no ho se ni jo. Jo volia anar a un altre centre però els meus pares no. Em van ficar aquí no se perquè, perquè creien que m'aniria millor i així no estaria ficat en més llocs"

Alumne PX 2n ESO Institut Públic

Una minoria de l'alumnat del PX entrevistat coneixen que hi va haver un factor extern que va condicionar l'elecció de la família. Són conscients que formen part d'un programa, beca o ajuda i que, conseqüentment, han d'anar a aquest centre per tal d'obtenir aquests beneficis. Entre aquests, la comprensió sobre l'elecció de centre es fa més palesa.

"Llegué a este centro porque... ¿me seleccionaron? No sé, algo así como por la zona, me tocó este instituto. Vinimos una vez a traer los papeles y ya, no lo conocía."

Alumna PX 2n ESO Institut Públic

En alguns casos, l'entrada a PX no va suposar l'escolarització en un centre no contemplat. Es tracta principalment d'alumnat del PX que continua al mateix centre concertat on ha cursat la primària, d'alumnat incorporat a PX a través de la detecció durant el curs o bé d'alumnat del PX escolaritzat en els centres de proximitat. Aquests alumnes no plantegen discrepància davant la tria feta, atès que estava dins de la seva pròpia tria. En algun cas, es fa referència a la inducció de tria per part dels docents, però no s'interpreta com un factor extern sinó natural en el procés d'elecció.

"Vaig arribar a infantil. Sempre he vingut aquí, des de petit, no sé"

Alumne PX 2n ESO Centre Concertat

"El meu germà va anar a un altre institut i no li va anar gaire bé. Llavors la profe de sisè ens va recomanar millor aquest. Jo, no sé. Aquesta vam venir a la presentació i em va semblar molt bona"

Alumna PX 2n ESO Institut Públic

Entre els motius de no tria del centre pre-assignat cal també tenir en consideració l'actuació dissuasòria d'alguns centres educatius. En el relat d'algunes famílies del PX apareix l'actitud poc

acollidora o manifestament excloent d'alguns centres que els animen a escollir escoles on encaixin millor. En alguns casos, davant la primera negativa es prova altres centres. En d'altres, s'opta per escolaritzar fora del PX.

“Ella vive aquí cerca, había una concertada y allí nos dieron calabazas. Nos trataron mal. A esta escuela nos remitió el asistente social pero nos trataron extraordinariamente mal. Nos dijeron que como no estaba claro el plan que quería hacer la Generalitat, que ellos seguían con su normativa y que ella no podría asumir los gastos que conllevaba, no solo el comedor, o la hora extra, sino las extraescolares o las salidas, porque parecía que los niños se pasaban el día fuera. Nos pasaron un presupuesto de unos 500€ al mes en concepto de materiales, comedor, salidas...”

Mare PX -1321A

Cal tenir en consideració que la preinscripció per al curs 2020/2021 es va realitzar durant el confinament escolar causat per la Covid-19. Per a aquest procés es va impulsar “la preinscripció delegada”, de manera que l'administració educativa realitzava la preinscripció de les famílies que acceptessin la plaça. En el cas de les famílies de 6è, la informació es proporcionà durant l'entrega de material digital per a famílies vulnerables.

El volum de famílies que no accepten la plaça pre-assignada planteja una limitació a la capacitat de distribució del PX. D'altra banda, la inclusió com a beneficiaris del PX d'alumnat vulnerable que no ha acceptat la proposta de pre-assignació planteja problemes per a l'avaluació de l'impacte del PX, atès que hi ha un conjunt d'infants i joves que esdevenen beneficiaris malgrat no haver estat objecte de la distribució planificada per l'administració.

3.6 El procés d'entrada a PX

3.6.1 La proposta de plaça per a la pre-assignació

En el cas de la distribució d'alumnat de 1r d'ESO, per al curs 2019/2020 es va informar els centres de primària un cop ja havien estat assignades les places i això va generar algunes crítiques per part dels tutors de 6è de primària, que plantejaven alguns dubtes respecte a la distribució proposada. Per al curs 2020/2021 es va fer en dos temps, primer es va discutir la proposta amb els tutors de 6è de primària i després es va informar les famílies de l'assignació. Això ha permès fer alguns ajustaments en les propostes i reduir les resistències de les famílies, atès que la proposta havia estat validada pel tutor de l'infant.

El procediment del PX per a la pre-assignació de plaça es fonamenta en el criteri de proximitat. Així, les famílies són pre-assignades a les escoles més properes al lloc de residència i només quan les places de reserva ja estan cobertes, s'ofereix una opció a major distància. Es tracta així d'assolir la diversitat social de les escoles sense trencar les lògiques de pertinença al territori.

Aquest és un criteri valorat per les famílies a l'hora de prendre la decisió sobre l'acceptació de la plaça.

“Tienes que coger el colegio que ellos me mandan. Pero si lo hicieron bien porque lo hicieron en el entorno, no mandaron lejos a las personas, lo han acoplado perfectamente, yo no tengo ninguna duda, al contrario, agradecimiento al 100%.”

Mare PX – 1421A

La segregació residencial dificulta, però, que una distribució basada en la proximitat sigui suficient per a la distribució equilibrada. En algunes zones, principalment per a l'escolarització a l'ESO, el centre pre-assignat es troba a una major distància. Si bé l'autonomia dels nois i noies de l'ESO per als desplaçaments facilita aquesta proposta, les direccions de centre alerten del risc per a l'absentisme escolar. L'alumnat vulnerable presenta majors probabilitats d'esdevenir absentista i l'escolarització en centres fora de l'àrea de proximitat les pot incrementar. La dificultat per a la realització de les entrevistes amb alumnat d'ESO ha fet evident aquesta circumstància. La mostra de joves entrevistats ha hagut de ser modificada en alguns centres davant la impossibilitat d'entrevistar l'alumnat del PX, desvinculat ja del centre. És aquesta també una circumstància destacada per diferents entrevistats

"Pensa en les famílies, que una mare ha de portar molts nens a escola, si és lluny de casa, els portarà pel matí però després per la tarda, després de dinar, potser ja no torna"

Promotor Gitano

"Fa dos anys, amb l'ajuda de la inspecció i de les directores dels centres (de primària) vam poder coordinar-nos i valorar, en 2 o 3 casos, que lo millor era seguir a l'institut-escola, perquè el risc d'absentisme d'aquests nanos si no es sentien acompanyats podia ser molt elevat. I aquests nanos no van venir"

Direcció Centre Concertat

"A vegades tens la sensació que estàs donant els recursos per uns alumnes que són justament els que no venen a classe"

Direcció Centre Públic

3.6.2 El procés de comunicació amb les famílies potencialment beneficiàries

El procés de comunicació amb les famílies ha anat variant durant els diferents anys d'implementació del PX. A l'alumnat a escolaritzar a P3 se li ha enviat una carta informativa a totes les edicions. L'alumnat de 6è de primària va ser informat a través del tutor/tutora per al curs 2019/2020, mentre que per al curs 2020/2021 es va enviar una carta i es van aprofitar les trobades per a la distribució de dispositius digitals durant el confinament escolar per la Covid.

Imatge 3.1. Carta adreçada a famílies a realitzar la preinscripció de P3 per al curs 2020/2021

Benvolguda família

Recentment us vam enviar un carta informant-vos que, per començar P3 el curs que ve, les famílies amb fills o filles nascuts el 2017 heu de **presentar la sol·licitud de preinscripció als centres educatius del 23 de març a l'1 d'abril**.

En primer lloc, us donem la **benvinguda al sistema educatiu de Barcelona**. Els centres, els professionals i les famílies treballarem junts per garantir la millor atenció educativa al vostre fill o filla.

Com a família que, durant el 2019, heu rebut acompanyament dels serveis socials municipals, els **serveis educatius** us volem oferir el màxim suport en aquest procés d'escolarització.

Us informem que:

- El vostre fill o filla disposa d'una **plaça reservada per al curs 2020-2021 a l'escola**
- En aquesta escola el vostre fill tindrà garantida la **gratuitat de l'escolarització i, en cas que la necessiteu, la beca de menjador**.
- Per confirmar aquesta plaça, cal que **empleneu el full de preinscripció i el lliureu al centre**..... entre el 23 de març i l'1 d'abril. Ensenyeu aquesta carta al centre educatiu, i us facilitaràn la sol·licitud de preinscripció i us ajudaran a emplenar-la.

Aquest centre us garanteix unes bones condicions d'escolarització per al vostre fill o filla, i té en compte la proximitat al vostre domicili. Us correspon a les famílies prendre la decisió; per això us convidem a visitar el centre, parlar amb els seus responsables i conèixer el seu projecte educatiu. Tenim plena confiança que, en aquest centre, el vostre fill o filla creixerà en un ambient escolar divers i estimulant per al seu creixement i aprenentatge.

Per a qualsevol dubte, aclariment o més informació, podeu trucar al **telèfon d'informació del Consorci 638 684 531**.

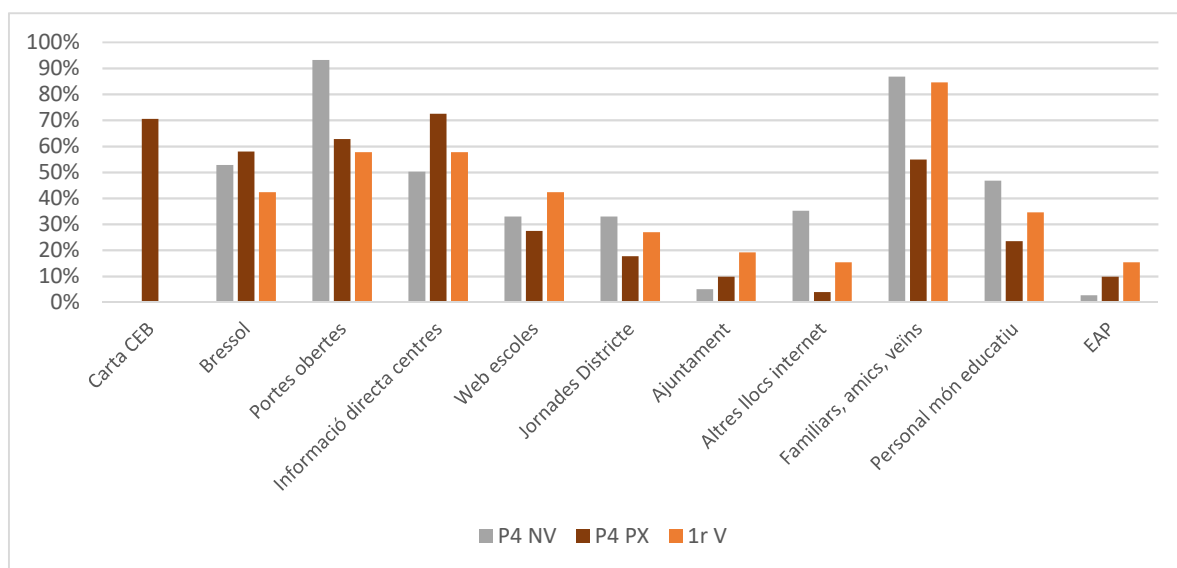
Rebeu una salutació ben cordial.

Les dades del qüestionari distribuït entre famílies del PX de P4 i 2n d'ESO plantegen alguns dubtes sobre l'efectivitat d'aquesta comunicació. Un 29,7% de les famílies d'alumnes del PX de 2n d'ESO afirmen no haver rebut cap proposta per a l'escolarització, un 9,8% en el cas de les famílies d'alumnat de P4.

Malgrat aquest desconeixement sobre PX, en analitzar les vies d'accés a la informació sobre l'escolarització i les escoles, s'observa una modificació entre l'alumnat del PX i l'alumnat vulnerable de cursos precedents. Si bé les lògiques d'accés a la informació entre alumnat vulnerable de P4 i 1r de primària són força coincidents, hi destaca l'increment del pes de la via institucional (carta del CEB però també informació directa als centres educatius) i la reducció de la informació a través de vies més informals (familiars, amics i veïns). En el cas de l'accés a l'ESO, creix la informació a través de l'escola on s'ha cursat la primària i de personal del món educatiu, de les portes obertes i del propi centre a escolaritzar, mentre que la resta de vies són poc emprades, a molta distància de les lògiques de les famílies no vulnerables. Així doncs, és possible que una part de les famílies que afirmen no haver rebut informació del PX, l'hagin rebut a través d'altres actors que no identifiquen amb el programa.

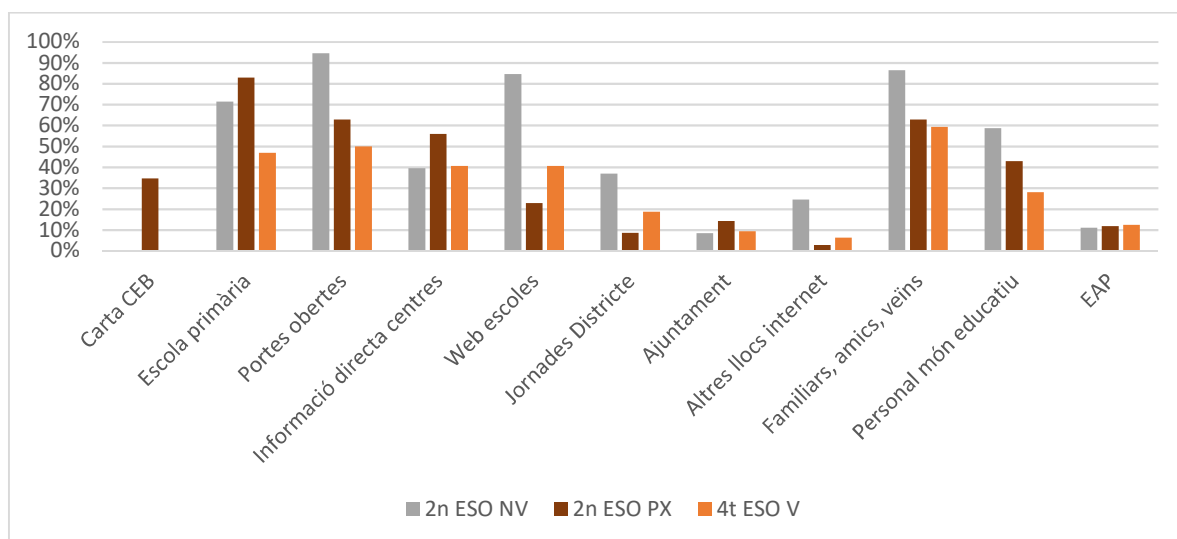
Avaluació Pla de Xoc contra la Segregació Escolar a Barcelona

Gràfic 3.13. Vies d'accés a la informació d'escoles per part de les famílies de segon cicle d'educació infantil

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Gràfic 3.14. Vies d'accés a la informació d'escoles per part de les famílies de l'ESO

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Les entrevistes realitzades a famílies beneficiàries del PX de P4 apunten en aquesta mateixa línia. Algunes famílies afirmen no haver rebut cap trucada, sms o carta del consorci d'educació de Barcelona (CEB) i creuen que el programa és de responsabilitat municipal o propi de l'escola, atès que han rebut la informació directament de part de l'escola, en una escola on ja s'havien pre-inscrit per voluntat pròpia.

La major part de famílies entrevistades no tenen informació sobre què significa i quines implicacions té el programa. En alguns casos, ni tant sols són conscients de ser beneficiàries del PX.

“Cuando tú me llamaste me quedé un poco sorprendida, no sabía que era eso del PX. Pensé que esto era por la tarjeta solidaria. En la escuela me dijeron que tenía el comedor y material gratis. Pero ni idea, no me informaron de nada. No sé si entra algo más ni nada”

Mare PX – 1511R

“Me llamaron y me dijeron que habían asignado plaza en tal colegio pero no me informaron del PX, eso fue después. No tenía ni idea, nadie me había informado, solo dejé de pagar y me dijeron que era porque estaba en un plan de choque”

Mare PX – 1310D

Les entrevistes mostren una certa fragmentació de la informació i la manca de sistematització de la mateixa, atès que el procés no és homogeni pel conjunt de la ciutat i de les famílies beneficiàries. Entre les famílies que sí que coneixen el PX, s'identifica un coneixement parcial del programa, limitat majoritàriament a l'existència d'uns certs beneficis econòmics a canvi de l'acceptació de la plaça escolar. De fet, la nomenclatura emprada per la majoria de famílies per referir-se al PX es la de 'beca' o 'ajuda'.

“Me llamaron antes de inscribir a mi hija. Me dijeron te toca este colegio porque estas en este programa y tienes beneficios. Si pones otro que te guste más, pierdes los beneficios. Y por eso escogí este. Pero no sé nada más”

Mare PX – 1521E

Si bé saben que disposen d'ajudes per a la gratuïtat d'alguns serveis, desconeixen qüestions essencials com el nom del programa, l'administració que el regula, la seva durada, l'abast de la gratuïtat o les contraprestacions o, fins i tot, la seva vinculació amb l'acceptació de la plaça pre-assignada.

“He de ser realista, este es un colegio privado y yo no voy a poder pagarlo. Pasa a primero pero aquí no, eso es a parte, ¿no? No tengo claro todavía hasta qué tiempo me cubre el Plan de Choque. Creo que es hasta P5”

Mare PX – 1421A

“Comencem P4 i entra a PX, hi ha continuïtat, jo no ho sabia que això es mantenia. Vam demanar beca menjador i vam rebre la carta de la seva filla continua a PX. Aleshores és quan li vaig preguntar a la directora què cobria el PX, em diu que l'escolaritat de la nena i el menjador. Extraescolars no, ho van treure”

Mare PX – 1411C

Entre les famílies beneficiàries entrevistades no s'observa coneixement sobre el procés de selecció del PX o els motius d'accés a aquestes ajudes. En alguns casos creuen que ha estat l'assistent social qui ha “aconseguit l'ajuda”, en d'altres ho atribueixen a qüestions com problemes d'habitatge. Entre les famílies de menor vulnerabilitat econòmica, es mostra una certa sorpresa pel fet d'haver estat inclosos en el programa sense haver-ho sol·licitat i plantegen dubtes sobre si ha estat un error i, per tant, deixaran de rebre l'ajuda en algun moment.

“Sinceramente no tengo ni idea de lo que es, no he recibido mucha información. Nos han dicho las asistentes sociales que nos iban a poner en este PX por vulnerabilidad, porque yo no tengo un salario fijo, si no vendo, no tengo dinero, el padre me pasa dinero cuando quiere... pero no tengo ni idea. Sé que me cubría una parte de las extraescolares, sé que alguna extra podría tener pero no sé en qué consiste”

Mare PX – 1311F

“ni idea de quién me llamó porque tampoco sé ni quién me inscribió en el consorcio”

Mare PX – 1320I

“Yo hice la beca normal y corriente. Y cuando pregunté que tenía que pagar me dijeron que no porque estaba en el PX. Yo no entiendo nada de este Xoc. Que no pago nada y ya está”

Mare PX – 1611Y

“No me han informado. PX no sé cómo funciona. Materiales y salidas creo.”

Mare PX – 1511G

“No me explicaron el sentido y yo aun lo sigo buscando. Lo hablaba con mis hermanas, que no entiendo el fondo... el fin. Una de mis hermanas me dijo: yo creo que es para mezclarlos. Y yo pienso que es algo así, para que los que no tienen tantos recursos puedan ir”

Mare PX – 1521M

Finalment, una minoria de les famílies entrevistades disposa de coneixement més complet del programa, la seva lògica i el seu funcionament. Si bé aquest grup no és excessivament nombrós en relació al volum de famílies entrevistades, posen de relleu la falta de sistematització del procés de comunicació.

La qualitat de la informació sembla dependre del grau de coneixement de les famílies del sistema educatiu de Barcelona. Les famílies amb major informació són principalment famílies autòctones o amb molts anys de residència a la ciutat. En canvi les famílies nouvingudes mostren un major desconeixement del PX i dels processos d'escolarització.

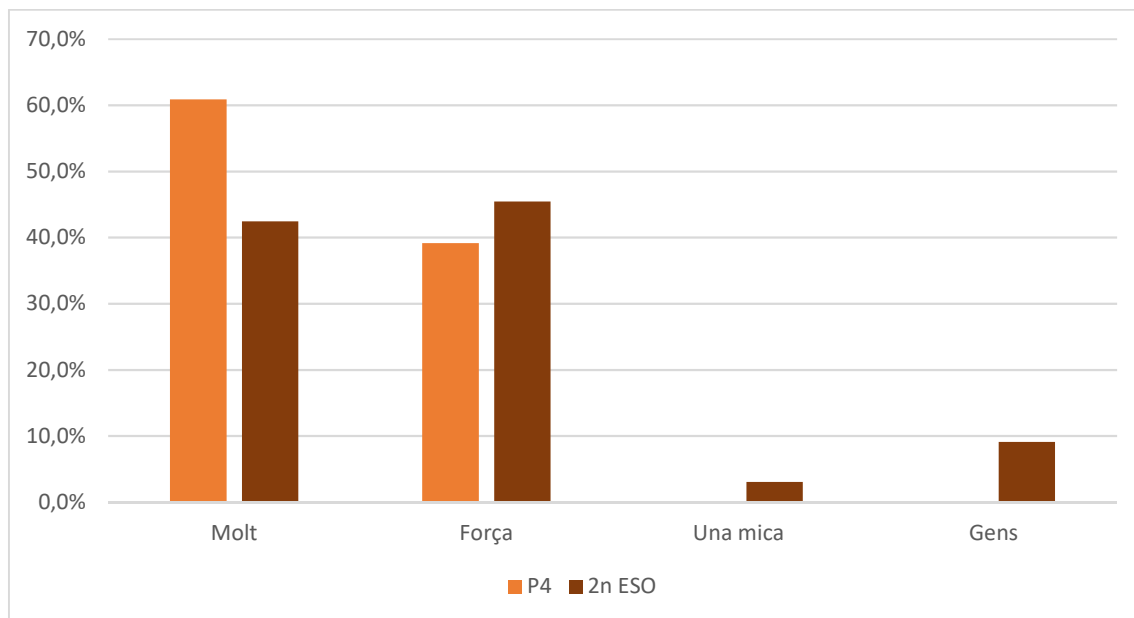
Des del CEB es manifesta haver provat diversos mecanismes de comunicació, que passen per trucada, carta i enviament de SMS. Les famílies entrevistades consideren que la qualitat de la informació és major quan aquesta s'ha rebut a través d'una trucada del CEB i no només de mitjans escrits com la carta. Les famílies destaquen la bona predisposició de la persona informant i la claredat de la informació.

“Recibí una llamada de una persona muy amable que me dijo que se había implementado un nuevo plan, el PX, y que este trataba de... y me explico todas las ventajas que obtenía. Que si aceptaba ir a la escuela que educación me asignara tendría 0 mensualidades, acollida gratuita, extraescolares gratuitas, todo.”

Mare PX – 1521M

Les dades de l'enquesta mostren una elevada satisfacció amb la informació rebuda entre les famílies que recorden haver-la rebut, satisfacció marcadament superior entre les famílies de P4 que entre les de l'ESO (gràfic 3.15). Les justificacions de la no satisfacció es fonamenten principalment en el descontent amb el centre on s'ha assignat la plaça i no pel procés de comunicació. No obstant això, destaca una crítica rellevant en relació a la comunicació: que la informació es proporcionés directament a l'alumnat i no a les famílies.

Gràfic 3.15. Satisfacció amb la informació rebuda sobre PX

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

En definitiva, el procés d'informació a les famílies planteja alguns punts febles, tant pel que fa al coneixement de l'existència del PX i dels criteris d'accés, com els beneficis associats. Tornarem sobre aquest darrer punt més endavant.

3.6.3 El procés de preinscripció i matrícula

En relació al procés de preinscripció i matriculació, les famílies entrevistades que van rebre pre-assignació del CEB per escolaritzar destaquen el poc marge de temps disponible entre el moment que van rebre la informació i el final del procés de preinscripció. En alguns casos, el marge d'acció va ser d'aproximadament 48 hores, fet sobre el qual també alerten les professionals dels EAP entrevistades.

Algunes famílies plantegen que la recepció de la informació pràcticament al final del procés va impossibilitar que assistissin a les jornades de portes obertes del centre proposat i, per tant, es va forçar una elecció a 'cegues'.

"Me llamaron y la preinscripción acababa mañana, y claro. Era sí o no"

Mare PX – 1521E

Per a altres famílies, en canvi, la recepció de la carta va ser el factor per decantar la decisió cap a un dels centres que ja tenien en consideració i que havien visitat en portes obertes o coneixien del barri.

“Antes de que llegara la carta no tenía nada en mente, dije, uno de los más baratos, que es este. Tengo amigas que llevan a los niños aquí y están muy contentas, la llaman, y una tiene un niño con problemas y le ponen psicólogo, así que bien. No llegué a ir a portes obertes porque ya tenía la carta”

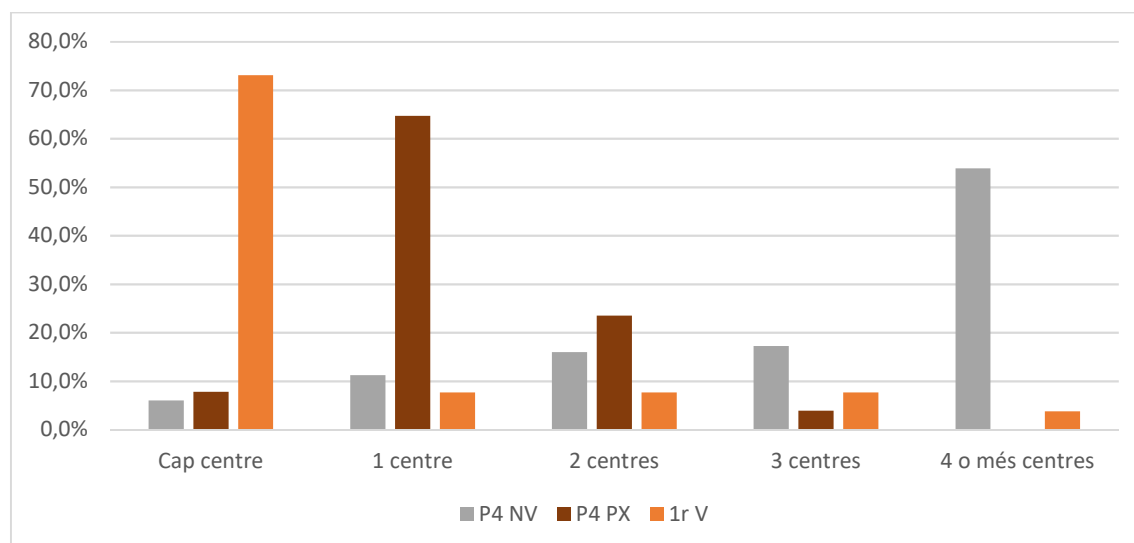
Mare PX – 1421A

“Estava entre aquesta escola i aquella i l'última empena me la va donar la carta. Carai, no era que m'agradés menys aquesta però a més em donaven aquí la beca”

Mare PX – 1411C

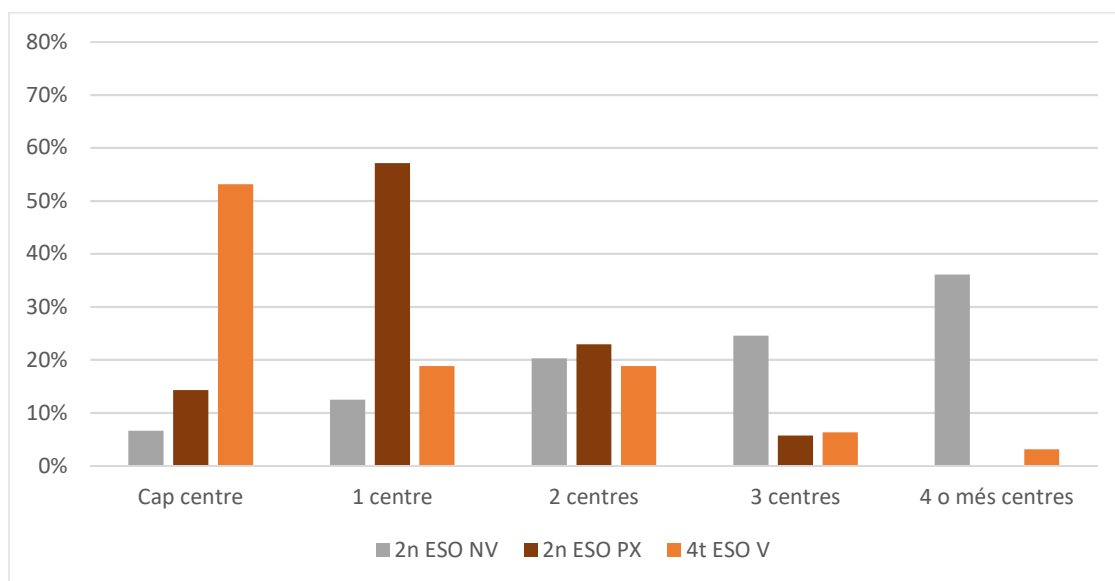
Les dades d'enquesta permeten afirmar que el PX ha comportat una major contacte de les famílies vulnerables amb el centre amb anterioritat a l'escolarització. Així, si un 73% de les famílies vulnerables de 1r de primària i un 53% de les de 4t d'ESO afirmen no haver contactat cap escola per fer la tria, la major part de famílies del PX de P4 i 2n de l'ESO manifesten haver contactat amb un centre. Entre les famílies no vulnerables la cerca d'escoles és més àmplia, el 53,9% de les famílies de P4 i el 36,1% de 2n ESO han visitat 4 o més escoles per a fer la preinscripció.

Gràfic 3.16. Nombre d'escoles visitades o contactes per a la preinscripció per les famílies de 2n cicle d'educació infantil

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Gràfic 3.17. Nombre d'escoles visitades o contactes per a la preinscripció per les famílies d'ESO

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Alguns aspectes com la titularitat del centre, la seva ubicació, el perfil de les famílies o la seva orientació religiosa generen entre les famílies pors i dubtes. Algunes famílies manifesten haver pensat que es tractava d'una estafa o una trampa, d'altres pensaven que en algun moment els farien pagar. També és recurrent la preocupació que el programa acabi abans que l'escolarització de l'infant i, per tant, la necessitat de canviar de centre o d'assumir-ne els costos. També s'han recollit algunes reticències davant el risc de no encaixar amb la resta de famílies. Les famílies entrevistades van acceptar la plaça malgrat que els seus dubtes no havien estat resoltos.

"No me lo esperaba. Encima es un colegio de pago. Yo pensé en frío, a ver si luego lo tengo que pagar. Y ¿qué? De donde saco yo para pagar, que cobraba lo mínimo"

Mare PX – 1521E

Aquestes pors es van veure incrementades per la situació de desinformació proporcionada per alguns dels centres educatius. Si bé, la majoria de famílies parlen favorablement de l'acollida i la integració realitzada per part dels centres un cop s'ha iniciat l'escolarització, algunes d'elles assenyalen el desconcert i sensació de desorganització durant la preinscripció. Diverses mares entrevistades han manifestat haver-se acostat als centres educatius per realitzar la preinscripció seguint les indicacions de la carta del CEB i que el centre els comentés que no tenien informació del programa ni dels beneficis associats.

"Aquí tampoco tenían información de cómo iba a funcionar el PX, un caos total. En la carta ponía una cosa, pero en la escuela nos decían esto no entra, no entra piscina, ni extraescolares, ni el uniforme... pero la voluntad era buena"

Mare PX – 1231A

Fui y les expliqué y me dijeron que no podía ser, que tenía que haber habido un error. Yo pensé, dios mío bendito, lo he apuntado aquí y ahora me habré quedado sin plaza en las públicas... que voy a hacer. Contacté con educación y me pusieron en contacto con un inspector de educación. El me aseguró que estaba dentro. Que se manejaba a nivel de direcciones. Y el director es un amor”

Mare PX – 1521M

Els centres educatius es mostren molt crítics amb el procés d’informació que el CEB ofereix a les famílies, però, alhora, juguen un rol actiu en aquest procés de confusió i d’informació creuada. Des de les direccions de centre es defineix la comunicació amb les famílies per part del CEB com un procés poc sistematitzat que comporta que les famílies arribin amb informació i documentació desiguals. Alguns centres educatius parlen fins i tot de manca de transparència en el procés. Segons les direccions, les famílies arriben amb una informació parcial, incompleta, esbiaixada i no recolzada per documents oficials.

La informació que reben com a centres també és motiu de crítica. Afirmen que els llistats els arriben tard i incomplets, de forma que recullen els sol·licitants provisionals de les ajudes sovint sense tenir garantida la concessió de l’ajut. Els principals dubtes fan referència al cobrament de les quotes, especialment en els centres concertats però també en els centres públics.

“No només no tenim canals de comunicació. Si no que a més, es planten aquí nois sense resolució que diuen. Soc X, soc del PX i vinc aquí”

Direcció Centre Concertat

“La comunicació va ser una mica difícil en un principi. Ens vam trobar que hi havia unes famílies que tenien adjudicat això del PX i ens assabentàvem per una carta que portaven les famílies en el moment de la matriculació. Però després també hi havia altres famílies que no portaven cap carta i també eren PX. El funcionament no acabàvem d’entendre quin era”

Direcció Institut Públic

“Quan venen els hi podem dir ben poc. Que estan considerats en una llista, però no sabem del cert si tindran beca menjador o no... per exemple. Els hi diem: sembla ser que... literalment així. Però al moment de signar no tenim informació de que realment seran beneficiaries”

Direcció Escola Pública

Segons els centres, existeix un dèficit de comunicació entre escoles i CEB. Es considera que els canvis en els referents per part del CEB i la tendència a oferir-los canals generalistes o despersonalitzats dificulten l’establiment de diàlegs entre les dues parts. Alhora, aquests canals semblen ser ineficients ja que les respostes rebudes tendeixen a arribar tard i el seu grau de concreció depèn, de nou, de la persona interlocutora en aquell moment concret.

“El problema es quan parles amb pladexoc@ceb que no saps amb qui estàs parlant. No sempre contesten o a vegades es molt tard. Quan parles amb una persona es més fàcil. Es un diàleg de tu a tu”

Direcció Escola Pública

Des d'alguns centres també s'assenyala que aquesta comunicació és essencialment administrativa i no inclou aspectes d'acompanyament, ni a centres ni a famílies. Així doncs, molts aspectes que apel·len a casuístiques concretes queden sense resoldre si aquestes van més allà de dubtes administratius o procedimentals.

“Els termes de treball amb el consorci son purament administratius i la coordinació poc àgil. Potser caldria algú al consorci que treballés en la part socio-afectiva del programa”

Direcció Centre Concertat

Finalment, des dels centres educatius es qüestionen els ‘tempos’ del PX i la impossibilitat d'atendre i resoldre amb temps els dubtes de les famílies. S'hi afegeix a aquesta limitació, la preocupació per a la integració d'alguns perfils de famílies que arriben als centres sense conèixer elements centrals del projecte del centre, com l'orientació religiosa o el projecte pedagògic del centre.

“Creiem que els i les famílies del PX han de tenir l'opció de veure l'escola com la resta de famílies i a partir d'aquí, si l'escola els hi agrada... han de venir si els hi agrada i han de viure-ho com una possibilitat positiva, no com una imposició. En el nostre cas no ha vingut cap família a visitar l'escola i això no ajuda en la seva incorporació”

Direcció Centre Concertat

Hi ha un cert consens entre centres educatius i famílies en definir la gestió de la comunicació i la informació com a deficitària i caòtica. Aquesta insatisfacció és compartida fins i tot entre les famílies que han acceptat ser beneficiàries del PX i els centres educatius que es mostren a favor de la seva implementació.

En definitiva, les pors inicials i la desinformació per part de les escoles durant el procés de preinscripció poden actuar com a barreres per a l'acceptació de la plaça escolar pre-assignada.

3.6.4 La gestió de la informació sobre l'assignació de plaça per part del CEB

Des del CEB es treballa per millorar la comunicació amb els centres educatius i les famílies. Per ara, però, la comunicació no és satisfactòria. Des del CEB es reconeix que durant el primer any d'implementació la informació va arribar tard als centres però s'afirma que per al curs 2020/2021 els centres van rebre els llistats d'alumnat que possiblement s'adheriria a PX durant el mes de maig.

S'ha enviat una resolució de vulnerables a tots els centres i a les famílies de tot l'alumnat vulnerable però la informació definitiva als centres arriba un cop ja s'ha tancat el procés de preinscripció i ha començat el curs, entorn el mes de novembre. A partir d'aquest llistat es demana a les direccions de centre que, de forma consensuada amb la comissió social, revisin els llistats. Com apuntàvem al capítol 2, aquesta revisió té efectes sobre els beneficis vinculats a la catalogació com a alumnat del PX però no sobre la distribució, atès que aquesta revisió es realitza un cop l'alumnat ja està matriculat en els centres.

3.6.5 Les oficines d'escolarització durant la preinscripció

La informació obtinguda sobre la implementació del procés d'informació a les famílies a les oficines municipals d'escolarització ha de tenir en consideració la modificació del sistema de distribució per al curs 2021/2022. Com hem apuntat abans, aquest curs no és objecte d'avaluació d'aquest informe, però els canvis de procediment afecten els processos observats. Per al nou curs, les famílies no han estat pre-assignades a cap escola en concret sinó que poden ser escolaritzades en qualsevol centre d'acord a la reserva de places per a alumnat amb Necessitats Educatives Específiques. En cas de sobre-demanda en un centre, s'apliquen els criteris de prioritització d'accés del decret d'admissió.

L'observació a les oficines no permet veure, doncs, el procés aquí avaluat d'informació sobre la pre-assignació i acompanyament en la tria. No obstant això, s'observen dinàmiques de funcionament que, d'haver-se produït durant els processos d'admissió de cursos anteriors, impacten en el potencial redistribuïdor del PX.

El personal tècnic i informador de les oficines d'escolarització mostra una certa manca de coneixement sobre el sistema d'escolarització. La informació proporcionada a les famílies no és sempre clara i en alguns moments és equívoca respecte al procés. A mode d'exemple:

- En diverses ocasions s'informa a les famílies de P3 que és possible que no puguin escolaritzar el fill petit en el mateix centre educatiu dels germans (malgrat que la puntuació per germans fa pràcticament impossible que això passi)

Pare preocupat perquè vol escolaritzar la filla a P3 a una escola on ja té la filla gran i diu *“mi mujer está muy por esto porque, claro, queremos que las dos hijas vayan juntas”*. Parla amb dues informadores i cap no li explica que té prioritat d'accés a aquella escola per la puntuació de germans.

- Davant la necessitat d'escolaritzar un infant a P3 i germans en un altre centre, el personal informador tramita la sol·licitud de P3 sense mirar la disponibilitat de places a la resta de cursos.
- Alguns errors en la comprensió de les adscripcions de centre de primària i secundària, a partir dels quals s'informa a algunes famílies que malgrat ser centre adscrit no els pertoca perquè no és de l'àrea de residència.
- Algunes informació sobre la puntuació d'accés no són ajustades al procés i generen certa preocupació a les famílies.

“hay puntos de referencia, de distrito... y te van reduciendo los puntos, de 30, 20, 10 y así... tú eres PX y adscrito, seguramente tendrás plaza en 1a opción pero si tuvieras puntos de padrón sería mejor”

- Les informadores i tècniques del CEB, durant els últims dies de la preinscripció, plantegen dubtes sobre el procés administratiu

“No sé si podemos modificar la documentación”

La informació proporcionada sobre PX planteja alguns problemes, tant de comprensió per part del personal de les oficines com de capacitat de comunicació a les famílies.

- En alguna de les oficines, una part important de les informadores (tant personal CEB com treballadora social EAP) plantegen PX en exclusiva com un programa de beques i ajudes, sense que comuniqui a les famílies l'objectiu desegregador del mateix o la vinculació del PX a l'escolarització en plaça de reserva.

“PX es una campaña para que los niños tengan escolaridad gratuita”

Una família vulnerable sol·licita plaça de P3 en una escola de màxima complexitat, molt demandada per famílies vulnerables. La informadora li comenta “¿No tiene padrón? Es igual, si es PX tiene preferencia”

- Una part de les informadores i les treballadores socials desconeixen la lògica de selecció per a PX. S'apunta a la necessitat d'avaluar l'infant, fins i tot en casos en què germans grans ja són PX o han estat identificats com a vulnerables. Això comporta que la informació que es proporciona a les famílies no sigui completa o es plantegi com a “provisional”.

“Si finalmente le dan el PX, entonces no tendrá que pagar nada”

- La informació que es proporciona a les famílies en alguns casos pot generar dubtes sobre les condicions del PX. Sense explicar l'objectiu desegregador del programa, algunes informadores o treballadores socials insisteixen en les dificultats d'accedir a l'escola desitjada si s'és beneficiari del PX.

“jo et dono la informació, té uns avantatges però també uns inconvenients i és que potser no entres a 1a opció”.

“Igualmente la matrícula online se puede modificar hasta el último día, por si os lo pensáis”.

- En diverses ocasions, s'anima fins i tot a no marcar NESE B i demanar els ajuts un cop ja han entrat al centre desitjat.

“Si queréis entrar en esa escuela, mejor no marquéis NESEB y después ya pedís la beca”

“Tienen prioridad los de tipo A, pero si sois B, os pueden convertir una plaza ordinaria en plaza B”

L'observació a les oficines no permet avaluar l'acompanyament a la tria, atès que per a la preinscripció del curs 2021/2022 s'ha modificat el procediment i no hi ha preassignació de plaça. Amb excepció d'una tècnica, el personal de les oficines es limita a introduir les preferències de les famílies a l'aplicatiu sense que hi hagi informació sobre les opcions.

“¿Ya sabes los coles que quieres? Escíbeme en un papel los centros que quieres que te ponga yo en la solicitud”

“tienes tú que decidir si quieres o no este orden, tú eliges”

Durant el procés d'introducció de les preferències de les famílies a l'aplicatiu s'observen algunes dinàmiques poc ajustades als objectius i plantejament del PX:

- Algunes famílies demanen per iniciativa pròpia centres concertats i les informadores els expliquen l'existència del PX sense que hi hagi una valoració prèvia de la vulnerabilitat.

Família demana concertat i la treballadora social li diu “pero es concertado”. Pare respon “no me importa” i resposta TS és “a ver si entra en Pla de Xoc”. Pare no entén per què necessita un Pla de Xoc per escolaritzar a la concertada.

- Hi ha un donat per descomptat que la concertada no és opció per alguns perfils de famílies. Les informadores mostren sorpresa davant l'elecció d'un centre concertat per part de famílies estrangeres o de classe treballadora, malgrat no hagin estat catalogades com a vulnerables. I, en alguns casos, fins i tot, s'anima a la modificació de la tria introduint centres públics.

“Todos estos son privados, le voy a poner uno público”

Malgrat la insistència de la família per anar a una concertada, la informadora insisteix que no li toca aquella concertada per zona i pregunta: “¿aún así lo quiere poner?”

- Quan les famílies demanen canvi de centre o bé demanen modificar la preinscripció realitzada en dies anteriors, es pregunta superficialment pel motiu de la sol·licitud però no s'adrecen preguntes a identificar si es tracta d'alumnat vulnerable i/o de Pla de Xoc.
- La major part d'informadores, davant els dubtes de les famílies vulnerables a l'hora d'escollir escola, recomanen la proximitat.

“Nosotras no podemos dar opinión, tenemos que ser neutrales porque es muy personal però sí le vamos a recomendar proximidad, donde vive, donde hace su vida”

Informadora a família que no ha rebut la carta del PX però és candidata a ser beneficiària del programa “mejor elija proximidad, ¿para qué tan lejos?”.

Les famílies manifesten, especialment a l'ESO, que volen triar escola. Això és especialment clar entre les famílies que tenen clar que volen evitar un centre educatiu concret, sobretot a la secundària.

"Queremos elegir... me darán varias opciones, ¿verdad?"

"A ese no, por favor... tiene muy mala reputación y nos da miedo"

Davant aquestes peticions, les informadores no proporcionen informació sobre els centres educatius però tampoc no hi ha rebaixa en la tensió en la tria. Entre les respostes de les informadores destaquen els "sí, sí, claro" o "como usted quiera". En alguna oficina s'observa, en canvi, sí que s'observa un discurs comú a totes les informadores, que davant les preguntes de les famílies responen que "no ens deixen opinar però totes són iguals". Malgrat això, sovint apareixen referències a la prioritització d'accés com una curs per obtenir el màxim nombre de punts possible:

"Lástima que no tengas esto que da puntos"

"Qué pena que no estés empadronada porque eso da puntos"

3.7 Punts forts i punts febles del sistema de distribució

Punts forts		Punts febles	
✓	Determinació de la reserva de places a partir de les millores en la detecció	X	Inferior capacitat redistributiva a P3 en relació a 1r d'ESO
✓	Implicació de tots els centres de la zona en l'escolarització equilibrada	X	Efecte germans especialment acusat a les zones vulnerables, que redueix la capacitat distributiva del Pla
✓	Establiment de reserva de places 'ponderada' a partir de la situació de les zones adjacents	X	Nivells de detecció de l'alumnat al llarg del curs variable en funció de zones, aspecte que evidencia pautes desiguals entre centres.
✓	Millores en la redistribució de l'alumnat vulnerable en zones mitjanes i benestants	X	Existència d'un nombre significatiu de centres amb nivells de pre-assignats inferiors a la reserva de places
✓	Propostes d'assignació a centres de secundària d'acord amb tutors/es de sisè de primària a partir de 2020-21.	X	Reconeixement d'alumnat beneficiari 'no distribuït'.
✓	Compatibilitat entre distribució i proximitat en la majoria de casos	X	Riscos d'absentisme de beneficiaris del PX associats a llunyania del centre.
✓	Valoració positiva general de les famílies beneficiàries del procés d'acollida i integració als centres	X	Coneixement parcial i/o esbiaixat sobre el programa per part de famílies beneficiàries
		X	Queixes d'alguns centres de problemes de comunicació amb el CEB sobre el programa
		X	Manca de preparació del personal tècnic de les oficines d'escolarització

4. El PX durant el curs

Un cop l'alumnat ha estat preinscrit i matriculat en els centres educatius, l'avaluació del PX se centra, d'una banda, en l'anàlisi dels processos de detecció de la vulnerabilitat a les escoles un cop iniciat el curs i la distribució de la matrícula fora de termini i, de l'altra, en la implementació de l'escolarització i les condicions de gratuïtat associades al programa. Així, les dimensions d'anàlisi d'aquest capítol són les següents:

- a) **Criteris de distribució de beneficiaris fora del procés ordinari de preinscripció** i efectes sobre la distribució a inici de curs. L'alumnat d'incorporació tardana o de matrícula viva ha estat en els darrers anys un dels factors reproductors de la segregació escolar. S'observa en aquesta avaluació el grau de compliment dels criteris de distribució del PX i s'avaluen els mecanismes complementaris aplicats (com els augments de ràtio) amb l'objectiu de mantenir l'escolarització equilibrada de l'alumnat vulnerable.
- b) **Procés de detecció d'alumnat PX durant el curs** i efectes sobre la distribució equilibrada: el programa contempla l'entrada a PX un cop començat el curs escolar, a partir de la detecció de la vulnerabilitat en els propis centres educatius. Aquesta incorporació al programa, però, planteja dubtes atesa la impossibilitat de redistribuir l'alumnat un cop iniciada la seva escolarització.
- c) **Vigència** de la distribució del PX a mig-curt termini (retenció de l'alumnat beneficiari als centres proposats). S'ha recollit informació quantitativa sobre les modificacions de matrícula en els cursos posteriors a P3 i 1r d'ESO de l'alumnat escolaritzat a través del PX i els canvis en les situacions socioeconòmiques dels mateixos.
- d) **Acompanyament** i seguiment al llarg del procés d'escolarització i coordinació entre el CEB, els centres escolars i les famílies. Avaluació de la satisfacció dels usuaris. L'avaluació del procés d'acompanyament passa per analitzar les característiques del sistema de comunicació i coordinació entre el CEB i els centres escolars per tal d'assegurar una escolarització satisfactòria de l'alumnat beneficiari. En aquest sentit, l'avaluació cospa fins a quin punt existeixen sistemes efectius de comunicació i seguiment entre CEB, centres escolars i famílies beneficiàries que poden derivar en nivells més o menys elevats de satisfacció dels usuaris. Complementàriament, l'avaluació recull el grau de satisfacció de famílies i professionals respecte al procés d'implementació del PX, amb l'objectiu d'identificar potencials millores qualitatives.
- e) **Garanties de gratuïtat real dels costos d'escolarització.** Atesa la garantia del programa en la cobertura relacionada amb quotes, material escolar o menjador, el pla d'avaluació del PX inclou mecanismes per al seguiment de l'efectivitat d'aquesta gratuïtat. Es combina aquí una avaluació quantitativa dels costos coberts pel PX i el nivell de participació de l'alumnat beneficiari amb una aproximació qualitativa sobre la satisfacció d'alumnes, famílies i centres respecte a l'abast d'aquesta cobertura econòmica. Es tracta, en definitiva, d'observar la vinculació entre les necessitats cobertes pel PX i les necessitats percebudes pels actors participants.
- f) **Accés a activitats extraescolars gratuïtes per part de l'alumnat beneficiari.** El projecte ha recollit informació amb l'objectiu de determinar el grau d'accés i els tipus d'activitats

en què participa l'alumnat beneficiari. S'analitzen també les motivacions per a la participació i no participació en aquestes activitats complementàries per part de l'alumnat vulnerable.

4.1 L'acollida als centres

La posada en marxa del PX ha comportat canvis de diversa índole per als centres educatius. En alguns casos per l'arribada d'un perfil de famílies poc freqüent entre l'alumnat del centre i, en d'altres, per la necessitat d'adaptar l'organització econòmica de l'escola als requisits i beneficis associats a PX.

4.1.1 Els centres educatius davant l'arribada de "nous" perfils familiars

Tots els centres educatius de la ciutat són potencials receptors d'alumnat beneficiari del PX però la implementació del programa té implicacions diferents per als centres de major i menor complexitat social. Per als primers, el PX ha comportat l'arribada d'alumnat en situació de vulnerabilitat econòmica poc o gens present, fins al moment, a les seves aules. Per als segons, les necessitats socials continuen sent elevades entre l'alumnat i es qüestiona que PX pugui incrementar l'heterogeneïtat a les aules.

"si la meitat del barri és així, no sé si podem donar la volta a la truita, hi ha poc marge de barreja".

Direcció Institut Públic

En els centres "nou receptors", la rebuda, acollida i integració dels nous alumnes no suposa un problema per als centres educatius receptors. Segons les direccions, el volum d'alumnat vulnerable rebut no incrementa la conflictivitat ni implica una transformació del clima del centre. De fet, els diferents equips directius entrevistats afirmen que la gestió del nou alumnat a l'aula és, possiblement, la part més fàcil de la implementació del PX. Els problemes s'identifiquen principalment en qüestions com les dificultats de contactar i fer el seguiment amb certes famílies (especialment en context de pandèmia) o qüestions de caràcter econòmic, aspecte el tractarem més endavant.

En el terreny pedagògic i escolar la integració d'aquests alumnes, especialment en la primària, però també en l'educació secundària, incrementa l'heterogeneïtat social de les aules sense generar problemes de convivència al centre.

"Amb la incorporació d'aquest alumnat no hi ha hagut cap impacte negatiu. Son un més al centre i aquí estan bé, fan la feina. Algun nen té alguna dificultat acadèmica o alguna família que costa contactar. Però dins de l'escola, estan bé. Cap impacte negatiu en termes socials, conductuals o així"

Direcció Centre Concertat

En els relats de les direccions apareixen certs aspectes crítics dins d'aquest procés d'acollida i integració. En primer lloc, es qüestiona l'aplicació uniforme i sense adaptació a les realitats dels centres, atès que exposa l'alumnat a ser tractat de forma diferent.

[Al centre l'alumnat va a classe amb un ordinador personal pagat per les famílies però l'alumnat del PX rep del CEB una tablet]

"Si vols saber qui es el del PX només has d'entrar a l'aula i mirar qui porta tablet. La idea és bona però està mal executada. Ell sap, almenys, que els altres tres també son PX per que porten tablet com ell."

Direcció Centre Concertat

La segona crítica a PX per part de les direccions s'adreça a la distància entre l'escola assignada i el domicili de l'alumne. Malgrat l'assignació de plaça del PX es fonamenta, com hem vist, en el criteri de proximitat, en alguns casos puntuals el centre acaba estant allunyat de la llar. Aquests casos són destacats freqüentment en els relats d'algunes direccions per qüestionar l'assignació d'aquest alumnat als seus centres. Les direccions destaquen els riscos que comporta aquesta circumstància per al seguiment de l'horari escolar, la participació en extraescolars o l'absentisme escolar. S'apunta també la dificultat d'integració d'unes famílies que tenen dificultats per a participar dels espais escolars i extraescolars.

"Tenim un nano que ve del Raval, que d'aquí al Raval hi ha un bon tros. Més d'una hora. I que ho fa tot sol caminant per qüestions socioeconòmiques. No hi ha cap solució més propera? Sembla com si això ho hagués decidit algú al seu despatx amb un mapa i un boli, distribuint com qui distribueix peres"

Direcció Centre Concertat

4.1.2 Les percepcions de l'alumnat i les famílies del PX

La derivació de famílies vulnerables a centres educatius amb poca presència d'aquest perfil de famílies, especialment a centres concertats, ha generat alguns dubtes entre les famílies per la desconfiança respecte la gratuïtat i per la por que la seva situació com a beneficiàries de beques i ajuts pugui generar recel en altres famílies de l'escola si es fa públic.

No obstant això, segons les famílies entrevistades aquests dubtes desapareixen o són mitigats amb força rapidesa, principalment un cop veuen el nivell d'integració dels seus fills i filles al centre. Malgrat les confusions produïdes per la manca d'informació i el neguit presentat per les famílies, podem afirmar que els i les nenes emmarcades al PX viuen aquest procés amb naturalitat i es mostren acollides i integrades.

"A veces hay un poco de envidia. Eso me daba miedo. Nunca le pregunté a nadie por eso. Pensé, debe ser confidencial, ¿no? Si me ha tocado a mí la lotería, pues no sé"

Mare PX - 1621E

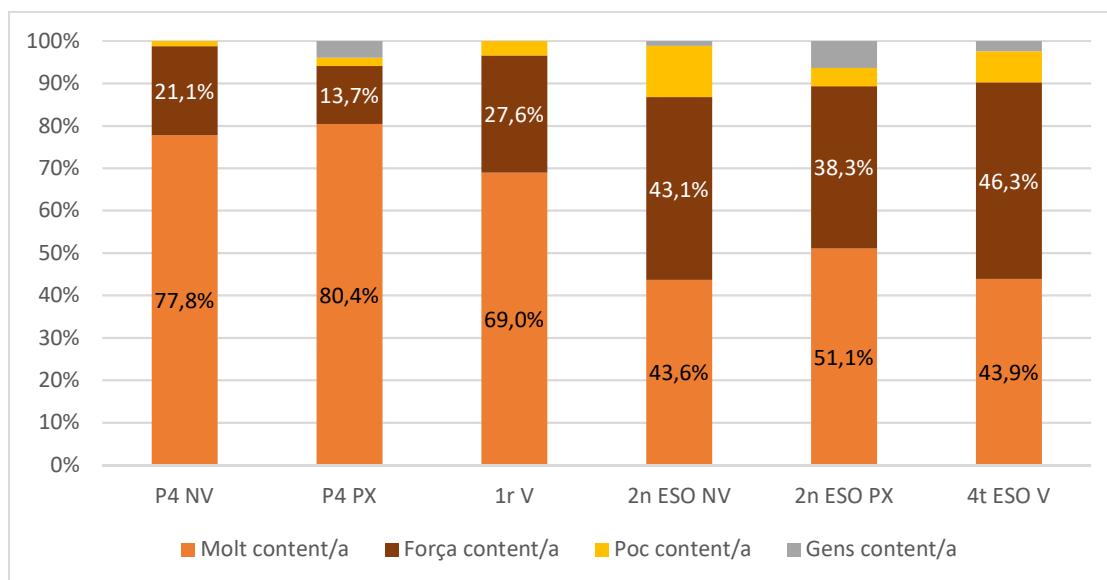
"Yo lo llevé dudando... que no sabía... pero ahora veo la evolución y lo contento que está él y estoy contentísima con la decisión. Me gusta cómo los están educando. Tienen una tutora muy buena. Me siento acogida e integrada. Aquí y en la ciudad de Barcelona"

Mare PX – 1521M

El benestar dels nens i nenes juga un paper fonamental en aquest procés tranquil·litzador dels neguits de les famílies. A l'educació infantil i primària més de tres quartes parts dels diferents perfils familiars afirmen que els seus fills estan "molt contents/es" a l'escola. La percepció de

benestar és més reduïda a l'educació secundària, tot i que per sobre del 80% afirmen que els seus fills i filles estan molt o força contents als centres. Les famílies del PX, tant de P4 com de 2n d'ESO, observen "molt contents/es" els seus fills i filles amb major freqüència que les famílies no vulnerables de P4 i les famílies vulnerables de cursos superiors. Destaca, però, que l'opció "gens content", tot i ser minoritària, és més freqüent entre l'alumnat PX que a la resta de perfils.

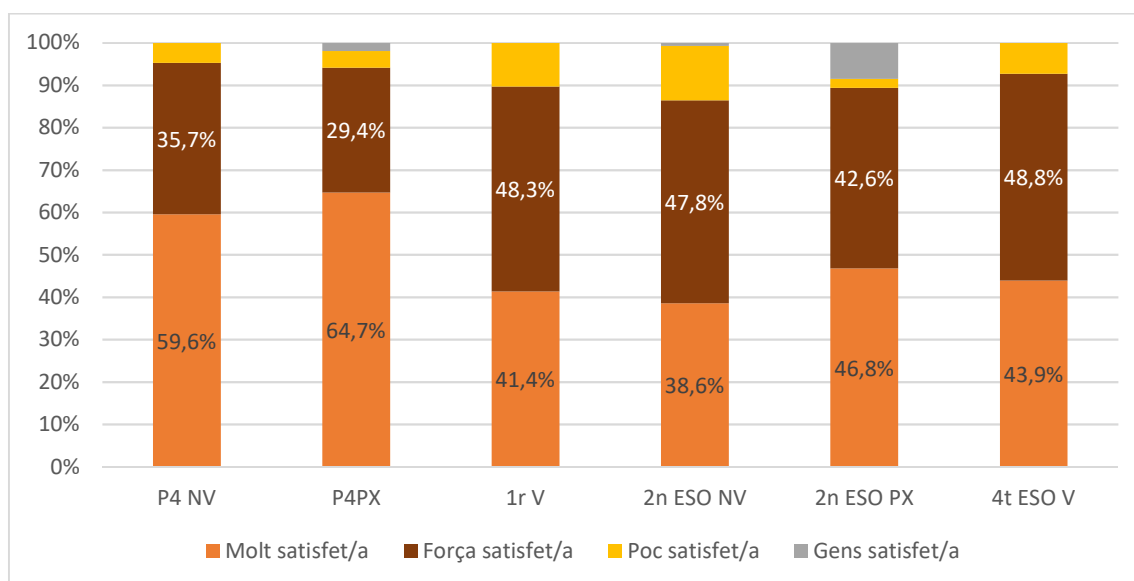
Gràfic 4.1. Nivell de satisfacció dels infants amb l'escola

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Les dades de satisfacció de les famílies amb l'escola, com veiem al gràfic 4.2, tenen una clara relació amb el gràfic anterior. Així, la satisfacció és més elevada amb les escoles d'educació infantil i primària que amb els instituts i centres de secundària, i superior entre les famílies del PX que en la resta de perfils.

Gràfic 4.2. Nivell de satisfacció de les famílies amb l'escola

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Una majoria entrevistats (famílies, joves i centres) afirmen que aquests nens i nenes es troben integrats als centres receptors. Aquest procés d'integració no és exclusiu dels infants i són moltes les famílies que afirmen sentir-se a gust en els centres educatius assignats. Aquestes famílies no perceben un tracte diferencial, ni per part del centre ni de les altres famílies.

“En esta escuela no hay problema porque este sea pakistaní o español o... hay colegios que escucho que... son... como racistas. ¿Sabes? Pero aquí no. Y eso es bueno”

Mare PX – 1611MY

“Me gustó el trato porque a veces, cuando las cosas son un regalo, tú no sientes el mismo trato que cuando tú estás pagando, y aquí no siento eso, siento que es como una igualdad, desde el minuto uno, una atención como si yo pagara lo que pagan los demás, que eso... no me siento menos”

Mare PX – 1421A

Si bé les famílies afirmen sentir-se acollides, en el cas de les escoles concertades, mostren també ser conscients de l'existència d'una diferència pel que fa al seu perfil social i el de la resta de famílies del centre.

“Las familias son de un perfil de clase media–alta. Hay extranjeros, pero son guiris, mucho inglés. Claro, los pisos están carísimos aquí...pocos perfiles bajos de familia, es pública, pero parece privada. Pero a la vez estoy muy cómoda aquí. Nunca me he sentido desplazada ni nada así”

Mare PX – 1611X

“Veo que son del mismo nivel, estoy rebobinando, yo diría que ellas son del mismo nivel... pero como yo no, yo tengo que ser sincera, yo siento que ellos tienen, siento no, yo sé que ellos tienen más recursos que yo. Simplemente ellos no están con beca, tienen un nivel más, eso es obvio”

Mare PX – 1421A

Aquesta consciència de pertànyer a un perfil social diferent al de la resta de famílies del centre es tradueix, en alguns casos, en una cert aïllament social, tant de les famílies com dels joves a la secundària.

“Bueno, solo me relaciono con una madre. El resto son así, como decirlo, de una clase económica buena. Yo trato de mantenerme al margen. Si me hubiesen ofrecido el PX en otra escuela, seguramente lo habría cogido”

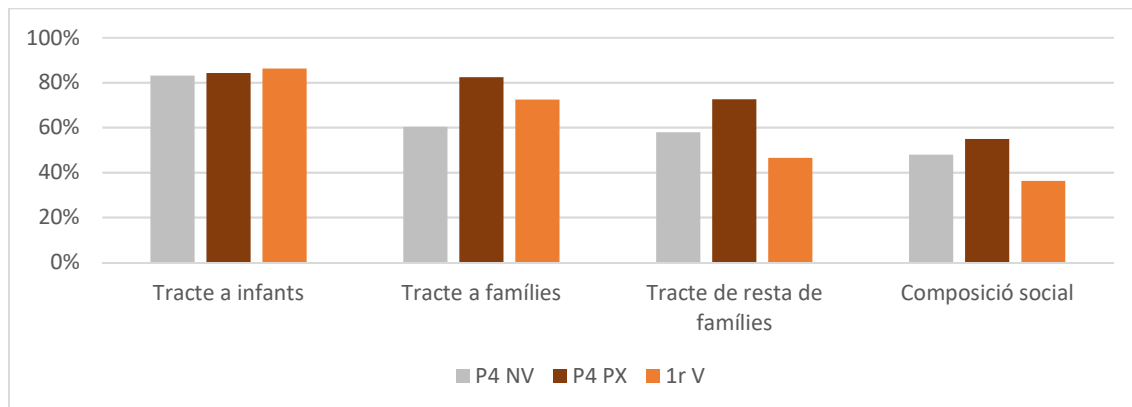
Mare PX – 1511S

“Le costó contarme, pero finalmente me dijo. Es muy diferente, por la forma de vestir, la forma de insultar, los gestos... y la forma de hablar. Le está costando muchísimo”

Mare PX – 1510J

No obstant això, les dades de satisfacció de les famílies del PX no només no divergeixen respecte a les de la resta de perfils de famílies sinó que són superiors, tant pel que fa al tracte de l'escola cap als infants i les famílies, el tracte de la resta de famílies i la composició social dels centres.

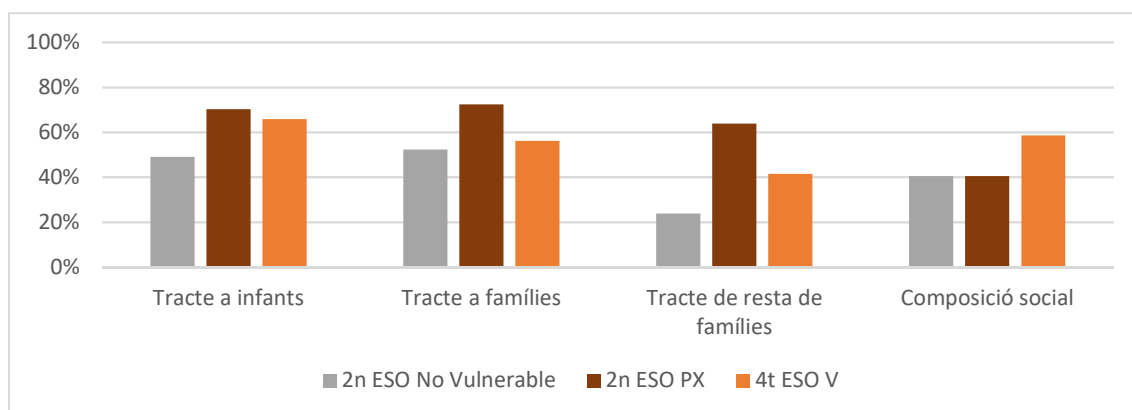
Gràfic 4.3. Valoració de “molt bé” de diferents aspectes de l'escolaritat per part de les famílies a centres d'educació infantil i primària

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

En el cas de l'educació secundària la satisfacció és menor per a tots els perfils familiars però es mantenen uns percentatges superiors per part de les famílies del PX en comparació a la resta.

Gràfic 4.4. Valoració de “molt bé” de diferents aspectes de l'escolaritat per part de les famílies a centres d'educació secundària

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

No és casual que els casos on s'identifiquen problemes d'integració entre infants sigui a la secundària i no a la primària, on els i les alumnes ja son més grans i, en alguns casos, fins i tot porten cert temps junts com a grup-classe. Els discursos dels i les joves entrevistades posen de relleu l'impacte de l'arribada a un centre que no era el de la seva preferència perquè hi anaven sense els seus companys i companyes de l'escola. Els joves manifesten que no comprenien ni compartien la decisió dels seus pares i mares d'enviar-los a un centre on es trobaven sols, no coneixien a ningú i, en un principi, no tenien amics.

“Al principi no tenia amics i em sentia sol”

Alumne PX 2n ESO Centre Concertat

Cal tenir en consideració que l'alumnat entrevistat va assistir presencialment només els dos primers trimestres de 1r d'ESO, a causa del confinament. Tot i això, en el moment de l'entrevista (durant el segon trimestre de 2n d'ESO), la totalitat d'entrevistats -tant els que es van escolaritzar amb companys de la primària com els que van transitar sols- afirmen que el seu grup referent d'amics actual és el de l'institut. Així doncs, el malestar inicial tendeix a desaparèixer ràpidament. De fet, la majoria ja no té contacte amb els ex-companys de l'escola que no van al mateix institut.

Aquest fet posa de relleu la facilitat amb què la majoria d'alumnat aborda aquest procés d'integració, la velocitat del mateix i l'èxit resultant.

"Els meus pares son de fora però no els agrada que jo em *junti* amb els de fora, no sé, jo em sento més còmoda, tinc més relació amb els d'allà, els d'Amèrica Llatina. Jo ja els dic que mentre no faci res dolent, puc estar amb ells"

Alumna PX 2n ESO Centre Públic

"Aquí he fet molts nous amics, de fet ja no em porto molt amb els de la primària, per que la majoria no van a la meua classe"

Alumna PX 2n ESO Centre Públic

En el relat dels joves no apareixen referències a sentir-se diferent a la resta de companys del centre. Els joves consideren que els centres educatius són grans i que hi ha una gran diversitat de perfils de companys i companyes i no s'auto-ubiquen com un perfil minoritari. En l'únic cas entrevistat en què l'alumna manifesta conèixer el programa i el motiu de la seva assignació a aquell institut, l'alumna manifesta que el seu bon procés d'integració i la generació de vincles d'amistat li han permès explicar-ho al seu entorn més proper.

"Yo se lo conté a mis dos amigos de confianza, porque se lo quería contar, porque confío en ellos. Y se lo tomaron muy bien. Eso me gustó"

Alumna PX 2n ESO Centre Públic

Cal recordar, però, que les entrevistes amb l'alumnat de secundària no han estat possible amb alumnes absentistes i que és probable que el seu relat respongui a una experiència menys satisfactòria.

4.2 Les condicions de gratuïtat de l'educació per a les famílies

Entre les mesures per assegurar la igualtat d'oportunitats dels infants en situació de vulnerabilitat socioeconòmica, el PX garanteix la gratuïtat de l'educació pel que fa als llibres i material, sortides, roba i altres quotes. Els beneficiaris del PX també tenen reconeguda la beca de 100% de menjador que durant el curs 2019/2020 es va concedir d'ofici mentre que per al curs 2020/2021 les famílies van haver de cursar la sol·licitud corresponent. Per al curs 2019/2020 s'informava que entre els beneficis del PX hi havia la gratuïtat de les activitats esportives homologades per l'Institut Barcelona Esports i les activitats d'estiu, tot i que es tractava d'una facilitació de la tramitació a través dels centres educatius. Per al curs 2020/2021 es va modificar el procediment de gestió i les famílies beneficiàries tenen accés a aquests ajuts a través dels canals ordinaris de tramitació.

PX tramita aquests ajuts a través dels centres educatius. Són les escoles i instituts les receptores d'una quantitat fixa a partir del tercer alumne del PX que escolaritzen. Durant el curs 2019/2020 es va fer el càlcul per nombre d'alumnes del PX per grup classe, i per al curs 2020/2021 es va modificar per nivell educatiu.

La quantitat varia entre centres públics i concertats. Per als centres públics s'hi destinen 240 euros per alumne i any en concepte de material escolar, llibres de text i sortides i 160 euros per alumne i any en concepte de colònies. Per als centres concertats a aquestes quantitats s'hi afegixen 610 euros per alumne i any en concepte d'activitats complementàries i 120 euros per alumne i any en concepte de serveis escolars. Malgrat aquest desglossament inicial, els centres públics reben un total de 400€ per alumnes i any i els centres concertats 1130€, amb independència de si l'alumnat del PX participa o no en les activitats finançades.

4.2.1 Posicionaments dels centres respecte a la gratuïtat de l'escolarització

La garantia de gratuïtat de l'educació dels beneficiaris del PX recau en els centres educatius que gestionen els recursos del PX proporcionats pel CEB, i han de proveir l'accés al material, llibres, excursions colònies i roba escolar a l'alumnat PX.

La majoria de centres, fins i tot aquells que es mostren favorables al PX i els seus objectius, manifesten algun tipus de neguit o dubte sobre la seva capacitat per facilitar tots els recursos, activitats i serveis sense cap cost per a les famílies.

En primer lloc, algunes direccions de centres concertats consideren insuficient les quanties percebudes i interpreten l'escolarització del PX com una pèrdua econòmica per al centre.

“Les famílies del PX venen que els hi ha dit que els hem de donar tot gratis. Els hi has de donar el xandall, l'ordinador, si van a colònies, etcètera. Amb la situació en la que ens trobem les concertades hem de cobrar una quota de fundació. Que es voluntària però la gent la paga. En el moment que entra aquest perfil, a nosaltres ens genera una situació econòmica nefasta”

Direcció Centre Concertat

Des de la concertada s'apunta també al criteri de pagament a partir del tercer alumne del PX com un mecanisme que genera importants problemes de suficiència econòmica. Inicialment PX assumia el pagament a partir del tercer alumne PX per grup però per al curs 2020/2021 es va modificar per tal que PX cobris a partir del tercer alumne per nivell. Tot i així, des d'algunes direccions es continua apuntant al model inicial per tal d'expressar les limitacions del programa. Cal apuntar, també, que des de Serveis Socials s'alerta que alguns centres concertats deriven el seu alumnat vulnerable (no només del PX) per tal que demanin ajuts per a cobrir els costos d'escolarització.

“Quan a una classe hi ha més de 2 nois [del PX] et poden donar una subvenció. Però clar, si tens 26 aules, fins que no tinguis 52, no t'arribarà res. Tens dos aules senceres que no et paga ningú”

Direcció Centre Concertat

En tercer terme, les direccions de centres educatius d'elevada complexitat plantegen que les condicions de gratuïtat de l'alumnat del PX xoquen amb els sistemes de pagament assequibles que tenen per al conjunt de l'alumnat que, malgrat no ser PX, es troba en una situació econòmica

complicada. Per a aquests centres, la gratuïtat d'una part de l'alumnat comporta el risc de greuge entre famílies, la situació econòmica de les quals no dista en excés.

“Una escola te 2 alumnes a l'aula que no paguen, però la resta ho cobra amb normalitat. Nosaltres tenim 10, que no els hi podem cobrar res, incloses algunes famílies que abans pagaven alguna cosa, no molt, però si alguna cosa. I a més molts impagats. Som molt conscients de quines famílies tenen problemes i arribem a acords. Doncs paga menys, o més a poc a poc. Però als del PX no els hi pots demanar això. Si només tens PX, cap problema. Però si a més tens de les altres, de les que no poden ni pagar sortida de material...”

Direcció Escola Pública

“Ens ha canviat la forma de treballar en el centre. Nosaltres teníem una quota de material de 30€, una de sortides de 30€ i el pla de socialització de llibres, amb un dipòsit. Són quotes molt baixes, intentem demanar quotes baixes però que tothom les pagui. Però quan dius que és gratuït, doncs és com regalar-ho i és un festival”.

Direcció Escola Pública

En alguns casos, s'apunta també al fet que la gratuïtat entra en contradicció amb la voluntat dels centres d'estimular la corresponsabilitat de les famílies a través de la seva implicació econòmica (i adaptada) en el finançament de l'escolarització.

“Nosaltres tenim una subvenció per llibres. Fa dos anys que tenim diners de la UE d'altres programes. A través d'innovació pedagògica també. D'extraescolars també, són 20€ per a tot el trimestre! Tot és barat, pagar és donar-li valor, ja sé que no és única forma però funciona. Així que que sigui gratis no és una gran diferència per a les famílies i sí per nosaltres”.

Direcció Institut Públic

Una quarta crítica al funcionament econòmic del PX és el traspàs de responsabilitats als centres respecte a les famílies vulnerables en àmbits/tasques en què els centres no són els proveïdors habituals. Garantir l'accés a les famílies a les colònies o sortides que són organitzades pels mateixos centres és més senzill que proveir de l'uniforme, els materials o els llibres quan aquests es compren fora del centre, sense que les escoles facin d'intermediàries.

Un últim element de consens entre centres públics i concertats és la dificultat d'assumir la gratuïtat de l'alumnat del PX amb els tempos de pagament establerts per l'administració. PX realitza dos pagaments, un del 50% al mes de desembre i un segon pagament del 50% al mes de juny, on es fa la liquidació del programa, el reajustament d'alumnes PX amb nous reconeixements i la realització de colònies. Des dels centres educatius es considera que aquestes transferències econòmiques arriben tard. Això és especialment remarcat pels centres concertats però també és motiu de queixa per als centres públics.

“El problema a efectes pràctics es econòmic. El CEB paga els diners a final de curs. Lo mateix que amb les beques menjador. Per tant l'escola ha de tenir romanent... o endeutar-te amb l'empresa del menjador, per exemple”

Direcció Escola Pública

4.2.2 El cobrament de quotes dels centres educatius i la gratuïtat de l'escolarització a l'alumnat PX

Davant d'aquests desajustos, les entrevistes a les direccions i a les famílies permeten identificar dues dinàmiques de funcionament respecte a la garantia de la gratuïtat. En primer lloc, un conjunt de centres públics i concertats que ofereixen la gratuïtat total, complint les directius del PX. Aquests centres no cobren cap quota a les famílies en concepte de matrícula, sortides, activitats complementàries, materials, menjador ni colònies. Tot es gratuït i així ho fan saber a les famílies.

"El menjador entra en el Pla de Xoc, les excursions també, jo no he pagat mai res, ni material, tot estava cobert"

Mare PX – 1411C

"L'alumnat [del PX] te gratuït la matrícula, l'assegurança escolar, les sortides i activitats de tot el curs, un fons de biblioteca que actualitzem dos cops a l'any, els materials de taller i de laboratori i les colònies. A principi de curs van de colònies uns dies. I també els hi paguem els llibres de text. Poden ser uns 400€ aproximadament"

Direcció Institut Públic

En alguns casos els centres educatius informen les famílies que no han de pagar res i comuniquen les diferents activitats a què tenen accés de forma gratuïta. En aquest sentit, algunes famílies destaquen molt favorablement la tasca de cura i d'acompanyament rebudes per part de l'escola i els seus professionals.

"Ah, es verdad, me llamaron para hacer eso de cuando acaba el colegio... el casal, eso. Y me llamaron por si quería apuntarla. Que como estoy en PX... para decirme que yo no pagaba. Y eso es de agradecer"

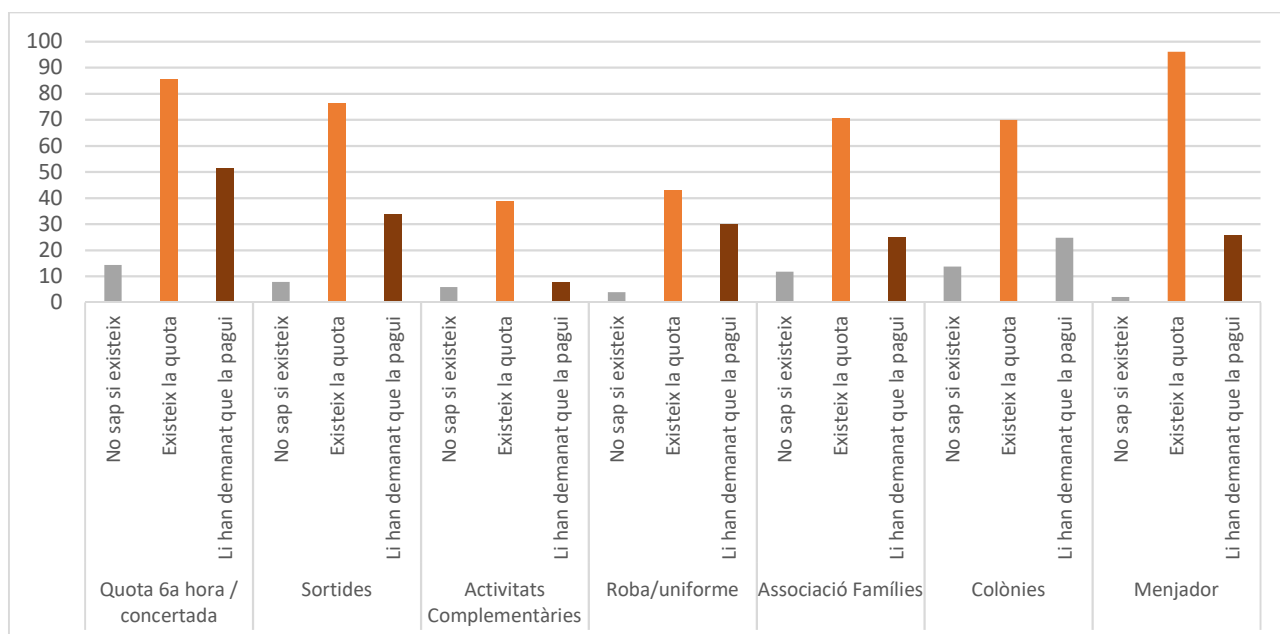
Mare PX – 1621E

En una segona categoria s'ubiquen els centres que no garanteixen la gratuïtat a l'alumnat del PX. En alguns casos el centre sol·licita el pagament de totes les quotes, en d'altres, només d'algunes. En tots dos casos es vulnera el principi de gratuïtat en què es fonamenta la distribució equilibrada del PX.

Els gràfics 4.5 i 4.6 mostren, d'una banda, que algunes famílies no són conscients del pagament de quotes en els centres i, per tant, desconeixen els beneficis que els comporta ser beneficiàries del PX. I, de l'altra, que la petició a les famílies del PX del pagament d'algunes quotes és freqüent. Un 51% de les famílies del PX de P4 afirmen haver estat requerides a assumir la quota de la 6a hora, 34% els costos de les sortides, un 30% el pagament de roba o uniforme, i entorn un 25% la quota de famílies, colònies i menjador. Les proporcions són semblants entre les famílies del PX de 2n d'ESO.

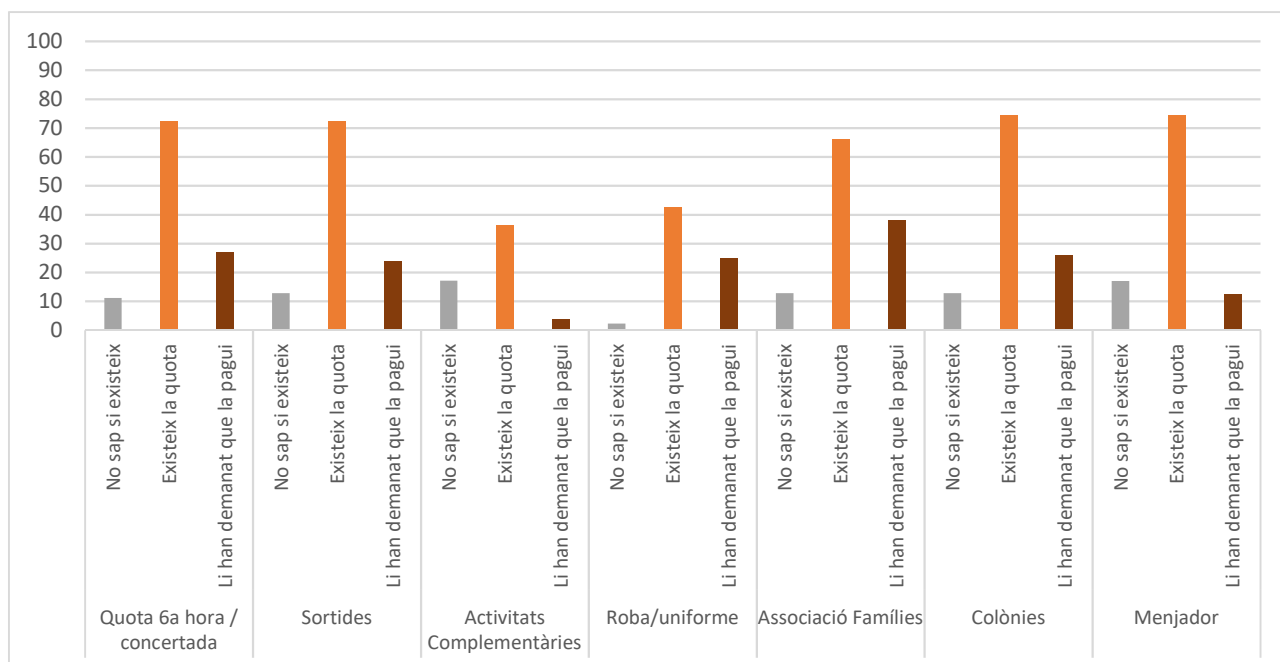
Avaluació Pla de Xoc contra la Segregació Escolar a Barcelona

Gràfic 4.5. Informació sobre quotes de famílies del PX de P4

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Gràfic 4.6. Informació sobre quotes de famílies del PX de 2n d'ESO

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

Aquest cobrament de quotes es tradueix, en alguns casos, en la no participació de l'alumnat beneficiari en aquestes activitats.

"No fue a ninguna excursión, si no tendría que haber pagado. El material, las excursiones, también la piscina. Las cosas que hacen hay que pagarlas. Ni ahora ni en primer curso. Solo entraba [gratis] el pago mensual y el comedor."

Mare PX – 1521E

En altres casos, però, els centres ofereixen a les famílies una "adaptació" de les quotes a les seves "possibilitats" de pagament. Es fa així un cobrament parcial d'alguna de les quotes (mensualitat, material, etc.). Aquesta es possiblement la més estesa de les pràctiques identificades. En el relat de les famílies s'observa el desconeixement de la gratuïtat com a benefici del PX i sovint es valora l'esforç dels centres educatius per facilitar el pagament.

"Sí, yo pago las excursiones. Aquí yo he de pagar equis cosas que a los que les tocó el plan en la pública no tienen que pagar. Aquí en tu mensualidad le suman esto, no es dinero en mano, la mensualidad son tanto pues este mes te llegarán 15€ por la excursión"

Mare PX – 1421A

Per part dels centres, s'argumenta la necessitat de fer les famílies corresponsables del procés educatiu i de visibilitzar que allò té un cost.

"Intentem amb totes les famílies que arriben establir algun acord. Per que no es real que un alumne no pagui res. Mira, no paguis 100€ però paga 5 cada més. Que se sentin l'escola seva i que col·laborin amb el que puguin. Hi ha casos que no es possible però d'altres que fan el que poden. Creiem que tot gratuït sense més... hem de buscar un punt entremig"

Direcció Centre Concertat

Els relats de les famílies permeten identificar una tercera pràctica dels centres respecte al cobrament de quotes. En alguns casos, davant la desinformació de les famílies beneficiàries del PX sobre els beneficis associats, les escoles realitzen el cobrament i, un cop les famílies reclamen, fan el retorn dels diners i inicien la garantia de la gratuïtat. S'obre així la porta a la discrecionalitat en el cobrament d'aquestes quotes. En alguns casos, però, el cobrament de quotes inicials es deu al desconeixement dels centres del procediment del PX. Durant el primer any d'implementació del programa, alguns centres van optar pel cobrament de les quotes i el seu retorn posterior, sense necessitat de reclamació per part de les famílies. Tot i que, fins i tot en aquests casos, la gratuïtat se segueix sense aplicar de forma completa.

"El año pasado tuve una entrevista y me dijeron te entra esto, pero no te entra el material, solo te cubre una parte. En total, tienes que pagar en el año ciento y algo, que lo dividimos entre 11 y pagué 11€ cada mes. Pero este año sólo he pagado 50€ de libros y nada más. (...) no me han explicado nada, pero dejaré de pagar y ya está"

Mare PX –1320I

Les direccions de centres educatius manifesten que la informació proporcionada a les famílies sobre la gratuïtat del menjador sovint és incompleta. Consideren que informar les famílies que tenen la beca menjador com a benefici associat a PX genera confusions, atès que l'accés a la beca s'ha de realitzar a través del procediment ordinari i en alguns casos les famílies donen per descomptat que el tenen ja concedit i no el demanen, fet que deixa famílies i centres en una situació complicada.

“Lo de la beca del menjador es una cosa que des del CEB s'hauria d'aclarir. Miri senyora o senyor, vostè està inclòs al PX però encara que surti a la llista, ha de demanar la beca de menjador. Però clar, si algú que està dins del PX però no ha demanat la beca et diu: jo ho tinc tot gratuït, em vull quedar a dinar. Des del CEB m'han dit que me puc quedar. Nosaltres que hem de fer? Qui ho paga això?”

Direcció Institut Públic

Des del CEB, en canvi, afirmen que el procés de sol·licitud de beca de menjador permet una revisió de les dades econòmiques de les famílies i, per tant, d'un ajust del PX.

En definitiva, les qüestions econòmiques s'erigeixen com un element central sobre el que cal incrementar el control i la informació. Actualment, son molts els centres que no estan complint amb el principi de gratuïtat i això suposa un problema central que cal abordar per que el PX funcioni de forma adequada.

4.2.3 L'alumnat d'ESO davant la gratuïtat

Entre l'alumnat de 2n d'ESO entrevistat és molt minoritari el coneixement del PX, com apuntàvem en apartats anteriors, per tant, són pocs els alumnes que coneixen els beneficis associats.

“Algunas son de pago pero mi madre no ha tenido que pagar nada por el Plan de choque. Solo sabía que me pagan las actividades y ya. Como un tipo de ayuda. No me han explicado más. Recibir esta situación me parece bastante bien por la situación que estamos viviendo ahorita. Que yo también pueda vivir la experiencia completa. Gracias a ese plan pude ir de colonias, que eran como 100 euros y no hubiese podido pagarlo”

Alumna PX 2n ESO Institut Públic

Una clara majoria de l'alumnat entrevistat afirma que les seves famílies assumeixen costos vinculats a la seva escolarització (material, excursions, activitats, etc). En alguns casos els alumnes manifesten tenir beca d'algun tipus però reduïda i que no cobreix totes les partides.

“Has d'anar a buscar el teu ordinador al Juny per estar preparat al Setembre. I l'has de pagar. A vegades també hem hagut de comprar materials o així. Al centre no ens donen res gratis”

Alumne PX 2n ESO Centre Concertat

“Aquí les excursions es paguen, el transport. Jo d'això no tinc beca, tinc beca de menjador. A inici de curs ens donen un paper i els pares ho paguen. Pels llibres hi ha una web on et donen llibres, tu pagues i te'ls porten, a final de curs els tornes perquè surt més econòmic”

Alumna PX 2n ESO Institut Públic

"Tinc beca de menjador però de material, no. La de menjador només dilluns i dimarts. La resta de dies s'ha de pagar, per tant me mare m'ha donat de baixa del menjador aquells dies"

Alumna PX 2n ESO Institut Públic

Alguns alumnes, minoritaris, són conscients d'obtenir de forma gratuïta material però ho atribueixen a una dinàmica general de l'escola, sense ser conscients que són objecte d'un programa per a la igualtat d'oportunitats.

"Tenemos libros y ordenador, y lo pone el cole. Pero si yo pudiera, les diría que cambiaran el ordenador, que ya toca"

Alumne PX 2n ESO Institut Públic

Alguns joves manifesten també conèixer o sospitar de l'existència d'altres joves que, com ells, tenen d'algun tipus d'ajuda al centre. Ja sigui per qüestions relatives a la vestimenta, al barri de procedència o als bens materials de que disposen, aquests es perceben mútuament la diferencia, almenys en alguns casos particulars. Si bé, no li donen major importància i ho viuen com un fet irrellevant.

"Seguramente hay otros chicos con beca... hay algunos que, con la ropa... eh, dicen, este lleva solo 20€ de bambas, ropa, etc., como mucho. Por eso digo eso"

Alumne PX 2n ESO Institut Públic

Un aspecte important entre l'alumnat que coneix el PX o que se sap alumnat becat és la confidencialitat, és a dir, que la resta de companys i companyes no sàpiguen de la seva situació. La por al rebuig o a l'assetjament emergeixen en el discurs d'aquests joves quan es planteja la situació, atès que identifiquen el risc d'estigma i l'etiquetatge.

"Los profes no dicen delante de nadie si uno tiene beca o no. Es que, si lo dicen, madre mía, que liada"

Alumne PX 2n ESO Centre Concertat

"Yo creo que hay alguno más en mi clase también [en PX], por la situación de su familia... Pero no lo sé, y eso también me gusta, porque me da cosa que sepan que tengo beca. Que lo dijese en clase me daría cosa. La profesora que se encarga de esto me llamó a parte y a nadie más"

Alumna PX 2n ESO Institut Públic

Aquest és també un aspecte destacat entre les direccions. En els centres de major composició social, per evitar l'estigmatització de l'alumnat i/o les famílies beneficiàries, mentre que en els centres de major complexitat social consideren que si les famílies no beneficiàries coneguessin qui és alumnat PX es crearien conflictes per la sensació de greuge o privilegi.

"No, no els hi hem dit res [a les famílies sobre el PX] per que ens van dir que no els hi diguéssim... i casi que millor així, que no ho sàpiguen. Per no estigmatitzar a les famílies o a les escoles. A la llarga pot fer més mal que no una altra cosa"

Direcció Centre Concertat

“Les famílies no saben qui és PX i qui no ho és i això ens evita conflictes”

Direcció Institut Concertat

4.2.4 La realització d'activitats extraescolars

PX contemplava en la seva primera edició la gratuïtat de les activitats extraescolars, si bé no es tractava d'un benefici directe del programa sinó d'una facilitació de la gestió per a l'accés a les subvencions ordinàries de l'Institut Barcelona. Aquestes subvencions no s'adrecen a l'alumnat de cycle infantil de forma que només l'alumnat del PX de 2n d'ESO n'era destinatari. També s'informava les famílies de l'accés gratuït als casals d'estiu.

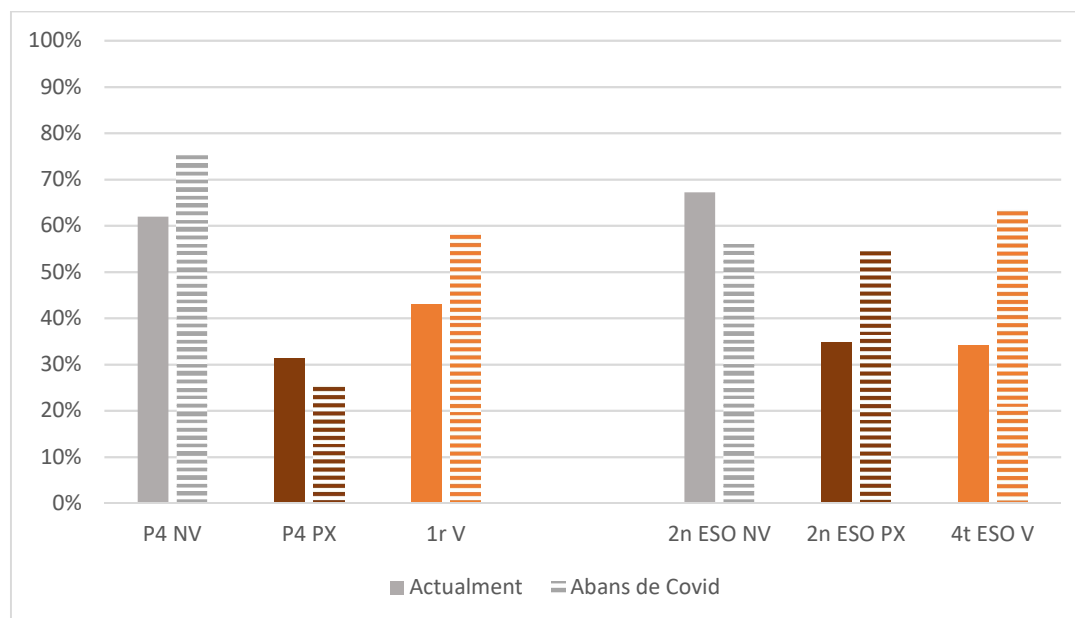
Entre les famílies del PX que tenen coneixement dels beneficis associats s'observen les modificacions com una reducció de l'abast del programa.

“El PX el van vendre molt maco. Això era un somni i s'ho van pensar, van treure el casal i després van treure l'extraescolars”

Mare PX – 1411C

La major part de famílies entrevistades manifesten no haver estat informades de l'existència de gratuïtat en les extraescolars i poques n'han fet ús. Cal tenir en consideració que l'alumnat del PX ha estat principalment escolaritzat durant els cursos afectats per la COVID. Tot i així, les diferències entre alumnat PX i alumnat no vulnerable són clares, com mostra el següent gràfic.

Gràfic 4.7. Participació en activitats extraescolars

Font: elaboració pròpia a partir de dades del qüestionari subministrat a famílies

La desinformació és també important entre els centres educatius. Alguns centres plantegen dubtes sobre la seva capacitat per proveir activitats extraescolars gratuïtes al seu alumnat del PX, malgrat que aquest no és un dels continguts del PX, i algunes famílies manifesten haver-se

beneficiat d'una rebaixa per ser PX en etapes que, a priori, no estan incloses en la convocatòria de subvencions de l'Institut Barcelona Esports.

"Por ser parte del PX me quedaban más baratas, no me acuerdo, tenía algún descuento però tenía que pagar algo. A mí me gustaría que fuera gratis porque estoy demostrando una situación de vulnerabilidad porque asumir 30€ a mí me marca la diferencia, tengo que elegir una única actividad. Me gustaría que mi hijo pudiera hacer inglés y eso, pero me parece un poco caro"

Mare PX – 1311FJ

"De les activitats extraescolars, només les esportives. Altres activitats, com la del Kid&Us, perdona la meva expressió, es una pijada organitzada per les famílies.... i només un 15% de les famílies la fa servir... per tant no podem donar gratuïtat aquí"

Direcció Centre Concertat

"No sé dir-te si les extraescolars estan cobertes o no. En principi sí que haurien d'estar cobertes. Això es va dir. Però no t'ho sé dir perquè no ho portem nosaltres i no t'ho he demanat"

Direcció Centre Concertat

4.2.5 El coneixement del PX per part de les famílies no vulnerables

Les famílies no beneficiàries entrevistades mostren, en la seva àmplia majoria, desconeixement sobre l'existència del PX, tant a la ciutat, en general, com a la seva escola, en particular. En aquest sentit, han estat poques les famílies que n'han sentit a parlar, i si bé pel nom algunes s'atreveixen a tractar d'imaginar què vol dir i ràpidament reconeixen la seva manca de informació o coneixement al respecte. Així doncs, no identifiquen ni infants ni famílies dels seus centres com a beneficiaris d'aquest programa. Les famílies sí que saben que algunes famílies són becades i, per tant, podrien encaixar amb el programa.

"No sé què és però m'ho puc imaginar"

Pare no PX – 2621V

"No sé si existe este programa en el cole. Sí que hay niños y niñas becados, eso sí, pero no sé más ni pregunto ni nada"

Mare no PX – 2611C

Del conjunt d'entrevistes realitzades a famílies no vulnerables, són pocs els casos en què han sentit a parlar del PX. Hi ha en general una elevada desinformació i es mostra una certa reticència davant un programa que interpreten com un risc per a l'escola i una pèrdua de capacitat de decisió per part de les famílies.

"En el centro hubo 'merder', sí. De un día para otro recogiendo firmas. Todos revolucionados. Que si ahora la escuela se va a volver pública... No sé. Hay que informar y hacer estos procesos más largos, graduales"

Mare no beneficiaria – 2620E

“He oído nombrarlo, sé que ha habido controversia, estaba el rollo este de si iban a dejar a los padres decidir o no pero no sé nada más, la verdad”

Mare no PX– 2320V

Un cop explicat el programa superficialment durant l'entrevista, les famílies, especialment les escolaritzades en centres concertats, mostren el seu descontent amb la iniciativa. Les crítiques s'adrecen principalment a l'impacte econòmic per als centres i per a les famílies no vulnerables d'aquestes centres.

“Clar, la concertada té uns números... i entenc que si un nen no paga, ho paga la resta, no? O qui ho paga això, la Gene? Perquè a mi no m'hauria d'afectar. Nosaltres també ens quedem al barri perquè no podem pagar una privada de 1.000€ al mes, que ni ganes tampoc eh?, però m'entens?”

Mare no PX – 2621B

Es plantegen dubtes també respecte a les dificultats d'integració social de l'alumnat vulnerable en els seus centres.

“Penso que la teoria és molt maca, però la realitat... No està tant en temes racials o d'orígens, sinó en temes de nivells. Si tu estàs en una classe sempre tindràs la por de que, clar, hi ha famílies que no saben ni espanyol [...] si tu tens el teu nen, que saps que podria estar avançant al ritme habitual, d'haver de fer un pas enrere. No és ben bé com prejudicis, perquè sap greu, però és molt difícil integrar aquests nens en aquesta normalitat quan tens aquesta problemàtica de base. És molt difícil. Està bé que s'obrin les escoles per evitar problemes futurs, però és molt difícil, jo ho veig utòpic”.

Pare no PX – 2521A

Finalment, un grup reduït de famílies mostren coneixement del PX, si bé, aquest no prové d'una experiència directa a l'escola sinó per la difusió mediàtica del projecte (premsa, televisió, etc.) o per la vinculació laboral dels progenitors amb l'àmbit educatiu, social o associatiu de la ciutat de Barcelona. En aquestes casos s'observa un major coneixement de la realitat socioeducativa de la ciutat i un posicionament més comprensiu respecte a la iniciativa. No obstant això, tampoc en aquests casos, les famílies entrevistades identifiquen infants o famílies del seu entorn escolar com a possibles beneficiaris del PX.

“Si lo conozco, sí, claro. Por el trabajo. Pero es una visión muy diferente a la de la lucha de los padres y las madres de otros colegios. Como con todo. La desinformación... y se rebotan muchos padres en el cole. Ahora, también es cierto que el PX tiene que existir, y también el cambio de mentalidad, pero cosas tan simples como la matrícula viva, si no lo explicas bien en centros donde no están acostumbrados... pues, ahora me va a llegar gente que no sé qué. O estas plazas ahora serán públicas porque equis. La desinformación”

Mare no PX – 2620E

“No, però sí que vaig llegir un article sobre la segregació a l'escola pública. A Poblenou, a les escoles públiques, no et trobes el mateix alumnat que a una pública al Besós, que està al costat. I crec que és bona idea. Jo veig poca diversitat, la veritat. A mi m'agradaria que hi hagués més diversitat”

Mare no PX – 2611M

4.3 La cobertura del PX un cop iniciat el curs

L'objectiu central del PX és la distribució equilibrada de l'alumnat i, per tant, el gruix més intens del programa es realitza abans del procés de preinscripció i matrícula. No obstant això, un cop iniciat el curs hi ha variacions en el nivell de cobertura del PX, ja sigui a través de la detecció en centre, de la incorporació al programa d'alumnat de matrícula viva o de les possibles baixes.

4.3.1 La detecció en centre

Un cop l'alumnat està matriculat als centres, el CEB demana a les direccions que, a través de les comissions socials, identifiquin l'alumnat vulnerable que no ha estat encara detectat. La identificació d'alumnat vulnerable en els cursos en què el PX està vigent ha de ser comunicada al CEB i si l'alumne compleix els requisits del programa es demana la seva incorporació al mateix.

La detecció en centre mostra alguns desajustos en la seva implementació. Així, les treballadores socials dels EAP, participants de les comissions socials dels centres educatius, coincideixen en assenyalar l'existència d'una important variació i discrecionalitat en aquest procés d'identificació de la vulnerabilitat.

"Hi ha direccions amb més o menys sensibilitat, així que un mateix cas pot ser vulnerable en un centre i no en una altra escola"

Treballadora Social EAP

"Hi ha escoles que normalitzen la vulnerabilitat, d'altres que eviten comunicar-ho per evitar problemes"

Treballadora Social EAP

En segon lloc, la incorporació a PX d'alumnat que no ha estat objecte de redistribució expressa un problema de disseny, atès que la concessió de la gratuïtat un cop que s'ha iniciat el curs, si bé es pot entendre com una política per a la igualtat d'oportunitats, no té efectes per a la reducció de la segregació. La inclusió com a beneficiaris del PX d'alumnat que ha estat objecte de redistribució i alumnat que no ho ha estat, planteja dubtes sobre la possibilitat d'analitzar l'impacte del programa.

Si els beneficis del PX es vinculen a l'acceptació de la redistribució per a uns alumnes, la possibilitat d'entrar al programa un cop iniciat el curs sense haver estat objecte de redistribució pot ocasionar un greuge respecte a l'alumnat que havia estat pre-assignat, no havia acceptat la plaça i, per tant, havia quedat exclòs dels beneficis del programa.

Finalment, la detecció en curs ha obert la porta a dinàmiques que redueixen l'efectivitat del PX. Com s'ha apuntat en el capítol 3, des de les pròpies oficines d'escolarització s'ha animat a la preinscripció com a alumnat ordinari per evitar la redistribució davant la possibilitat d'obtenir les ajudes un cop iniciat el curs.

"Si queréis entrar en esa escuela, mejor no marquéis NESEB y después ya pedís la beca"

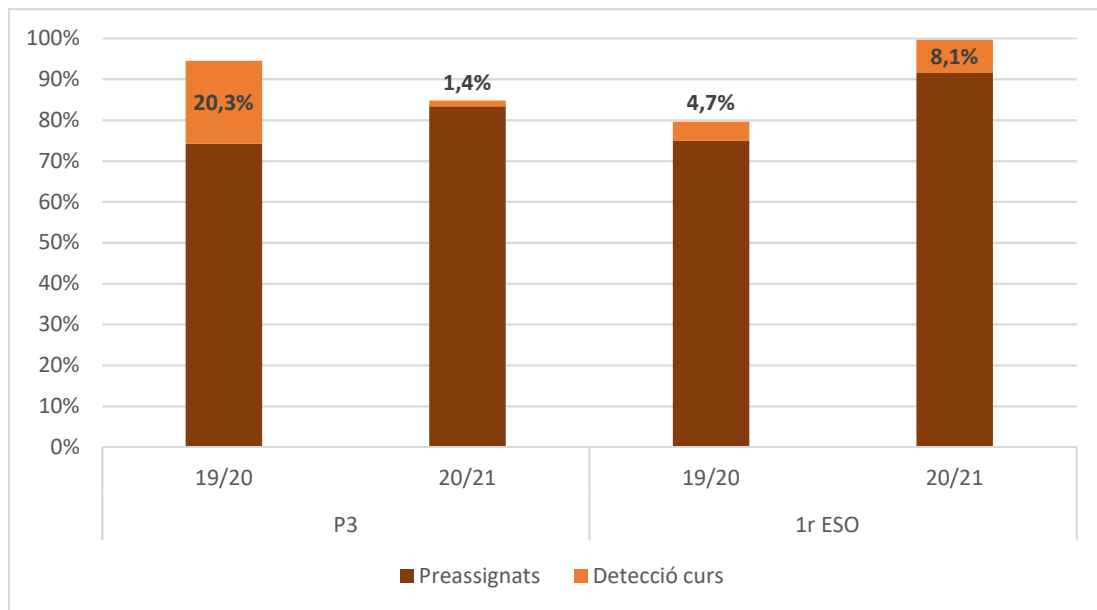
Treballadora Social [Oficina d'Escolarització]

“Tienen prioridad los de tipo A, pero si sois B os pueden convertir una plaza ordinaria en plaza B”

Treballadora Social [Oficina d'Escolarització]

Les dades de detecció en curs (sense tenir en compte la matrícula viva que veurem en el següent punt) van ser més elevades a P3 per al curs 2019/2020 que per al curs 2020/2021, mentre que a l'ESO el segon any de vigència del programa la detecció en curs experimenta un increment a l'ESO. Les millores en la pre-assignació i un possible efecte derivat de les dificultats de detecció en el curs 2020/2021 poden explicar aquesta diferència.

Gràfic 4.8. Percentatge d'alumnes PX pre-assignats i detectats en curs respecte el total d'alumnat del PX de P3 i 1r d'ESO dels cursos 2019/2020 i 2020/2021

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

4.3.2 La matrícula viva

A Barcelona hi ha entre un 20 i un 25% d'admissió d'alumnat fora del període ordinari. Aquesta escolarització tardana comporta dificultats per a la distribució equilibrada. La reserva de places desapareix un cop s'ha realitzat la matrícula ordinària i les vacants no es troben repartides de forma equilibrada entre els diferents centres de la ciutat.

Segons el CEB, els criteris d'escolarització de la matrícula viva són els mateixos que durant la preinscripció ordinària però amb una disponibilitat de places més reduïda. La cerca d'una reducció de la segregació ha aconsellat l'acompanyament del PX d'altres mesures de planificació i gestió de l'oferta educativa. Així, durant la preinscripció i matrícula no s'autoritzen increments de ràtio, si hi ha disponibilitat de places a la zona, amb l'única excepció de l'escolarització d'alumnat vulnerable en escoles de poca complexitat, per tal de reduir la concentració de vacants en alguns centres.

Aquest supòsit és aplicat també durant la matrícula viva, on es prioritza l'increment de ràtio en escoles de baixa complexitat davant les vacants en escoles d'elevada complexitat. Es limita així la pràctica que havia guiat l'escolarització de la matrícula viva en centres amb vacants i que

incrementava la segregació escolar a la ciutat. Actualment l'assignació de plaça es realitza de forma centralitzada, a través de la consola d'assignació. No es tracta d'un procés automatitzat però la consola permet la introducció de factors d'assignació com l'existència de recursos al centre per a l'atenció a la diversitat (aules d'acollida), el volum de NESEB al centre i al nivell, si s'han fet assignacions en els quinze dies previs o la disponibilitat de marge per a l'increment de ràtio, entre d'altres. El factor de la proximitat és important, atès que l'assignació es fa per zona educativa (ampliable quan són famílies que viuen en la frontera de dues zones). L'objectiu és reduir l'impacte de la matrícula fora de termini sobre la segregació escolar de cada zona. Cal matisar, però, que durant el curs 2020/2021 no s'han fet increments de ràtio, ateses les limitacions d'ocupabilitat de les classes per la Covid-19.

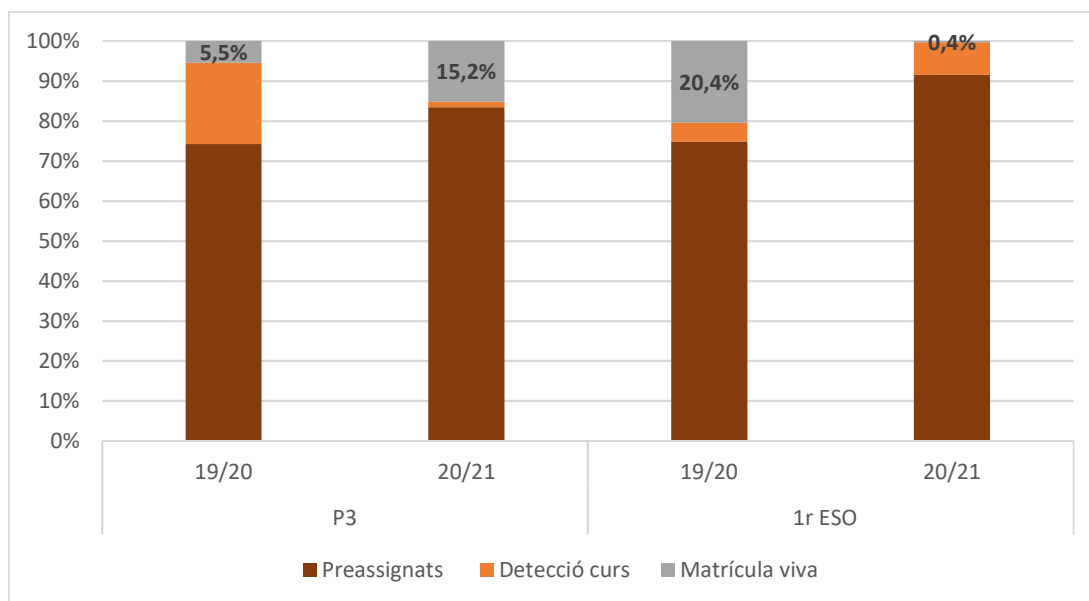
La implementació del PX ha suposat alguna modificació en el procés d'escolarització de la matrícula viva. Per al curs 2019/2020 una tècnica del CEB va fer entrevistes a les famílies de matrícula fora termini i per al curs 2020/2021 es va incorporar una treballadora social de Progress, el que ha suposat un increment de la capacitat de detecció. El personal tècnic de les oficines d'escolarització han estat formades per a realitzar un cribratge a través de formularis que permetin la pre-identificació de l'alumnat vulnerable. En el capítol 2 hem tractat les limitacions observades en aquest procés. El fet que durant el curs el volum de famílies a atendre és menor i que el personal de les oficines és plantilla estable del CEB podria comportar una millora en el funcionament, respecte a allò observat durant la preinscripció.

Un cop identificades les famílies potencialment vulnerables, la treballadora social de Progress realitza una entrevista personal, on al marge de la detecció de la vulnerabilitat i possible inclusió en PX, es tracta la preferència de centres i les possibles limitacions per a la mobilitat. Amb aquesta informació i les dades de centres disponibles a la consola d'assignació, un treballador del CEB s'encarrega de l'assignació cas per cas.

D'igual forma que amb l'alumnat pre-assignat durant el procés ordinari, les famílies reben una proposta d'escolarització amb l'objectiu d'assolir una distribució equilibrada. Per tant, el disseny de l'assignació de plaça de l'alumnat de matrícula viva planteja coherència amb el PX i la incorporació d'aquest alumnat al programa. A diferència d'allò observat en el cas de la detecció en curs, no és problemàtic per a l'avaluació.

Les dades d'alumnat PX escolaritzat fora del període ordinari d'inscripció mostren una lògica contrària a allò observat amb la detecció en curs. L'entrada al programa d'alumnat de matrícula viva ha estat més elevada a P3 per al curs 2020/2021 que per al curs 2019/2020, mentre que a l'ESO el segon any de vigència del programa la detecció en curs experimenta una reducció notable (del 20,4% al 0,4%).

Gràfic 4.9. Percentatge d'alumnes PX pre-assignats, detectats en curs i matrícula viva respecte el total d'alumnat del PX de P3 i 1r d'ESO dels cursos 2019/2020 i 2020/2021

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

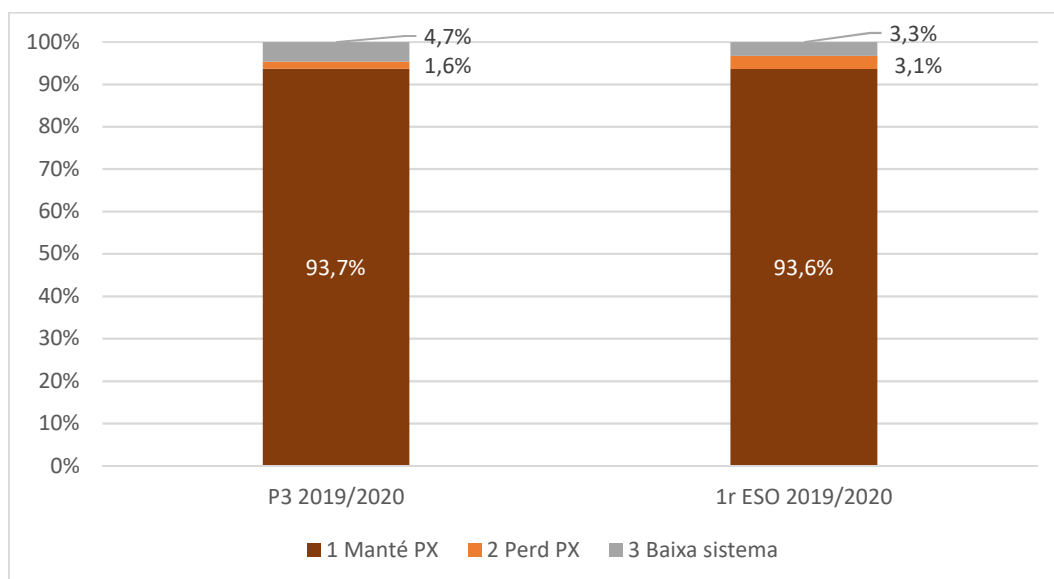
Cal tenir en consideració que la matrícula viva no es distribueix de forma equilibrada a totes les zones de la ciutat i són les zones amb major vulnerabilitat les principals receptores.

4.3.3 Les baixes del PX

El PX actua principalment en els moments d'entrada al sistema educatiu, P3 per a l'escola infantil i primària i 1r d'ESO a la secundària. No obstant això, l'èxit del PX per a garantir una distribució equilibrada de l'alumnat vulnerable depèn del manteniment d'aquesta distribució al llarg de l'escolarització dels alumnes beneficiaris, així com de la revisió i adequació de la condició de vulnerabilitat o situació de risc socioeconòmic que identifica l'alumnat objectiu del PX al llarg del temps.

Les dades de retenció de beneficiaris del PX del curs 2019/2020 en passar al curs 2020/2021 se situen entorn el 93,7% tant a P4 com a 2n d'ESO. S'observen, però, unes lleugeres diferències pel que fa a la baixa del sistema. A P3 el 4,7% de les famílies que han sortit del PX ho han fet perquè ja no estan escolaritzades a la ciutat, un 3,3% en el cas de l'alumnat de secundària. Un 1,6% de les famílies de P3, malgrat seguir escolaritzades a la ciutat han deixat de ser-ne beneficiàries, un 3,1% en el cas de l'ESO.

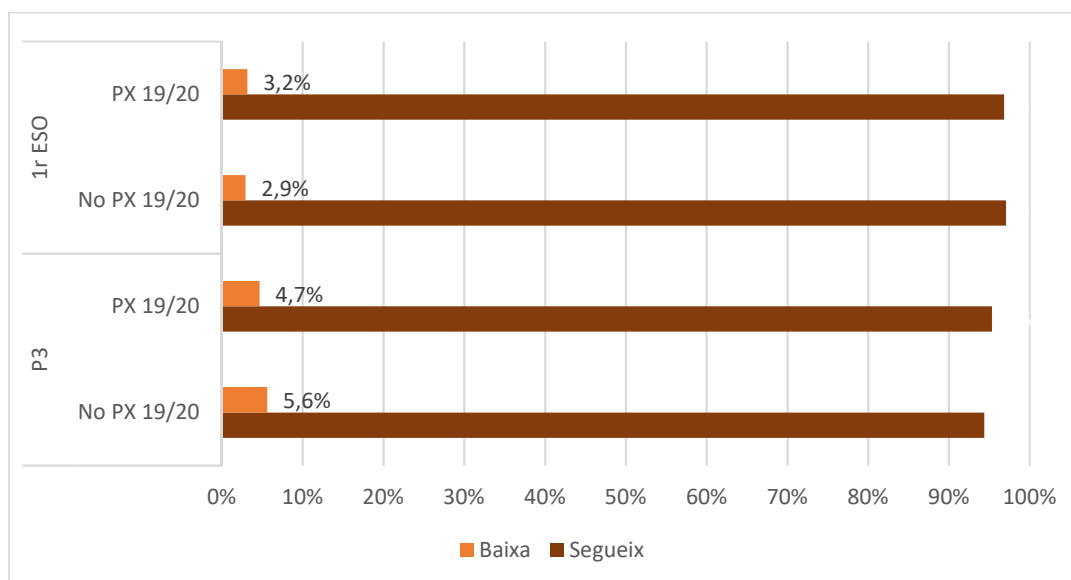
Gràfic 4.10. Retenció de beneficiaris del PX durant el curs 2020/2021

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Les xifres de baixes del sistema educatiu de la ciutat de Barcelona no presenten grans diferències entre la població beneficiària i no beneficiària del PX. A 2n d'ESO un 3,2% de l'alumnat beneficiari ha deixat d'estar escolaritzat a la ciutat, un 2,9% entre l'alumnat no beneficiari. A P4, les baixes han estat d'un 4,7% de l'alumnat del PX i un 5,6% del no beneficiari.

Gràfic 4.11. Manteniment o sortida del sistema educatiu de Barcelona

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Entre l'alumnat del PX del curs 2019/2020 que manté la condició de beneficiari s'han produït en alguns pocs casos canvis de centre. Les taules 4.1 i 4.2 recullen aquestes poques modificacions en funció de la titularitat del centre on l'alumne estava matriculat el curs 2019/2020 i el curs 2020/2021. El gruix més important de matrícules s'ha produït entre centres públics, tot i que hi ha hagut també moviments entre titularitats.

Taula 4.1. Modificacions de matrícules d'alumnat beneficiari del PX de P4

		Curs 2020/2021	
		Centre Concertat	Centre Públic
Curs 2019/2020	Centre Concertat	2	4
	Centre Públic	7	22

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Taula 4.2. Modificacions de matrícules d'alumnat beneficiari del PX de 2n d'ESO

		Curs 2020/2021	
		Centre Concertat	Centre Públic
Curs 2019/2020	Centre Concertat	3	1
	Centre Públic	3	2

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Si bé les dades de registre no recullen la justificació de la modificació, des del CEB s'afirma que les modificacions autoritzades responen en més del 90% a canvis de domicilis i el manteniment en el PX requereix que l'alumne ocupi en el nou centre també plaça de reserva.

La modificació de la situació de vulnerabilitat pot comportar la sortida del PX però el disseny del programa no és clar respecte a l'abast d'aquesta modificació ni les conseqüències que per a la família pot tenir el fet de perdre els beneficis del PX durant l'escolarització. Aquest és un element que els EAP han plantejat en les entrevistes com a element de preocupació. Atès que PX detecta a partir de Fons Social i aquest és un fons adreçat a persones d'elevada vulnerabilitat econòmica, una millora en la situació i sortida del programa no implica la capacitat per assumir els costos d'escolarització de les escoles a què aquestes famílies han estat derivades. Es fa necessària una reflexió sobre la vigència del PX i la seva adaptació als canvis socioeconòmics de les famílies.

4.5 Punts forts i punts febles del desplegament del PX al llarg del curs

Punts forts	Punts febles
✓ Bona integració d'alumnat i famílies en els centres	X Part dels centres no comparteixen l'objectiu del PX
✓ No estigmatització de famílies	X Informació no sempre clara ni actualitzada
✓ Satisfacció de famílies amb els centres	X Risc increment desafecció escolar i absentisme
✓ Finançament addicional als centres per a l'atenció a la diversitat	X Possible sentiment de desenaix d'algunes famílies
✓ Ampliació de la detecció de vulnerabilitat durant el curs	X Falta de comprensió i reticències de famílies no vulnerables
✓ Detecció en curs permet millorar la detecció en el cas de futurs germans a escolaritzar	X Disconformitat amb terminis de pagament de les places del PX
✓ Manteniment dels criteris de distribució equilibrada durant la matrícula fora de termini	X Modificacions gestió d'ajudes no sempre clares
✓ Avaluació de la vulnerabilitat de tot l'alumnat escolaritzat fora de termini	X Pagament a partir del 3r alumne PX
✓ Elevat percentatge de retenció en el programa	X Desajust entre funcionament dels centres i requisits gratuïtat PX
	X Cobrament a famílies del PX (no gratuïtat efectiva)
	X No participació de famílies PX en activitats complementàries, excursions i/o colònies
	X Detecció realitzada un cop iniciat el curs i sense possibilitat de redistribució
	X Discrecionalitat dels centres en la detecció en curs
	X Problemes per adaptar quotes escoles a la gratuïtat del PX (especialment centres màxima complexitat)
	X Manca de protocol per a la detecció en curs (arbitrarietat segons escoles)
	X Falta de claredat per a la continuïtat/baixa del programa

5. Efectes del Pla de xoc sobre la segregació escolar: primers indicis

Els efectes d'un Pla que s'ha posat en marxa fa poc més de dos anys no es podran fer evidents fins que hagi transcorregut un període més llarg de temps. Cal tenir en compte que l'aplicació del Pla és progressiva any rere any en els nivells d'educació infantil i primària i de secundària. Aquesta progressió explica que en els dos anys d'aplicació del Pla, l'alumnat beneficiari s'ha limitat a dos cursos l'any 2019/2020 i quatre cursos el 2020/2021, d'un total de tretze cursos potencials. Així mateix, un dels objectius del Pla de xoc és el de l'augment de la seva cobertura a partir de millores progressives en la identificació d'alumnat vulnerable. Els canvis introduïts pel CEB en la detecció d'alumnat vulnerable han fet augmentar notablement la capacitat d'identificació de necessitats educatives, en comparació amb la mitjana de necessitats educatives del conjunt del sistema educatiu de Catalunya. Sens dubte, les progressives millores en la detecció poden tenir efectes potencials en la reducció de la segregació escolar en un futur proper, però no immediat. En aquest aspecte, el desplegament del nou Decret 11/2021, de 16 de febrer, de la programació de l'oferta educativa i del procediment d'admissió en els centres del Servei d'Educació de Catalunya, suposarà un instrument clau que reforçarà la línia endegada pel CEB en els darrers anys.

El disseny d'un Pla que haurà de tenir efectes a mig i llarg termini no exclou, en tot cas, la possibilitat d'observar els primers indicis en la capacitat o no d'aquest instrument per reduir la segregació escolar de l'alumnat vulnerable a la ciutat. El disseny del PX cerca la reducció de la segregació escolar dins les zones amb l'objectiu de reduir la desigualtat sense sacrificar el valor de la proximitat. En aquest capítol ens ocuparem de mesurar si hi ha indicis d'aquesta reducció. Amb tot, una millora de la redistribució intrazonal de l'alumnat vulnerable pot tenir efectes agregats sobre la reducció de la segregació escolar al conjunt de la ciutat. Per aquesta raó, comencem aquest capítol explorant el comportament dels indicadors de segregació escolar en el conjunt de la ciutat tant del conjunt d'alumnat vulnerable com de l'alumnat beneficiari des de l'any anterior a l'aplicació del Pla de xoc fins l'actualitat. En l'apartat següent avaluarem el comportament de la segregació escolar de l'alumnat beneficiari en les zones d'educació infantil i primària i en les zones de secundària. Aquesta anàlisi ens permetrà després explorar els factors que expliquen les raons del comportament desigual dels indicadors de segregació escolar en algunes zones educatives. En particular, observarem el pes clau que té 'l'efecte germans' per explicar augments o no de la segregació escolar. Com en els altres casos, tancarem aquest capítol recollint els punts forts i febles relatius a l'eficàcia del PX per reduir la segregació escolar.

Una consideració final que cal realitzar té a veure amb la cautela amb la qual cal interpretar els indicadors que es mostren en aquest capítol. El baix nombre en termes absoluts d'alumnes beneficiaris del conjunt del Pla pot provocar modificacions sobtades en els índexos de segregació, especialment quan la unitat d'anàlisi són les zones educatives. Algunes de les alteracions que s'observen en aquests moments poden desaparèixer a mesura que el PX estengui la seva cobertura. L'anàlisi micro d'algunes zones ens permetrà interpretar alguns canvis i matisar alguns resultats.

5.1 La segregació escolar al conjunt de la ciutat

Les taules 5.1 a 5.4 recullen indicadors de segregació escolar de l'alumnat vulnerable i de l'alumnat beneficiari de P3 i de 1r d'ESO al llarg dels anys d'aplicació del programa. Les dades es presenten pel conjunt de la ciutat, abans d'oferir les dades per zones educatives, que recordem és el nivell on s'hauria d'esperar una reducció de la segregació escolar més elevada. En el cas de P3, les dades agregades ens mostren un comportament dels indicadors de desigualtat en la

distribució (dissimilitud i Gini), de significativa reducció de l'alumnat vulnerable entre el curs 2018/2019 i 2019/2020 i un molt lleuger repunt el curs 2020-21. La taula 5.2, en canvi, corresponent a l'alumnat beneficiari, ens mostra un punt de reducció en els índexs entre el curs 2019/2020 i 2020/2021. Per bé que, com era d'esperar tenint en compte el pes de l'alumnat beneficiari en el conjunt de la ciutat, la reducció és mínima, cal destacar la tendència a la baixa en comparació al repunt que experimenta el conjunt de l'alumnat vulnerable.

Taula 5.1. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat vulnerable de P3, Barcelona.

Curs	Número de centres	Alumnat total	Índex de dissimilitud	Índex de Gini
2018-19	343	12975	0.53	0.70
2019-20	343	12879	0.48	0.65
2020-21	341	12046	0.49	0.66

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Taula 5.2. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat beneficiari del PX de P3, Barcelona.

Curs	Número de centres	Alumnat total	Índex de dissimilitud	Índex de Gini
2019-20	344	12879	0.47	0.64
2020-21	341	12046	0.46	0.63

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

En el cas de l'alumnat d'ESO (taules 5.3 i 5.4), el comportament dels índex de segregació és netament a la baixa. Cal destacar especialment la forta caiguda en els índex de 2019/2020 a 2020/2021. Sens dubte, l'augment de l'alumnat identificat com a vulnerable explica el diferent comportament de l'índex d'un curs a un altre. En tot cas, com passa a P3, els índex de segregació escolar de l'alumnat beneficiari del Pla de xoc són lleugerament inferiors als observats pel conjunt de l'alumnat vulnerable. S'observa així un lleuger efecte positiu del Pla de xoc sobre la reducció de la segregació escolar. Aquests efectes fa pensar que pot millorar amb nivells de cobertura superior i amb millores en la capacitat de detecció de l'alumnat vulnerable.

Taula 5.3. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat vulnerable de 1r d'ESO, Barcelona.

Curs	Número de centres	Alumnat total	Índex de dissimilitud	Índex de Gini
2018-19	216	14419	0.53	0.70
2019-20	216	14398	0.51	0.67
2020-21	219	14606	0.39	0.54

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Taula 5.4. Indicadors de segregació escolar de l'alumnat beneficiari del PX de 1r d'ESO, Barcelona.

Curs	Número de centres	Alumnat total	Índex de dissimilitud	Índex de Gini
2019-20	216	14398	0.47	0.62
2020-21	219	14606	0.38	0.52

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Aquesta lleugera tendència a la reducció de la segregació escolar no es tradueix, però, en una convergència dels nivells de complexitat mitjana dels centres on s'escolaritza l'alumnat vulnerable i el no vulnerable, ni de l'alumnat beneficiari del PX i no beneficiari. La taula 5.5 ens mostra un comportament com l'increment generalitzat del nivell de vulnerabilitat que s'observa els darrers anys es trasllada a un empitjorament de les condicions socials dels centres, especialment a P3.

Taula 5.5. Índex de Composició dels centres d'alumnat vulnerable i PX de P3 i 1r ESO

	18-19			19-20			20-21		
	No Vul	Vul	Total	No Vul	Vul	Total	No Vul	Vul	Total
P3	81,6	58,6	79,4	80,0	57,9	77,9	78,2	53,9	75,8
1r ESO	86,7	68,3	84,8	85	68,1	83,1	83,2	69,6	81,5
	No PX			PX			No PX		
	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total	No PX	PX	Total
P3	79	59	78	77	55	76	77	55	76
1r ESO	84	70	83	83	70	82	83	70	82

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

El nivell de composició escolar dels centres⁷ (mitjana d'índex de composició dels centres educatius que oscil·la entre 0 i 100) experimenta un empitjorament generalitzat a la ciutat entre els cursos 2018/2019 i 2020/2021, el que mostra un increment de la vulnerabilitat social a la ciutat. Aquesta davallada afecta especialment l'alumnat de P3 i es tradueix per a l'alumnat no vulnerable en un descens de 3,5 punts (de 81,6 a 78,2) i de 4,5 en el cas d'alumnat vulnerable (de 58,6 a 53,9). Entre l'alumnat de l'ESO, si bé la mitjana de complexitat dels centres on s'escolaritza l'alumnat no vulnerable passa de 86,7 punts a 83,2; en el cas de l'alumnat vulnerable no només no hi ha una reducció sinó que millora lleugerament l'índex de composició i passa de 68,3 punts a 69,6. Les dades sobre composició social dels centres on s'escolaritza l'alumnat de Pla de Xoc mostren per a P3 la mateixa davallada observada per al conjunt d'alumnat vulnerable, mentre que a l'ESO no s'observa cap modificació (si bé la composició social mitjana del conjunt de centres baixa en els tres anys considerats). Un cop més, el superior nivell de cobertura del PX a ESO sembla traduir-se en un millor comportament de la composició social dels centres, en aquest cas en una superior resistència a la davallada generalitzada de la complexitat social dels centres educatius.

5.2. Segregació escolar per zones educatives

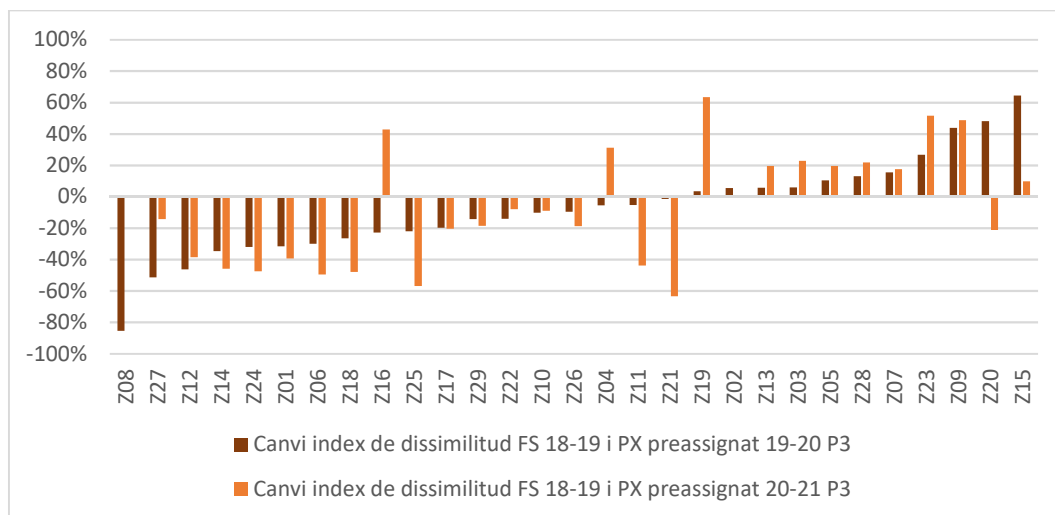
Les millores en la detecció i l'augment de la reserva de places a la majoria de zones educatives s'ha de traduir en millores en la segregació escolar intra-zones en els anys d'aplicació del Pla. Els gràfics 5.1. i 5.2 presenten els canvis respecte el curs 2018-19 en els índex de dissimilitud en els dos anys d'aplicació del PX per als nivells de P3 i 1r d'ESO. La comparació s'efectua considerant l'alumnat beneficiari del Fons social el curs 2018-19, el qual hauria estat hipotèticament beneficiari del Pla en cas d'haver-se aplicat. El gràfic 5.1 mostra que el PX ha aconseguit millorar la distribució de l'alumnat beneficiari a la majoria de les zones educatives, però no ha pogut ser efectiu en unes altres, mentre que en algunes la direcció de la segregació escolar canvia d'una any a un altre.

⁷ Aquest és un factor de composició escolar construït a partir de la proporció a cada escola d'alumnat amb pares amb estudis universitaris, amb nacionalitat espanyola i proporció d'alumnat no receptor de beca de menjador del 100%. L'índex té un rang de 0 a 100. Els valors més elevats expressen una composició social més afavorida. La metodologia d'estimació és robusta amb diferents mètodes d'estimació, entre el quals BoT, mitjana geomètrica, IPF factor i PCA.

Les tendències observades cal interpretar-les amb cura per diverses raons. En primer lloc, en la mesura que la cobertura del PX és encara baixa, el nombre d'alumnes beneficiaris és, en algunes zones també força baix. L'índex de dissimilitud és particularment sensible a la mida dels grups i, per tant, canvis relativament petits en nombres absoluts poden alterar l'índex de manera significativa. En segon lloc, els canvis en l'índex poden estar motivats per alteracions en el nombre de centres que es puguin produir d'un any a un altre. La desaparició o aparició d'una escola en una zona pot modificar el comportament de l'índex també de manera notable. Finalment, ja hem assenyalat que 'l'efecte germans' és especialment important a P3, i que aquest efecte es concentra especialment en les zones més vulnerables. La presència de germans redueix fortament la capacitat distributiva del Pla i altera també el comportament de l'índex.

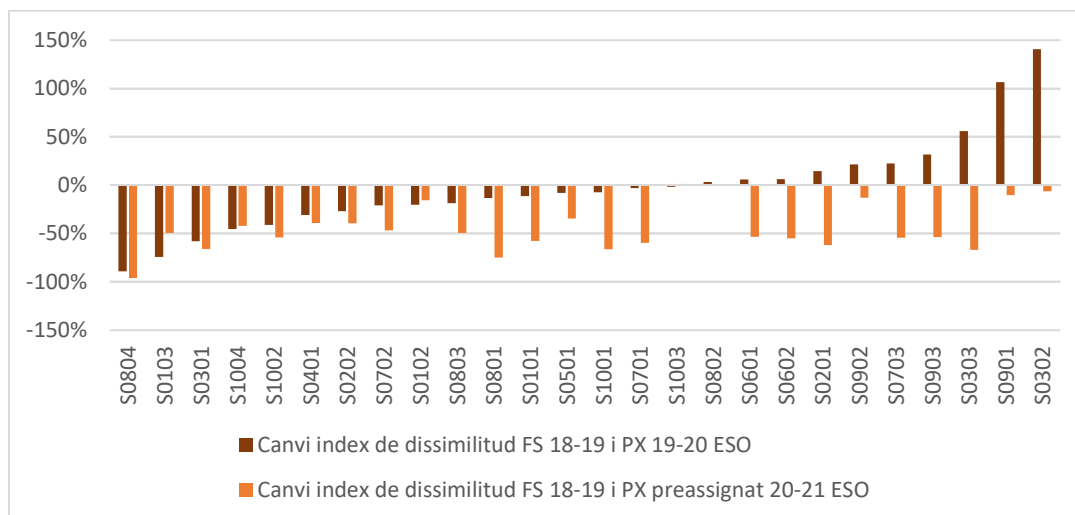
Aquestes consideracions permeten entendre que el gràfic 5.1 tingui un comportament invers en el dos anys d'aplicació del PX en algunes zones (és a dir, amb un any d'augment i l'altre de reducció o a la inversa), com és el cas de la Z20, Z18 o Z4. Així mateix, el gràfic mostra un augment notable de la segregació escolar a la Z9, Z23 i Z15. Finalment, en la majoria de zones es poden observar una tendència a la reducció de la segregació o una estabilitat de l'índex.

Gràfic 5.1. Canvi relatiu de l'índex de dissimilitud per als dos anys d'aplicació del PX, P3

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Gràfic 5.2. Canvi relatiu de l'índex de dissimilitud per als dos anys d'aplicació del PX, 1r d'ESO

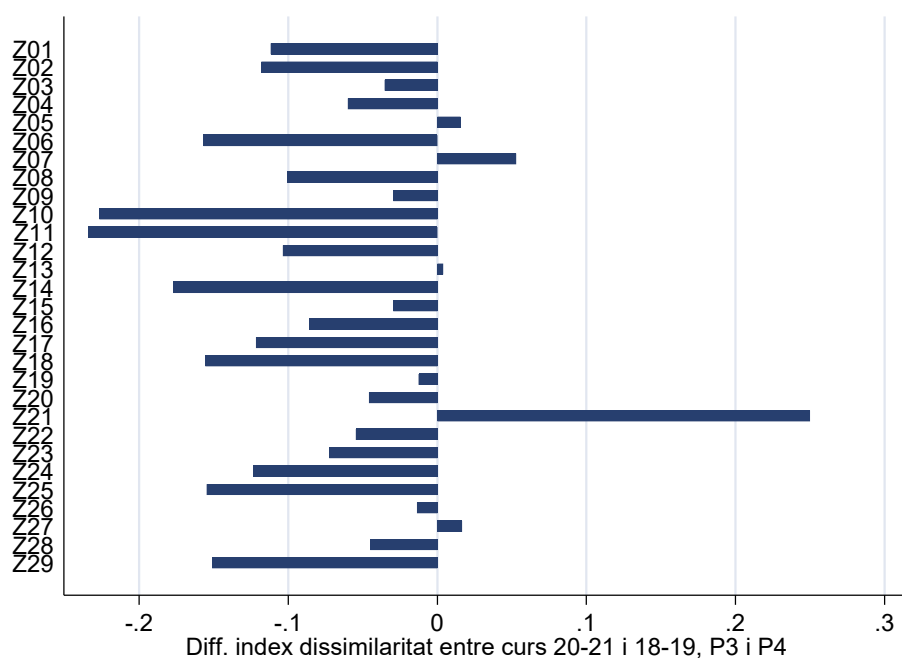

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

El gràfic 5.2 -corresponent a 1r d'ESO- reflecteix en canvi una millora generalitzada de la situació de la segregació escolar el curs 2020-21. Els increments observats en algunes zones en el primer any d'aplicació del Pla passen a ser reduccions o estabilització de l'índex en el segon any. Són dues les raons que expliquen el millor comportament dels índex de segregació escolar a secundària. En primer lloc, una major capacitat de detecció i de cobertura del Pla (o dit d'una altra manera, un major nombre absolut de beneficiaris). En segon lloc, com hem vist al capítol 3, un 'efecte germans' sensiblement menor del que s'observa a P3. El bon comportament de la reducció dels índex de segregació a ESO convida a pensar doncs en que tant els augments de detecció (cobertura) com la reducció o neutralització de "l'efecte germans" poden ser factors determinants per millorar la situació de la segregació escolar en zones educatives on encara es manté alta.

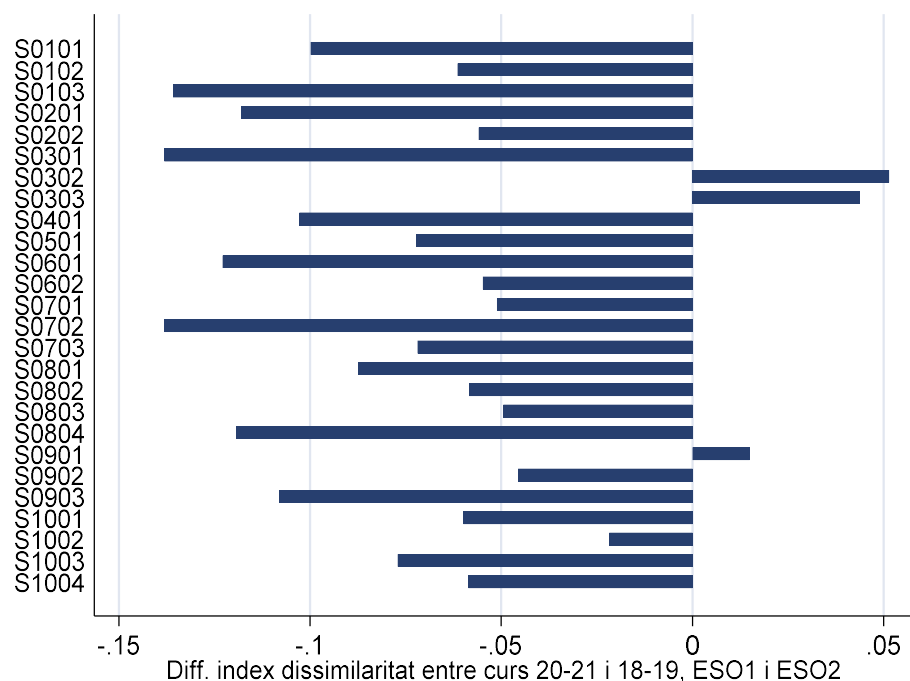
Una manera alternativa d'estudiar el canvi en els índexs de dissimilitud és a partir de l'agregació de tot l'alumnat beneficiari del PX el curs 2020-21 (és a dir, P3 i P4 en el nivell d'infantil i 1r i 2n d'ESO en el nivell de secundària). L'agregació amplia el nombre de beneficiaris tant del fons social (en el grup de control) com del PX (en el grup de tractament). En la mesura, com hem assenyalat, que l'índex de dissimilitud fortament sensible al numero d'unitats sobre els quals es realitzen els càlculs, l'augment d'unitats ens pot proporcionar unes dades més fiables de la tendència per zones. Aquests càlculs poden també presentar biaixos derivats dels possibles canvis de grups i de centres (més probables en considerar dos nivells educatius enlloc d'un). Els gràfics 5.3 i 5.4 presenten els canvis en els índex de dissimilitud pels nivells de P3 i P4 i pels de 1r i 2n d'ESO, respectivament. En aquest cas, s'observa una davallada dels índex pràcticament generalitzada en totes les zones. Les úniques excepcions a la tendència general són la Z21 (+0.208), la Z07 (+0.038) a infantil i les zones S0302, S0303 i S0901. En el cas de la Z21, d'una banda, es passa de 3 a 2 centres (amb la creació d'un institut-escola). Malgrat aquest podria ser un factor que faci augmentar la segregació escolar, una mirada més micro permet observar que en aquesta zona hi ha un efecte significatiu de la presència de germans (amb 9 dels 12 alumnes del PX preassignats). En el cas de la Z07, el problema es deriva de la baixa detecció d'alumnat beneficiari en aquesta zona. De fet, l'alumnat beneficiari no arriba a cobrir la reserva de places mínima establerta (2 alumnes per grup) i els 12 alumnes beneficiaris es distribueixen en només 6 dels 16 centres de la zona. En el cas de secundària, a tall d'exemple, la S302 augmenta la seva segregació escolar a causa de l'escolarització desequilibrada entre els dos instituts de la zona, tot i l'augment d'un grup de 1r d'ESO en un d'ells (que afavoreix la reducció de la segregació).

Gràfic 5.3. Diferència en l'índex de dissimilitud entre alumnat de P3 i P4 del fons social (2018-19) i alumnat beneficiari del PX, per zones educatives

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

Gràfic 5.4. Diferència en l'índex de dissimilitud entre alumnat de 1r i 2n d'ESO del fons social (2018-19) i alumnat beneficiari del PX, per zones educatives

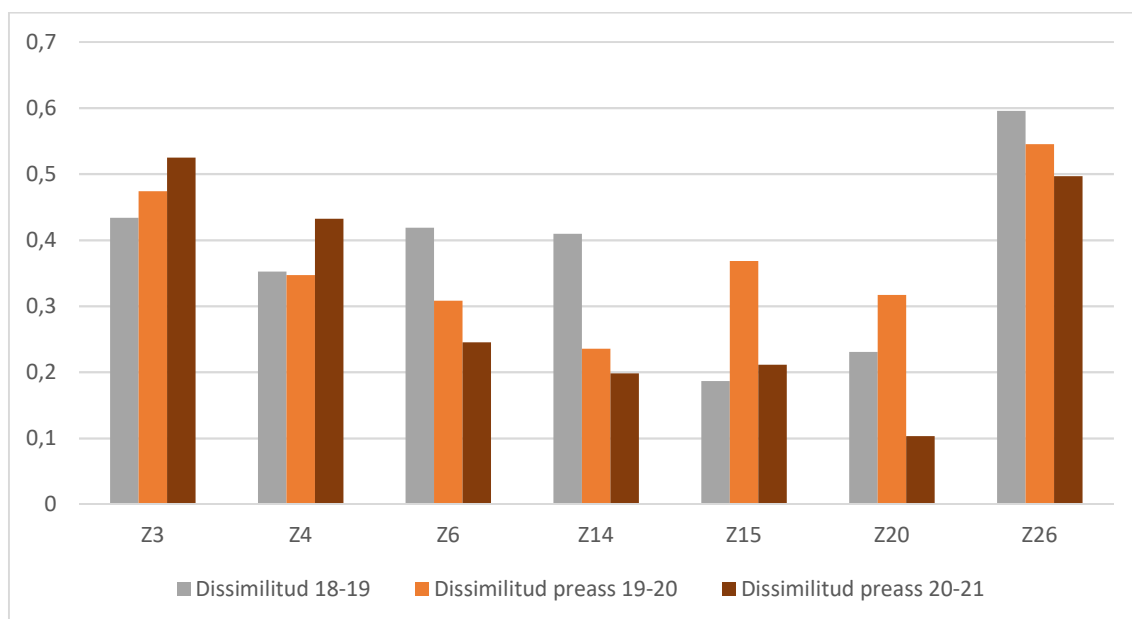
Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

En qualsevol cas, el comportament erràtic d'algunes dades presentades ens obliga a focalitzar la mirada d'una manera més detallada en algunes zones. Aquesta mirada ens pot permetre copsar millor el pes específic que en el càlcul de l'índex tenen tant els nombres absoluts com

l'efecte de la presència de germans en la distribució de beneficiaris per centres. Per fer-ho, seleccionem les zones d'infantil i primària de referència que han estructurat la mostra i afegim la Z14 com un exemple de bona pràctica del PX. El gràfic 5.5 recull l'evolució dels índex de dissimilitud de l'alumnat preassignat del PX de P3 per als cursos 2019/2020 i 2020/2021 i els compara amb l'índex de dissimilitud de l'alumnat beneficiari del Fons Social del curs 2018/2019 (alumnat que hauria estat potencialment beneficiari del PX) per a les set zones.

S'observen tres tipus de dinàmica segons l'evolució de la segregació a cada zona. D'una banda, tres zones amb una reducció sostinguda durant els dos cursos (Z6, Z14 i Z26), dues zones amb increment de la segregació (Z3 i Z15) i dues zones amb variació (Z4 i Z20).

Gràfic 5.5. Índex de dissimilitud alumnat Fons Social (2018/2019) i alumnat preassignat del PX de P3 (2019/2020 i 2020/2021)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

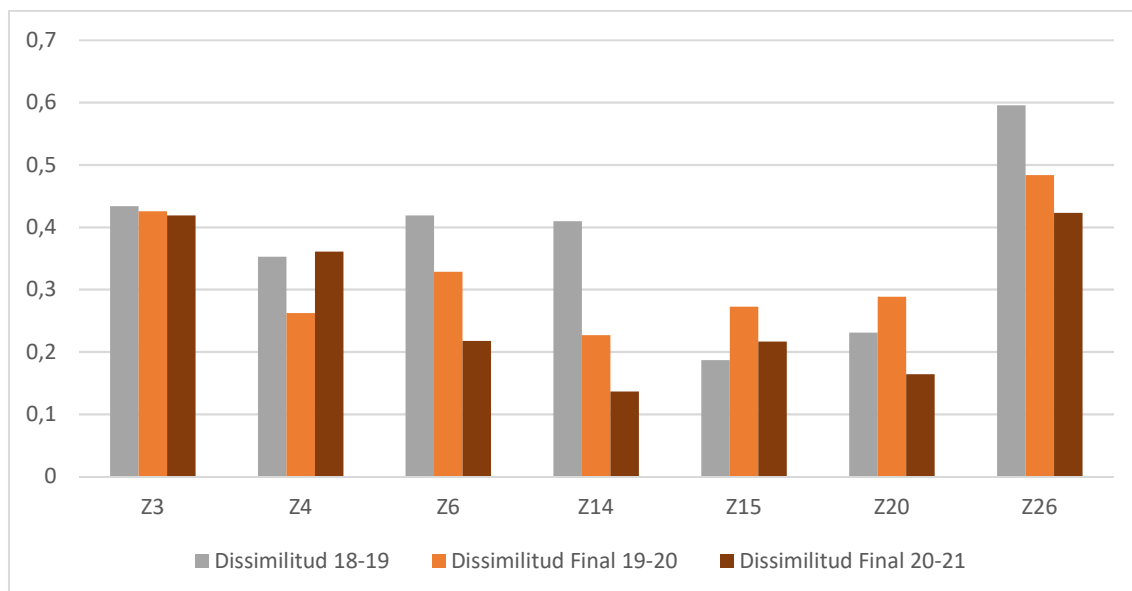
La dinàmica de cada zona permet analitzar les causes que expliquen el comportament dels índex de dissimilitud en els gràfics 5.1 i 5.2.

En tres de les set zones analitzades (Z6, Z14, Z26) s'observa una reducció de l'índex de dissimilitud després de l'aplicació del PX. Les zones Z6 i Z14 presenten una distribució força equilibrada de l'alumnat preassignat entre els centres de la zona, especialment durant el curs 2020/2021. Tot i algunes diferències destacables en les proporcions per centre, la distribució de matrícula viva es realitza adequadament amb assignacions amb menor presència d'alumnat vulnerable. Els desequilibris observables es deriven d'un major nombre d'alumnat detectat en curs o d'una major presència de germans en alguns centres. Aquests són aspectes que poden corregir-se amb millores en la detecció o, com veurem en les conclusions, amb estratègies innovadores en els mecanismes d'assignació de germans.

El gràfic 5.6 mostra els índex de dissimilitud per al conjunt d'alumnat beneficiari del PX (això és, preassignats, matrícula viva i detecció en curs). La comparació d'aquests índex amb els del gràfic 5.5 permet observar una menor segregació a finals de curs a totes les zones i, en algun cas, com la Z3 una lleugera reducció respecte al curs 2018/2019. Aquesta tendència s'explica principalment per l'assignació de la matrícula viva a centres amb menor concentració

d'alumnat beneficiari. Aquesta distribució compensatòria de la matrícula viva comporta en algunes zones la reducció dels centres sense alumnat del programa (Z3), i, en altres, redueix el desequilibri causat per l'escolarització d'alumnat del PX amb germans (Z15).

Gràfic 5.6. Índex de dissimilitud alumnat Fons Social (2018/2019) i alumnat del PX de P3 (2019/2020 i 2020/2021)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CEB

En síntesi, l'anàlisi detallada de les xifres del PX en una selecció de zona ens permet observar algunes dinàmiques d'escolarització que expliquen els factors que afavoreixen o no la reducció de la segregació escolar. Alguns aspectes que cal destacar són els següents:

- Es manté una desigual coresponsabilitat en l'escolarització d'alumnat beneficiari segons l'índex de composició social dels centres. Els centres amb millor composició social absorbeixen proporcions baixes d'alumnes del PX comparat amb centres de més complexitat social.
- Aquesta diferència s'accentua especialment entre algunes zones, en les quals el nivell de detecció és molt baix i ni tan sols arriba a cobrir-se la reserva de places prevista.
- Malgrat el PX està dissenyat per a reduir la segregació intra zones, la desproporció d'alumnat vulnerable entre zones és molt acusada i limita l'impacte potencial de la redistribució de l'alumnat. Les possibles estratègies de reequilibri entre zones adjacents es presenten, com veurem a les conclusions, com un element necessari per fer efectiva l'escolarització equilibrada a la ciutat.
- La concentració de germans és, com ja hem assenyalat en capítols anteriors, més elevada a les zones vulnerables. L'anàlisi específica per zones ens permet observar a més que aquesta concentració en ocasions té lloc en centres determinats, qüestió que fa augmentar la segregació escolar a la zona.
- La proporció d'alumnat detectat en curs en algunes zones suposa un empitjorament de l'equilibri assolit en la pre-assignació. Les millores de detecció poden doncs reduir la distorsió provocada per la detecció en curs.
- L'alumnat beneficiari de matrícula viva es distribueix, en general, de manera adequada en centres amb menor proporció d'alumnat del PX. Malgrat això, la seva proporció

relativament baixa (especialment el curs 20-21) fa que el seu efecte sobre la redistribució sigui dèbil. S'observa, però, l'escolarització d'alumnat de MV en alguns centres amb elevada presència d'alumnat PX.

- La coresponsabilitat dels centres concertats és molt desigual. Mentre que en algunes zones és observable una implicació elevada, són diverses les zones on encara un nombre significatiu de centres concertats (i en ocasions alguns centres públics) no escolaritzen cap alumne del PX.

5.3 Punts forts i punts febles de l'efecte del PX sobre la segregació escolar

Punts forts		Punts febles
✓ Lleugera millora dels índex de segregació escolar de l'alumnat beneficiari del PX al conjunt de la ciutat.	X	Superior efecte reductor a les zones menys vulnerables
✓ Millora dels índexs de segregació escolar a la majoria de zones, especialment a ESO	X	Efecte germans especialment important a les zones vulnerables
✓ Major 'resistència' de l'alumnat vulnerable i del PX a la caiguda en la composició social dels centres	X	Assignacions d'alumnat beneficiari en centres amb elevat número de germans
✓ Efectes positius de reducció de la segregació escolar en zones amb pocs germans	X	Absència de participació d'alguns centres en l'escolarització d'alumnat beneficiari.

6. Bases per a l'avaluació periòdica, econòmica i d'impacte

Les avaluacions d'impacte de les polítiques públiques tenen com a objectiu establir si la implementació d'una intervenció ha permès assolir els objectius plantejats. Això implica identificar si existeix causalitat entre la implementació d'una nova política i l'evolució de certes dimensions vinculades als objectius pels quals la política ha estat implementada.

En aquesta secció de l'informe es presenta una proposta per avaluar l'impacte del PX. En aquest cas, l'avaluació d'impacte proposada té com a objectiu principal identificar si la implementació del PX ha permès assolir una distribució més equilibrada de l'alumnat vulnerable entre els diferents centres educatius de la ciutat i, també, si aquesta intervenció ha millorat la igualtat d'oportunitats educatives de l'alumnat amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat. La proposta d'avaluació pretén estimar l'impacte del pla sobre dues dimensions principals: 1) la distribució de l'alumnat als diferents centres educatius de la ciutat. 2) l'impacte del pla sobre l'èxit educatiu dels beneficiaris.

Una segona qüestió essencial a l'hora d'analitzar la implementació d'una política pública és la seva avaluació econòmica. Les avaluacions econòmiques de les polítiques públiques tenen com a objectiu analitzar la relació entre el nivell de recursos públics destinats a la implementació de la política i els seus beneficis o impactes. Aquest tipus d'avaluacions permeten comparar la política avaluada respecte a altres alternatives d'intervenció que podrien permetre assolir els mateixos objectius. D'altra banda, els resultats de l'avaluació econòmica aporten, també, informació valuosa per millorar l'eficiència en l'ús dels recursos públics destinats a una política específica.

L'estructura del capítol és la següent. La primera secció està dedicada a presentar la proposta de disseny d'avaluació d'impacte del PX sobre la distribució de l'alumnat vulnerable entre els diferents centres educatius de la ciutat. En segon lloc, es desenvolupa una proposta de disseny d'avaluació d'impacte del PX sobre l'èxit educatiu dels beneficiaris. I, finalment, es realitzen algunes consideracions de disseny i metodològiques sobre una potencial avaluació econòmica del PX.

6.1. Impacte sobre la distribució de l'alumnat vulnerable

Com s'assenyalava a la introducció d'aquest informe, un dels objectius principals del PX és aconseguir una distribució més equilibrada de l'alumnat amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat entre els centres educatius públics i concertats de la ciutat. A partir d'aquest primer objectiu del PX, s'ha dissenyat una proposta d'avaluació que permeti conèixer l'impacte del pla sobre àmbits com la segregació, la concentració escolar o l'estratificació entre centres públics i concertats de l'alumnat vulnerable.

6.1.1. Dimensions d'avaluació i operativització

La segregació escolar, la concentració escolar i l'estratificació social entre centres públics i privats són conceptes que es poden operativitzar a través de diferents indicadors. Tenint en compte la disponibilitat d'informació estadística, la proposta d'operativització d'aquests tres conceptes per l'avaluació d'impacte del PX és la que es presenta a la Taula 6.1. En el cas de la

segregació i la concentració escolar es proposa establir com a indicadors l'índex de dissimilitud⁸ i l'índex d'aïllament⁹, respectivament, tots dos utilitzats habitualment en la literatura acadèmica. A més, aquests dos índexs es poden calcular a partir de la informació disponible als registres de l'administració educativa, i per tant, no requereixen un procés de recollida d'informació estadística específica. En el context d'aquesta avaluació es proposa mesurar el nivell de segregació i concentració escolar dels tres grups d'alumnat objectiu del PX (beneficiaris del FSE, beneficiaris de la beca menjador del 100% i alumnat amb NESE tipus B) i de l'alumnat de nacionalitat estrangera. Tot i que l'alumnat de nacionalitat estrangera no és part de la població objectiu del PX, es considera oportú analitzar l'impacte del PX sobre la segregació i concentració escolar d'aquest grup d'alumnat, atès que les anàlisis sobre segregació a Barcelona elaborades anteriorment (Bonal i Zancajo, 2018) i les del Síndic de Greuges per al conjunt de Catalunya es focalitzen en aquest col·lectiu.

En el cas de la dimensió d'avaluació referida a l'estratificació social entre centres públics i concertats, es proposa operativitzar aquest concepte a través d'un índex simple d'estratificació que s'expressa com la ràtio entre el percentatge d'alumnat de grup minoritari matriculat a centres públics i concertats. En aquest cas es proposa estimar l'índex d'estratificació pels mateixos quatre grups d'alumnat que en el cas de la segregació i la concentració escolar.

Taula 6.1. Dimensions i indicadors de l'avaluació d'impacte sobre la distribució de l'alumnat vulnerable

Dimensió d'avaluació	Indicadors	Grup minoritari
Segregació i concentració escolar	Índex de dissimilitud Índex d'aïllament	- Alumnat beneficiari del Fons social d'emergència de l'Ajuntament de Barcelona (per al curs 2019-2020) i el Fons Covid (curs 2020-2021). - Alumnat beneficiari de beca de menjador del 100%. - Alumnat classificat amb Necessitats de Suport Educatiu (NESE) tipus B (de caràcter socioeconòmic) en qualsevol de les combinacions possibles (NESE B, NESE AB, NESE BC). - Alumnat amb nacionalitat estrangera.
Estratificació entre centres públics i concertats	Índex d'estratificació entre centres públics i concertats	

⁸ L'índex de dissimilitud és una mesura de la uniformitat de la distribució geogràfica d'un subgrup de població (grup minoritari) respecte a un altre subgrup (grup majoritari). L'índex pot prendre valors en una escala de 0 a 1, on valors propers a 0 indiquen una distribució més uniforme del grup minoritari.

⁹ L'índex d'aïllament mesura la probabilitat que un membre del grup minoritari estigui en contacte amb un altre membre també del grup minoritari, i per tant, permet establir un indicador del nivell de concentració del grup minoritari. L'índex pren valor entre 0 i 1, on valors propers a 0 indiquen un menor nivell de concentració del grup minoritari.

En aquest cas es consideren com a unitats d'anàlisi les 29 zones educatives d'educació infantil i primària i les 26 de secundària, i el conjunt de la ciutat. Per tant, cadascun dels indicadors presentats a la Taula 6.1 s'estimaran tant per les diferents zones educatives, com pel conjunt de la ciutat de Barcelona. Aquesta anàlisi territorial ha de permetre capturar les possibles diferències en l'impacte del PX a cadascuna de les zones educatives.

6.1.2. Mètode d'avaluació

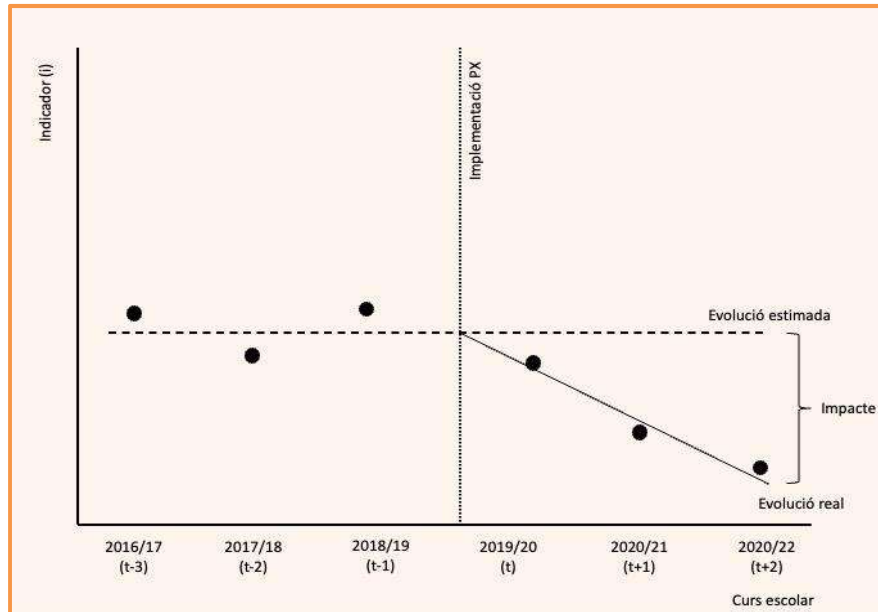
Tenint en compte que el PX ha estat implementat a totes les zones educatives de la ciutat al mateix temps, resulta impossible establir un grup control i un grup tractament que permeti fer ús de les tècniques d'avaluació quasi-experimental tradicionals. Per superar aquesta limitació es proposa aplicar un mètode d'avaluació de sèries temporals interrompudes. Aquest mètode consisteix a comparar l'evolució dels diferents indicadors d'avaluació en diferents moments previs i posteriors a la implementació de la intervenció. En el cas del PX, es pren com a referència el curs 2019/20, primer curs d'aplicació del pla. Es proposa comparar la mitjana dels indicadors pels tres cursos escolars previs a la implementació del PX i els tres cursos de durada del programa com mostra la Taula 6.2.

Taula 6.2. Distribució de cursos escolars previs i posteriors a la intervenció

Pre-PX			Post-PX		
2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/2021	2021/2022
t-3	t-2	t-1	t	t+1	t+2

Cadascun dels indicadors analitzats es modelitza per estimar la seva tendència prèvia a la intervenció i la seva potencial evolució en cas que no s'hagués implementat la intervenció. Aquesta tendència estimada es compara a la tendència real dels indicadors en el període posterior a la intervenció, considerant la diferència com l'impacte de la intervenció. Cal tenir present que aquest procés de modelització permet tenir en compte com canvis en altres variables o factors hauria pogut afectar a l'evolució dels indicadors d'avaluació. En el cas específic del PX, seria convenient analitzar com els canvis en la segregació residencial, el percentatge d'alumnat vulnerable o l'oferta educativa haurien pogut afectar a l'evolució dels indicadors analitzats. La Figura 6.1 il·lustra els principals supòsits i components del mètode d'avaluació proposat

Figura 6.1. Disseny sèries temporals interrompudes

Considerant la implementació progressiva del PX a través dels cursos d'accés a l'educació infantil de 2n cicle i l'ESO, es proposa que els indicadors d'avaluació es calculin només pels cursos de P3 i 1r d'ESO. Per tant, l'avaluació consistiria a comparar l'evolució dels indicadors proposats pels cursos de P3 i 1r d'ESO al llarg dels sis cursos escolars. Per a cadascun dels indicadors proposats es calcularà la mitjana en el període previ i posterior a l'avaluació. La diferència de mitjanes permetrà establir l'impacte del PX sobre els diferents indicadors considerats en l'avaluació i els tests de comparació de mitjanes la significativitat estadística d'aquestes diferències.

6.1.3. Limitacions del disseny d'avaluació

Considerant les característiques de la implementació del PX, el disseny d'avaluació proposat és l'únic possible per estimar l'impacte sobre la segregació escolar i l'estratificació social entre centres públics i concertats. Tot i això, els mètodes de sèries temporals interrompudes tenen limitacions respecte a la seva validesa interna. Encara que durant el procés de modelització de l'evolució esperada dels indicadors analitzats és possible considerar com canvis en altres factors (p. ex. segregació residencial o el percentatge d'alumnes vulnerables) podrien haver afectat l'evolució dels indicadors avaluats, el fet de no comptar amb un escenari contractual a través d'un grup control redueix la validesa interna i externa d'aquests dissenys d'avaluació. Tot i aquestes limitacions, cal tenir present que els indicadors seleccionats en el disseny d'avaluació s'han comportat de manera relativament estable en els darrers anys, per tant, és possible considerar que qualsevol canvi significatiu en la seva evolució es pugui atribuir a la implementació del PX.

6.2. Impacte sobre el rendiment educatiu

Prenent en consideració el segon dels objectius principals del PX, és a dir, garantir la igualtat d'oportunitats educatives de l'alumnat amb risc socioeconòmic o en situació de vulnerabilitat, es proposa avaluar l'impacte del pla sobre el rendiment acadèmic dels beneficiaris. Tot i que el rendiment acadèmic és només una de les dimensions amb les quals es podria analitzar la igualtat d'oportunitats de l'alumnat vulnerable, aquesta dimensió ens permet capturar l'impacte a mitjà i llarg termini del PX. L'objectiu principal d'aquesta segona avaluació és analitzar fins a quin punt

la participació en el PX ha contribuït a millorar el rendiment acadèmic dels beneficiaris respecte de l'alumnat vulnerable que no ha participat en el pla.

6.2.1. Dimensions d'avaluació i operativització

Com en el cas de les dimensions d'avaluació presentades anteriorment, el rendiment educatiu és un concepte ampli que es pot mesurar a través de diferents indicadors. Tenint en compte el context en què s'implementa el PX i la disponibilitat de dades, es proposa operativitzar aquesta dimensió d'avaluació a través de tres indicadors principals. En primer lloc, les puntuacions a les proves de competències bàsiques de 6è de primària i 4t d'ESO. Com mostra la Taula 6.3, s'han seleccionat com a indicadors la puntuació en els tres àmbits d'avaluació principals d'aquestes proves: 1) competència lingüística en llengua catalana, 2) competència lingüística en llengua castellana i 3) competència matemàtica. Les puntuacions de les proves de competències bàsiques es distribueixen en una escala del 0 al 100 en funció del nivell d'assoliment dels alumnes. En segon lloc, la taxa de graduació a 4t d'ESO, és a dir, el percentatge d'alumnes que obté el graduat de l'Educació Secundària Obligatoria al finalitzar l'últim curs. En tercer lloc, la taxa d'idoneïtat als 15 anys. La taxa d'idoneïtat es calcula com el percentatge d'alumnat que en un determinada edat que es troba matriculat al curs teòric que li pertocaria, en aquest cas 4t d'ESO. Aquest indicadors està orientat principalment a calcular situacions de repetició de curs.

Taula 6.3. Dimensions i indicadors d'avaluació

Dimensió d'avaluació (outcome)	Indicadors
Rendiment educatiu	- Puntuació a les proves de competències bàsiques de 6è de primària i 4t d'ESO (Català) - Puntuació a les proves de competències bàsiques de 6è de primària i 4t d'ESO (Castellà) - Puntuació a les proves de competències bàsiques de 6è de primària i 4t d'ESO (Matemàtiques)
	Taxa de graduació a 4t d'ESO
	Taxa d'idoneïtat als 15 anys.

6.2.2. Mètode d'avaluació

Per tal d'estimar l'impacte del PX sobre el rendiment educatiu dels seus beneficiaris es proposa utilitzar el mètode de *propensity score matching*. Aquest mètode d'avaluació és especialment útil quan, per les característiques de la política, no és possible establir un grup control i un grup tractament de manera aleatòria i quan tampoc no és possible disposar d'informació sobre indicadors avaluats prèvia a la implementació de la política. L'objectiu del mètode de *propensity score matching* és comparar els indicadors seleccionats pel grup de beneficiaris (grup tractament) i d'un grup que sigui el més semblant possible en relació amb totes aquelles característiques que puguin afectar l'impacte de la intervenció (grup control). En el cas concret del PX, es proposa aprofitar el fet que les taxes de cobertura del pla han estat significativament inferiors al 100% durant els dos primers cursos escolars d'implementació (vegeu Taula 2.5

d'aquest informe). Per tant, es proposa considerar com a grup tractament a l'alumnat beneficiari del PX i com a grup control l'alumnat vulnerable que no ha estat beneficiari del pla. Tenint en compte les dades sobre el nivell de cobertura del PX presentades en aquest informe, el nombre total d'alumnes en el grup tractament i el grup pel primer curs escolar d'implementació del pla seria el que es presenta a la Taula 6.4.

Taula 6.4. Dimensions i indicadors d'avaluació

	Grup tractament Beneficiaris del PX	Grup control Alumnat vulnerable no beneficiari del PX
2n cicle d'educació infantil i primària	853	418
Educació Secundària Obligatòria	1.196	465

Cal tenir present que, considerant que el primer curs acadèmic en què s'ha aplicat el PX és el 2019/20, l'avaluació de l'impacte del pla sobre el rendiment acadèmic només es podrà dur a terme en el curs 2027/28 en el cas de l'educació primària i en el curs 2022/23 en el cas de l'ESO. A partir d'aquests cursos seria possible analitzar l'impacte del PX anualment.

El mètode de *propensity score matching* consisteix a identificar i comparar aquells casos dels grups tractament i control que siguin similars respecte al conjunt de factors que, més enllà de la intervenció avaluada, puguin afectar a l'indicador analitzat. Existeixen diversos mètodes per identificar els casos similars a comparar. Un possible mètode consisteix a identificar aquelles variables que afecten la probabilitat de participar en la intervenció, i comparar només aquells casos que siguin similars respecte a aquestes variables. En el cas del PX, les possibles variables que poden afectar a la participació podrien ser la nacionalitat, la zona educativa de residència, el nivell d'estudis dels progenitors o la renda de la secció censal de residència, entre d'altres. Per tant, es proposa estimar un model de regressió *probit* que permeti identificar aquelles variables que afecten significativament la probabilitat de participar en el PX. D'altra banda, cal identificar aquelles característiques dels estudiants que impactin en el seu rendiment en les proves de competències bàsiques i que puguin diferir significativament entre els grups tractament i control. Aquesta aproximació permet minimitzar l'efecte que el biaix de selecció puguin tenir sobre el rendiment acadèmic.

Un cop identificats els casos similars, el mètode *propensity score matching* consistiria a comparar la puntuació mitjana en les tres competències, la taxa graduació i la taxa d'idoneïtat del grup tractament i del grup control, per tal d'estimar l'impacte del PX sobre el rendiment acadèmic dels alumnes. Aquelles diferències en favor del grup tractament poden ser atribuïbles al PX. Evidentment, la significativitat estadística de les diferències es pot establir a partir dels diferents tests de comparació de mitjanes.

6.2.3. Limitacions del disseny d'avaluació

Tot i que el mètode de *propensity score matching* és freqüentment utilitzat en l'avaluació d'impacte de les polítiques públiques i és molt més robust que el mètode de sèries temporals interrompudes, també presenta algunes possibles limitacions. En gran mesura, la capacitat d'aquest mètode d'avaluació per establir la relació causal entre la implementació de la política i l'evolució dels indicadors analitzats depèn de la capacitat per seleccionar individus dels grups tractament i control tan similars com sigui possible. En aquest sentit, la disponibilitat

d'informació detallada de totes aquelles característiques dels estudiants que puguin influir en la seva participació en el PX i el seu rendiment a les proves de competències bàsiques és un element fonamental a l'hora d'establir grups de comparació similars. Es tracta, doncs, de minimitzar el nombre de factors no observats que afecten l'indicador avaluat.

6.3. Avaluació econòmica

Tot i que habitualment les avaluacions econòmiques es realitzen a través del que es coneixem com a anàlisi cost-benefici, en el cas de les polítiques públiques és molt més habitual l'ús de les tècniques d'anàlisi cost-efectivitat. Cal tenir present que les avaluacions cost-benefici requereixen la quantificació i expressió en unitats monetàries de tots els costos i beneficis. En el cas de les polítiques públiques, la quantificació dels beneficis d'una intervenció és una tasca relativament complexa i que molt sovint no permet capturar de manera efectiva tots els potencials beneficis. En canvi, les anàlisis cost-efectivitat només requereixen la quantificació dels costos, ja que l'efectivitat de la política es pot estimar a través dels mateixos indicadors utilitzats a l'avaluació d'impacte. A més, aquesta aproximació facilita la comparació del cost-efectivitat de la política avaluada respecte a altres possibles intervencions amb els mateixos objectius.

6.3.1. Avaluació cost-efectivitat

En el cas del PX, es proposa estimar l'efectivitat del pla considerant el seu impacte sobre la segregació escolar, a través de l'evolució de l'índex de dissimilitud, i sobre el rendiment acadèmic de l'alumnat, a través de les diferències entre el tractament i el grup control proposats anteriorment. Pel que fa als costos, cal tenir en compte que cal avaluar els costos directes del programa (transferències monetàries realitzades a les escoles) i els costos indirectes de la gestió del pla (p. ex., recursos humans, costos de gestió, etc.). Per tant, de manera general, la ràtio efectivitat-cost es calcularia com mostra la següent fórmula, sent i qualsevol dels dos indicadors considerats (índex de dissimilitud i rendiment a les proves de competències bàsiques). La ràtio efectivitat-cost mesura el percentatge de millora de l'indicador considerat per cada euro invertit en el programa, per tant, valors superiors indiquen una millor efectivitat de la intervenció respecte al seu cost.

$$EC = \frac{\left(\frac{i_{post} - i_{pre}}{i_{pre}} \right)}{(costos directes + costos indirectes)} = \% \frac{i}{\text{€}}$$

Evidentment, el càlcul dels costos directes i indirectes requereix dues estimacions principals. En primer lloc, la quantificació en unitats monetàries dels costos indirectes com, per exemple, els recursos humans dedicats a la implementació del pla o les despeses de gestió del pla. A mode exemple, la Taula 6.5 recull algunes de les possibles activitats i components del PX a considerar.

Taula 6.5. Costos del PX

Costos directes	• Transferències als centres escolars públics i concertats • Aportació 10% a la gratuïtat d'activitats esportives homologades per l'Institut Barcelona Esports (curs 2019/20).
------------------------	---

**Costos
indirectes**

- Gestió de la detecció d'alumnat vulnerable
- Recursos humans per a la detecció (contractació TS Progress i altres agents).
- Gestió del procés de contacte amb les famílies durant el període de preinscripció.
- Gestió de la coordinació amb centres educatius
- Gestió del pla durant el curs escolar.

En segon lloc, cal tenir en compte que la implementació del pla suposa despeses durant diferents anys. Per tant, cal incorporar una taxa de descompte que permeti establir el valor de les despeses incorregudes en anys previs al moment de realitzar l'avaluació de cost-efectivitat. És a dir, la taxa de descompte permet estimar el valor nominal de les despeses realitzades en anys anteriors al moment d'avaluació tenint en compte l'evolució de la inflació, entre altres factors. La taxa de descompte permet comprar i agregar despeses realitzades en diferents anys. En el cas de l'avaluació econòmica de les polítiques públiques aquesta taxa de descompte s'acostuma a establir en el 3%, però aquesta és una decisió que es pot prendre tenint en compte les característiques específiques de la ciutat de Barcelona.

7. Conclusions i propostes

L'avaluació dels dos primers anys d'aplicació del Pla de xoc contra la segregació, per la igualtat d'oportunitats i l'èxit educatiu, dissenyat i desplegat pel CEB, ens permet extreure un conjunt de conclusions que sintetitzen els punts forts i els punts febles del pla. Com assenyalàvem al capítol 5, la valoració de l'impacte que el PX pugui tenir com a instrument de reducció de la segregació escolar a la ciutat requereix d'una vigència més llarga i d'unes condicions de disponibilitat de dades que fins ara no s'han produït, en gran mesura pel caràcter innovador del Pla. És per això que l'avaluació presentada aquí s'ha focalitzat bàsicament en els aspectes de disseny i implementació del PX, i només ha explorat els seus primers efectes sobre les desigualtats socioespacials.

Aquest capítol final identifica, en forma de síntesi, els aspectes positius del disseny, la implementació i l'impacte inicial del PX. Si bé a cada capítol hem assenyalat els punts forts i els punts febles de cada fase, en aquestes conclusions ampliem la mirada des d'una perspectiva general per observar en els tres objectes d'avaluació quins elements s'han de considerar positius i quins presenten problemes. Sobre aquests segons assenyalarem possibles propostes que puguin ajudar a repensar el disseny i la implementació del PX per assolir els seus objectius.

7.1 Disseny

El PX es planteja l'ambició objectiu de reduir la segregació escolar a la ciutat i millorar les condicions d'aprenentatge i les oportunitats educatives de l'alumnat més desafavorit. Des del punt de vista del seu disseny, cal destacar dos aspectes que aquesta avaluació ha evidenciat que s'han plantejat correctament: d'una banda, la millora en la detecció de la vulnerabilitat de l'alumnat, com a categoria clau d'identificació de l'alumnat beneficiari. D'altra banda, la vinculació d'aquesta detecció a la reserva de places per cada zona educativa.

El PX es dissenya amb l'objectiu de reduir la segregació escolar dins les zones i no entre zones, per bé que la reducció inter-zones també és present també en la presa de decisions durant la implementació del programa. Aquesta opció permet fer compatible l'objectiu de reduir la segregació escolar amb el manteniment del principi de proximitat, un aspecte clau de la política educativa desplegada pel CEB. Cal tenir present, que Barcelona té nivells de segregació residencial relativament baixos, sobretot en comparació amb ciutats del centre i nord d'Europa. L'existència d'una forta marginalitat residencial dins dels barris, però, produeix processos de polarització en l'accés a l'habitatge o a l'ocupació que són generadors de fortes desigualtats internes. Des d'aquest punt de vista, el disseny del PX és adequat, i té el potencial de reduir desigualtats socioespacials sense alterar el criteri de proximitat, el qual és un valor en ell mateix, i ho és especialment en els primers anys d'escolarització.

Així mateix, el disseny del PX contempla una compensació econòmica per a aquells centres que assumeixin alumnat beneficiari (més de dos alumnes per grup-classe). Aquesta compensació és superior a centres concertats en la mesura que accedeixen a menys finançament associat a l'atenció a la diversitat de l'alumnat. Aquests recursos busquen garantir la gratuïtat de l'escolarització, evitant possibles discriminacions per raó econòmica de l'alumnat vulnerable i assegurant l'accessibilitat i no exclusió d'aquest alumnat a activitats complementàries i serveis dels centres.

Per bé que la garantia de la gratuïtat no és un mecanisme desegregador per si mateix, és necessari per tal d'assegurar una escolarització en igualtat de condicions i no discriminatòria. És per tant un encert pel que fa al disseny del PX. La garantia de gratuïtat en l'escolarització ha d'avançar necessàriament de manera paral·lela a la redistribució de l'alumnat entre centres, altrament la capacitat de retenció de l'alumnat en centres amb costos elevats pot veure's seriosament compromesa.

Si bé aquesta opció política és encertada en el context actual d'absència de gratuïtat real de l'escolarització, hauria d'esdevenir marginal en un model de finançament de l'educació més garantista. En aquest sentit, els escenaris inclosos en l'informe del Síndic de Greuges *Estimació del cost de plaça escolar a Catalunya* haurien de permetre que la vessant econòmica del PX fos menys important i restar així pressió financera a la distribució equilibrada.

Si bé els principis del disseny general del PX s'han de valorar positivament, hi ha aspectes específics que poden revisar-se per fer-lo més precís i efectiu. Aquests aspectes són resultat tant d'absència de criteris com de mecanismes que generen efectes no desitjats. Es proposa, doncs la revisió dels elements següents.

- **Crear categories clarament diferents per a l'alumnat PX i l'alumnat vulnerable.** La categoria del PX ha d'acomplir el requisit de vulnerabilitat però també haver estat objecte de redistribució en l'escolarització. Si bé la garantia de la gratuïtat és un element necessari per a la distribució, no es pot considerar alumnat PX tot l'alumnat vulnerable si no ha estat objecte de la redistribució. Caldria establir uns beneficis específics per a l'alumnat vulnerable diferents als del PX per conèixer en tot moment les possibilitats redistributives del PX.
- **No inclusió de la detecció en curs en el PX.** El PX té l'objectiu de redistribuir l'alumnat vulnerable. La consideració com a alumnat beneficiari de l'alumnat vulnerable detectat en els centres esbiaixa el mateix objectiu d'escolarització equilibrada. Es proposa comptabilitzar com a PX aquell alumnat vulnerable escolaritzat en les places pre-assignades pel CEB. Això afecta també a l'alumnat de matrícula viva que no hagi estat escolaritzat seguint els criteris de distribució equilibrada.
- **Mecanismes de compensació de la no acceptació de la plaça.** Una part del potencial alumnat del PX no accepta la plaça proposada per ser escolaritzat en el centre de la seva preferència. Malgrat l'alumne no figuri com a PX per la negativa de la família, cal trobar mecanismes que assegurin que aquest alumnat no hi accedeix al centre com a alumnat ordinari. La suma d'aquest alumnat als que formalment ocupen plaça de reserva en centres amb elevada concentració de vulnerables redueix el potencial redistributiu del programa.
- **Clarificar i estabilitzar els criteris que defineixen la vulnerabilitat.** Les millores en el sistema de detecció de l'alumnat vulnerable no exclouen la necessitat d'estabilitzar-les. Més enllà dels perjudicis que això provoca en l'avaluació i el seguiment, la clarificació dels mecanismes d'identificació d'alumnat vulnerable poden guanyar en precisió i estandardització, compartida entre tots els agents del PX. La substitució del Fons social pel fons Covid i les revisions constants (per bé que necessàries) de l'alumnat NESE B, compliquen l'estabilització dels criteris de vulnerabilitat.
- **Criteris de reserva de plaça.** La reserva de plaça segueix encertadament el criteri de proporcionalitat d'acord amb la detecció per zona. En algunes ocasions, però s'altera entre zones adjacents quan les diferències entre zones són acusades. Seria desitjable comptar

amb criteris clars i sistemàtics dels casos i les situacions en les quals s'apliquen aquests criteris.

- **Obrir opcions per neutralitzar 'l'efecte germans'.** La presència de germans en el centre és un condicionant de l'escolarització i alteració de la distribució equilibrada. L'efecte germans és especialment rellevant a P3, fins el punt de condicionar l'assignació de majoria de places en algunes zones, especialment les més vulnerables. Tot i ser un tema difícil de resoldre, es podrien estudiar opcions, com l'escolarització de germans en centres diferents però propers o la proposta de canvi de centre del germà o germana de més edat per assegurar l'escolarització equilibrada.
- **Mecanismes de sortida del PX en cas de millora de situació econòmica familiar.** Si bé és positiu que el programa compti amb sistemes de monitorització de la situació dels beneficiaris, la no continuïtat en el programa d'alumnat que ha acceptat plaça a centres concertats pot esdevenir problemàtica i pot motivar la sortida del centre d'aquest alumnat. Cal clarificar la sortida del programa motivades per millores moderades de la situació econòmica familiar.
- **Ajuts econòmics a partir del primer beneficiari.** Per raons pressupostàries, el PX atorga els ajuts a centres a partir del tercer alumne beneficiari, en base a l'argument que les dues primeres places de reserva venien definides pel Decret d'admissió de 2007. D'una banda, aquesta és una opció que deixa de tenir suport normatiu amb l'aprovació del nou Decret de 2021. D'altra banda, genera certs desajustos en la comprensió i acció per part dels centres, en tant que hi ha un finançament a partir del tercer infant però la garantia de gratuïtat s'aplica des del primer.
- **Protocol de comunicació i definició de responsabilitats.** S'han observat dèficits importants en els mecanismes de comunicació entre diversos agents (EAP, centres, personal de les oficines d'escolarització, comissions socials, etc.), així com de clarificació de responsabilitats. És clau establir un protocol de responsabilitats i de missatges unificats que han de rebre famílies i centres escolars.

7.2 Implementació

La posada en marxa de qualsevol política pública s'enfronta a nombrosos condicionants, alguns esperables però d'altres insospitats fins que la política no es posa en marxa. El PX no n'ha estat una excepció. El trasllat del disseny a la pràctica s'ha enfrontat a diversos obstacles que sintetitzarem en aquest apartat. No obstant això, el mateix procés d'implementació posa en valor circuits de comunicació, coneixement mutu entre els agents socials i capacitat de l'administració d'adaptar-se a la complexitat de la realitat social. Aquests aspectes s'han de posar en valor, especialment en moments crítics com els que s'han esdevingut en el context de la crisi de la Covid.

En la implementació del PX cal destacar especialment l'obertura de nous canals per a la detecció d'alumnat vulnerable i noves vies de comunicació amb serveis no educatius. La comunicació amb serveis socials i amb altres organismes (DGAIA, SAIER) suposen un pas endavant en la necessària transversalitat entre diferents departaments i serveis de l'Administració. Així mateix, cal destacar la implicació de centres públics i concertats en el programa, que han mostrat en general bona sintonia amb el programa i s'han implicat en l'assoliment dels objectius del PX. Malgrat les dificultats existents de comunicació, el coneixement del PX ha millorat en el segon any de la seva aplicació.

Cal destacar així mateix la capacitat de mantenir el programa en un segon any especialment complex, marcat per un procés de preinscripció que es va desenvolupar en ple confinament. El manteniment del programa i la capacitat d'adaptació i cerca de vies alternatives a la preinscripció presencial (mitjançant la preinscripció delegada, per exemple) són aspectes molt positius de la implementació. Finalment, cal subratllar també la capacitat del programa en el manteniment de l'anonimització de beneficiaris, evitant així possibles processos d'estigmatització de l'alumnat beneficiari.

Les millores en la implementació, han coexistit no obstant amb limitacions en l'aplicació del PX. Les més destacades són les següents:

- **Menor capacitat de detecció a P3.** Les dificultats per a la detecció d'alumnat vulnerable són especialment grans abans de l'inici de l'escolarització. La proporció d'alumnat beneficiari detectat un cop iniciat el curs escolar (i per tant, que no es pot distribuir) és notablement elevada i caldria introduir sistemes per reduir-la. L'anticipació dels processos de rastreig en dades de registre i de seguiment 'qualitatiu' és un element clau per a millorar aquest aspecte.
- **Coneixement i sistemes d'informació acurats del personal de les oficines d'informació.** L'observació de les situacions d'informació a oficines de districte han evidenciat problemes greus de desconeixement del PX i de biaixos informatius a famílies vulnerables. Més enllà del que pugui aportar un protocol clar de comunicació, cal assegurar la formació del personal d'aquestes oficines.
- **No assignació d'alumnat del PX a a centres on el número d'alumnat PX amb germans supera la reserva de zona.** En algunes zones s'ha observat que en centres amb presència de germans superior a la reserva establerta a la zona s'han escolaritzat també alumnat sense puntuació de germans, incrementant així la concentració de vulnerabilitat en aquests centres.
- **Cobertura de reserva de places a tots els centres de la zona.** En determinades zones, alguns centres concertats (i alguns de públics) no escolaritzen cap alumne del PX o ho fan en proporció inferior a la reserva que els correspon per zona. Cal assegurar la participació de tots els centres en el PX.
- **Controlar l'excés de reserva de places en alguns centres.** Les dades revelen que en algunes escoles es concentra un elevat nombre de beneficiaris. Sovint això és resultat de l'efecte germans, però no només. Caldria desenvolupar mecanismes per tal d'evitar que alguns centres rebin un elevat nombre de beneficiaris.
- **Cobertura de tota la vulnerabilitat.** Les millores en la detecció no han anat acompanyades d'un increment de la cobertura de beneficiaris del PX. Ambdós aspectes haurien d'avançar en paral·lel, altrament s'està exclouent alumnat elegible dels beneficis del programa.
- **Protocol de detecció en centre.** Una de les característiques de l'aplicació del PX és la discrecionalitat amb la qual els centres detecten alumnat vulnerable al llarg del curs. Les diferències són notables entre centres de zones properes, fins i tot. Caldria disposar de protocols i criteris i indicadors clars per evitar aquesta discrecionalitat.
- **Millores en la comunicació entre el CEB i altres agents.** Les entrevistes han evidenciat queixes d'alguns agents (EAPS, direccions de centres) en relació a la manca o escassa comunicació amb el CEB. En ocasions aquesta manca de comunicació deriva en desconeixement de determinats aspectes del funcionament del PX. Cal reforçar la comunicació amb aquests agents.

- **Millores en la comunicació amb les famílies.** La comunicació amb les famílies vulnerables no és senzilla, però s'han observat situacions d'elevat desconeixement de les famílies sobre la seva situació com a beneficiàries. Algunes famílies desconeixen com ha funcionat el procés de selecció, els seus drets com a beneficiàries o, fins i tot, el mateix fet de ser beneficiàries del PX.
- **Control de les irregularitats dels centres.** S'han identificat pràctiques irregulars d'alguns centres, a través del cobrament d'activitats que estan incloses en la gratuïtat del PX. La inspecció d'aquestes pràctiques irregulars és necessària, tant per assegurar la transparència i el bon funcionament del PX com per evitar el possible abandonament de centres per part de famílies beneficiàries.
- **Modificació dels terminis de pagaments a centres.** En l'avaluació hem pogut constatar queixes per part dels centres pels terminis de cobrament dels recursos associats al PX. Cal establir les mesures per eliminar, en la mesura del possible, els desajustos que provoca el cobrament a final de curs.

7.3. Impacte

Com ja assenyalàvem a la introducció d'aquest informe i a l'inici d'aquest capítol, el PX necessita més temps per poder tenir un impacte significatiu sobre la reducció de la segregació escolar al conjunt de la ciutat. El capítol 6 d'aquest informe fa una proposta de disseny per a aquesta avaluació de mig i llarg termini. No obstant això, aquest informe ha revisat els primers efectes del PX, com a evidències que ajudin a corregir determinats aspectes del seu disseny i de la seva implementació.

En primer lloc, la posada en marxa del PX ha aconseguit augmentar l'heterogeneïtat social dels centres educatius de la ciutat. Diversos indicadors evidencien aquest fet, com és la menor presència d'alumnat beneficiari en centres públics (en comparació amb la resta d'alumnat vulnerable), o la reducció de la segregació escolar a la majoria de zones educatives. Aquests efectes són especialment visibles a l'ESO, nivell amb més cobertura que a l'educació infantil i amb millors possibilitats de detecció d'alumnat vulnerable. La tendència a l'empitjorament de la composició social dels centres associada a un augment de la vulnerabilitat en els darrers anys, és menor en el cas dels centres on assisteix l'alumnat beneficiari. Així mateix, el PX es mostra més efectiu en reduir la segregació escolar de les zones menys vulnerables (on l'efecte germans també és menor). Altres efectes positius de la posada en marxa del PX són visibles en un elevat grau de satisfacció de les famílies beneficiàries o en un grau també elevat de satisfacció i integració dels joves en els centres educatius de secundària. Les famílies beneficiàries del PX manifesten, així mateix, haver de fer menys renúncies que altres famílies vulnerables en activitats extraescolars o complementàries gràcies a la gratuïtat del pla.

Aquests aspectes evidencien guanys de la posada en marxa del programa. L'aplicació de les millores identificades en els apartats anteriors pot contribuir a optimitzar l'impacte del programa. Destaquem aquí altres aspectes per a la millora dels efectes del PX.

- **Increment de cobertura i reducció de la segregació escolar.** L'augment de la capacitat de detecció de la vulnerabilitat i l'increment de cobertura del PX es manifesten com aspectes claus per optimitzar l'impacte del PX. L'extensió del PX els propers anys convida a pensar doncs que pot tenir efectes positius significatius en la reducció de la segregació escolar a la

ciutat. La millora de la detecció, però, ha d'anar acompanyada de l'augment de la cobertura i de la dotació pressupostària necessària per maximitzar els efectes del PX.

- **Re-disseny de zones educatives.** El CEB està treballant en aquests moments en una redefinició de zones educatives, per augmentar-ne l'heterogeneïtat social. Caldria tenir en compte aspectes d'aquesta avaluació en el re-disseny de zones, per tal d'incorporar no només aspectes d'equilibri demogràfic i heterogeneïtat social sinó també aprenentatges sobre el comportament de la demanda (centres no desitjats, punts d'inflexió en els nivells de concentració de vulnerabilitat, etc.). D'altra banda, les diferències acusades en la reserva de places en zones adjacents cal que siguin revisades per realitzar, quan sigui necessari, una distribució de l'alumnat vulnerable entre escoles properes malgrat aquestes se situin fora de la zona de referència.
- **La incorporació d'alumnat no vulnerable a centres que perden alumnat.** Un dels efectes no desitjats del PX és la 'no substitució' d'alumnat de centres d'elevada complexitat per alumnat no vulnerable. La sobreoferta de places a la ciutat limita el caràcter redistribuidor del PX, atès que les places alliberades pel pla en centres de màxima complexitat a partir de la pre-assignació d'alumnat vulnerables a centres de menor complexitat no són ocupades per alumnat no vulnerable, que troba plaça en altres escoles de menor complexitat. D'aquesta manera, alguns centres redueixen presència d'alumnat vulnerable però no augmenten l'heterogeneïtat de la seva composició social. En aquestes zones cal doncs ser especialment actiu en la reducció de la sobre oferta de places per intentar incrementar la barreja social d'aquests centres.
- **Mesures complementàries de planificació i gestió de l'oferta educativa.** L'èxit distribuïdor del PX requereix l'aplicació d'altres mesures complementàries com els increments i reduccions de ràtio i les decisions d'ubicació o tancament de grups. A mode d'exemple, el pes dels germans vulnerables en un centre pot ser rebaixat per l'obertura d'un altre grup, sempre que s'asseguri la no sobreoferta en la zona.
- **Recollida de dades i sistematització de la informació.** Un dels reptes del procés d'avaluació ha estat treballar amb bases de dades alimentades a partir de fonts d'informació diverses i no sempre de la mateixa fiabilitat. El caràcter 'viu' del Pla i la necessitat de redefinició del seu disseny i implementació expliquen aquest fet. L'avaluació d'impacte a mig i llarg termini requerirà de bases de dades més robustes pel que fa a la viabilitat de la informació. D'aquest procés, així mateix, han de derivar nous sistemes d'organització i sistematització de la informació relativa a l'escolarització a Barcelona. Si bé ara hi ha el Registre de d'Alumnat Vulnerable (RAV), cal que la sistematització i fiabilitat de les dades s'extengui a RALC, on la recollida de dades encara planteja alguns desajustos.

Aquesta avaluació s'ha focalitzat en els dos cursos d'implementació del PX (2019/2020 i 2020/2021). No obstant això, l'avaluació del curs 2020/21 ha coincidit amb diverses modificacions que el CEB ha posat en marxa per al curs 2021/22. Així mateix, ha coincidit amb l'aprovació del nou Decret 11/2021, de programació de l'oferta i admissió de l'alumnat, el qual incorpora diverses mesures afavoridores de la lluita contra la segregació escolar. En aquest sentit, algunes propostes que es plantegen al llarg del text ja s'han començat a dur a terme en l'actual curs.